

Anna Luttajärvi-Pietarinen

Nuoret turvapaikanhakijat oman osaamisensa tunnistajina

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO
Filosofinen tiedekunta
Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2020

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta Filosofinen tiedekunta	Osasto Kasvatustieteen ja psykologian osasto			
Tekijä Anna Lauttajärvi-Pietarinen				
Työn nimi Nuoret turvapaikanhakijat oman osaamisensa tunnistajina				
Pääaine	Työn laji	Päivämäärä	Sivumäärä	
Kasvatustiede	Pro gradu -tutkielma	X	7.5.2020	95
	Sivuainetutkielma			
	Kandidaatin tutkielma			
	Aineopintojen tutkielma			
Tiivistelmä <p>Turvapaikanhakijoita saatetaan kuvata kasvottomana tai näkymättömänä joukkona, joilla ei ole samanlaista paikkaa yhteiskunnassa kuin työperäisillä maahanmuuttajilla. Tämän tutkielman tarkoituksena oli tuoda esiin, mitä 18–30-vuotiaat turvapaikanhakijat kuvaavat omasta osaamisestaan Suomen Punaisen Ristin (SPR) tekemissä osaamisenkartoitus-haastatteluissa. Viitekehys muodostuu kompetenssia, osaamisen tunnistamista ja työllistettävyyttä käsittelevästä kirjallisuudesta. Aineiston analyysissa on otettu huomioon myös persoonallisuuden piirteitä koskeva Big Five -teoria. Pää-tutkimuskysymys oli, mitä turvapaikanhakijat kuvaavat omasta osaamisestaan? Tätä täsmennettiin kolmella, käytettävissä olleen empiirisen aineiston kanssa vuorovaikutteisesti rakennetulla alakysymyksellä, joita olivat: 1. Miten turvapaikanhakijat luettelevat tai luokittelevat osaamistaan 2. Miten he haluaisivat kehittää osaamistaan ja 3. Miten sukupuoli, ikä, koulutustaso ja työkokemus ovat yhteydessä oman osaamisen tunnistamiseen?</p> <p>Tutkielma on osa ALL-YOUTH -tutkimushanketta ja toteutettiin kvantitatiivisena survey-tutkimuksena, jossa oli valmis Suomen Punaisen Ristin ”Turvapaikanhakijoiden ja oleskeluluvan saaneiden työelämävalmiuksien tukeminen” -projektissa vuosina 2016–2018 kerätty haastatteluaineisto. Kohderyhmän muodostivat 32 eri maasta Suomeen vuosina 2015–2018 saapunutta turvapaikanhakijaa. Aineisto rajattiin 18–30-vuotiaisiin, jolloin vastaajamääräksi muodostui 1268 vastaajaa. Laajasta aineistosta valikoitiin muutamia haastattelukysymyksiä, jotka vastasivat parhaiten tutkimuskysymyksiin. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä ja teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Taustamuuttujavertailu toteutettiin SPSS-ohjelmalla.</p> <p>Nuoret turvapaikanhakijat toivat vahvuutensa esiin työelämälähtöisesti kognitiivisina kykyinä, joista mainitsivat erityisesti ammattispesifejä taitojaan. He kuvailivat myös affektiivisia ja konatiivisia valmiuksiaan eli motivaatiotaan, persoonallisuuttaan sekä haluaan sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan. Lisäksi he ilmaisivat toiveitaan töihin pääsystä ja tavallisesta elämästä. Turvapaikanhakijat sitoivat osaamistaan hyvin käytännönläheiseen kokemukseen työstä korostaen ammatillisia taitoja. Mitä enemmän heillä oli työkokemusta, sitä useampia taitoja ja persoonallisuuden piirteitä he mainitsivat osaamisenaan. Turvapaikanhakijat toivat persoonallisuuden piirteinään esiin avoimuuttaan, tunnollisuuttaan, ulospäinsuuntautuneisuuttaan ja sovinnollisuuttaan. He olivat motivoituneita ottamaan vastaan mitä tahansa työtä, mutta mieluusti tekisivät oman alan työtä Suomessa. Turvapaikanhakijoiden motivaatio oppimiseen oli hyvä ja he halusivat oppia erityisesti suomen kieltä, ja saada ammatin. He halusivat myös lisää tietoutta suomalaisesta työelämästä ja kulttuurista.</p> <p>Turvapaikanhakijat näkivät Suomessa asumisen mahdollisuutena rauhalliseen elämään ja kouluttautumiseen, ja uskasivat myös haaveilla, vaikka elivät epävarmassa välitilassa tietämättä tulevaisuudestaan. Saatujen tulosten valossa pohdittiin, miten tärkeää olisi tehdä turvapaikanhakijat näkyviksi, mahdollistaa intensiivisemmät opinnot, tarjota työelämäkokemuksia ja sitä kautta vahvistaa sosiaalisia verkostoja. Tulosten siirrettävyyttä ja yleistettävyyttä vahvistaa yhdenmukaisuus aiempien tutkimustulosten kanssa.</p>				
Avainsanat Turvapaikanhakijat, osaamisen tunnistaminen, kompetenssi, kvalifikaatio, työllistettävyys				

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Faculty Philosophical Faculty		School School of Educational Sciences and Psychology		
Author Anna Lauttajärvi-Pietarinen				
Title Young adult asylum seekers as recognizers of their own competence				
Main subject	Level		Date	Number of pages
Education	Master's Thesis	X	7.5.2020	95
	Minor Subject Thesis			
	Bachelor's Thesis			
	Intermediate Studies Thesis			
Abstract				
<p>Asylum seekers are often portrayed as a faceless or invisible mass who do not have the same place in society as work-related immigrants. The aim of this thesis was to highlight how asylum seekers aged 18–30 describe their own competence in competence-mapping interviews conducted by the Finnish Red Cross (SPR). The framework consists of literature on competence, recognition of prior learning and employability. The Big Five theory of personality traits has also been taken into account in the analysis of the data. The main research question was, how do asylum seekers describe their own competence? This was clarified by three sub-questions that were formed interactively with the available empirical data: 1. How do asylum seekers list or classify their competence; 2. How would they like to develop their competence; 3. How do gender, age, level of education and work experience relate to the identification of their own competence?</p> <p>This thesis is a part of the ALL-YOUTH research project and was carried out as a quantitative survey, in which the empirical material was collected by the SPR in "Asylum seekers – mapping out expertise and on the job learning" project in 2016–2018. The target group consisted of asylum seekers who arrived in Finland from 32 different countries in 2015–2018. The data was limited to 18 to 30 year olds, and the number of respondents was 1268. From the extensive material, a few interview questions were selected that best answered the research questions. The data was analyzed using data and theory based content analysis. Background variable comparison was performed using SPSS.</p> <p>Young asylum seekers highlighted their strengths as work-related cognitive abilities, of which they mentioned occupational-specific skills in particular. They also described their affective and conative abilities, i.e. their motivation, personality and desire to adapt to Finnish society. In addition, they expressed their hopes of getting a job and having the opportunity to live a normal life. Asylum seekers tied their competence to very practical work experiences and emphasized professional skills. The more work experience they had, the more skills and personality traits they mentioned as their competence. Asylum seekers expressed their personality as openness, conscientiousness, extroversion and neuroticism. They were willing to accept any job but would like work in their own field in Finland. Asylum seekers were well motivated to learning in general and specifically to the Finnish language and obtaining a professional qualification. They also wanted more information about Finnish working life and culture.</p> <p>Asylum seekers saw living in Finland as an opportunity for a peaceful life and education, and also dared to dream, even though they lived in a precarious space without knowing their future. In the light of the results it was considered important to make the asylum seekers visible, enable more intensive studies, provide work experiences and thereby strengthen social networks. The transferability and generalizability of the results is confirmed by the consistency with previous research results.</p>				
Keywords Asylum seekers, recognition of prior learning, competence, qualifications, employability				

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TURVAPAIKANHAKIJOIDEN OSAAMINEN JA SEN TUNNISTAMINEN	5
2.1	Osaaminen yksilön ominaisuuksina ja työn asettamina vaatimuksina	6
2.2	Kompetenssin osa-alueet.....	11
2.2.1	Kokemusten tuottama näkyvä ja hiljainen tieto	12
2.2.2	Taidot kompetenssin toiminnallisena kykynä	13
2.2.3	Affektiset ja konatiiviset valmiudet.....	15
2.3	Kulttuuriset erot oppimisen, osaamisen siirtämisen ja itsearvioinnin haasteena	18
2.4	Osaamisen tunnistaminen ja kansainvälinen vertailtavuus	24
2.5	Turvapaikanhakijoiden työllistettävyys.....	31
2.6	Teoriaperustan koonti ja tutkimuskysymykset	36
3	TOTEUTUS	38
3.1	Haastattelurungon sisällölliset perusteet.....	38
3.2	Haastatteluaineiston hankinta.....	40
3.3	Tutkimusstrategian ja tiedonhankinnan perusteet	42
3.4	Aineiston analyysi.....	44
3.5	Luotettavuuden ja eettisyyden arviointi.....	50
4	TULOKSET	55
4.1	Turvapaikanhakijoiden taustatiedot	55
4.2	Turvapaikanhakijoiden käsityksiä omasta osaamisestaan.....	59
4.3	Turvapaikanhakijoiden käsityksiä oman osaamisensa kehittämisestä	73
4.4	Taustamuuttujien vaikutus turvapaikanhakijoiden oman osaamisen tunnistamiseen	85
5	POHDINTA	90
5.1	Tutkimustulosten tarkastelu	90
5.2	Tutkimusprosessin arviointia	93
5.3	Jatkotutkimusehdotuksia	94
	LÄHTEET	96
	LIITTEET(3)	

1 JOHDANTO

Maahanmuuttajia on verrattu Tove Janssonin satuhahmoon ”näkymätön lapsi”, koska moni heistä tuntee itsensä yhteiskunnalle hyödyttömäksi lapseksi, joka ei osaa mitään (Wilhelms-son 2010, 32). Maahanmuuttajia ei nähdä potentiaalisina työntekijöinä yksilöllisine ominai-suuksineen, vaan kasvottomana joukkona lähtökohtaisesti työelämään sopimattomia ulko-maalaisia (Huttunen 2004, 142–143). Osaamisen tunnistamisella maahanmuuttaja voidaan tehdä näkyväksi. Tuon tutkielmallani osaltaan näkyväksi kasvottoman turvapaikanhakija-joukon monimuotoista osaamista.

Lähi-idässä pitkään jatkunut epävakaus johti vuonna 2015 suureen pakolaiskriisiin, jolloin Eurooppaan saapui yli miljoona turvapaikanhakijaa ja siirtolaista. Suomeen saapui tuolloin 32 476 turvapaikanhakijaa, joista suurin osa oli 18–34-vuotiaita irakilaisia miehiä (Maahan-muuttovirasto 2019b). Turvapaikanhakijoita on saapunut Suomeen 2000-luvun ajan vuosit-tain 1500–6000 (Sisäministeriö 2018), joten vuoden 2015 tilanne oli hyvin poikkeuksellinen.

Turvapaikanhakija hakee vieraasta maasta oleskeluoikeutta ja on suojelun tarpeessa. Hän on usein joutunut lähtemään kotimaastaan sodan, vainon tai ympäristökatastrofin vuoksi. Kan-sainvälistä suojelua hakenut henkilö määritellään ulkomaalaislaissa (301/2004, 95 §). Oles-keluluvan saatuaan turvapaikanhakija saa pakolaisaseman. Kiintiöpakolaisiksi kutsutaan henkilöitä, jotka ovat YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n määritelmän mukaan pakolaisia, ja heille on myönnetty oleskelulupa valtion pakolaiskiintiössä. Kaikkia Suomeen muuttavia

henkilöitä kutsutaan maahanmuuttajiksi riippumatta maahanmuuton syistä. (Maahanmuuttovirasto 2019a.)

Mediassa ja Suomen hallinnossa turvapaikanhakijoista puhutaan yhtenäisenä joukkona, mutta todellisuudessa he ovat hyvin eritaustaisia ihmisiä, monista eri maista ja kulttuureista, ja he puhuvat useita eri kieliä. (Jauhiainen 2017, 5; Onodera, Tiilikainen & Oikarinen-Jabai 2019, 1). Maahanmuuttajien lisääntynyt maahantulomäärä ja suuret työttömyysluvut ovat tehneet maahanmuuttajien osaamisen tunnistamisesta erityisen tärkeää. Varsinkin Afrikasta ja Aasiasta maahan saapuneiden työttömyys on verrattain suurta (Eva Fakta 2015). Vuoden 2020 tammikuussa Suomessa oli 251 700 työtöntä työnhakijaa, joka on 9,6 % työvoimasta. Työttömistä työnhakijoista noin 10,1 % oli ulkomaan kansalaista, joista hieman yli puolet oli miehiä ja 7 % alle 25-vuotiaita. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Suomen monikulttuurisuudessa on mielenkiintoista tietää, minkälaisia osaajia maahamme saapuu.

Kouluttamattomuus on yksi suurimmista maahanmuuttajien työttömyyden syistä. Myös väärä puheaksentti tai ulkonäkö saattaa estää työllistymisen, vaikka maahanmuuttajalla olisi riittävää osaamista. (Tarnanen & Pöyhönen 2011, 142–143.) Monet maahanmuuttajat ovat kokeneet rakenteellista syrjintää ja arkipäivän rasismia (Tokola, Rättilä, Honkatukia, Mu-been & Mustalahti 2019). Suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutuminen ja työmarkkinoiden vaatimuksiin vastaaminen tuottaa suuria vaikeuksia turvapaikanhakijoille, jotka ovat kokeneet stressiä ja joutuneet kohtaamaan traumaattisia tilanteita kotimaassaan (Yijälä & Nyman 2017, 14–15; Hartonen, Väisänen, Karlsson & Pöllänen 2019). Toisaalta hyvin koulutettuja maahanmuuttajia saatetaan sijoittaa koulutustaan alempiin työtehtäviin (Andersson & Fejes 2010; Ebot 2016; Kurki 2019). Työtä kuitenkin halutaan tehdä näistä kokemuksista huolimatta, koska se antaa itsenäisyyttä ja väylän pois vastaanottokeskuksista, joissa ei ole tekemistä (Könönen 2014, 101–102).

Useat tutkijat ovat perehtyneet maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden kielitaitoon (Bergbom & Giorgiani 2007; Tarnanen & Pöyhönen 2011; Tarnanen & Suni 2005), työllistymiseen (Forsander 2002; 2004; Lyytinen & Toom 2019; Mankki & Sippola 2015; Eronen, Härmälä, Jauhiainen, Karikallio, Karinen, Kosunen, Laamanen & Lahtinen 2014), terveyteen ja hyvinvointiin (Malin 2011; Sainola-Rodriguez 2009; Skogberg, Mustonen, Koponen,

Tiittala, Lilja, Haji Omar, Snellman & Castenada 2019), ja myös turvapaikanhakijoiden elämään vastaanottokeskusvaiheessa (Hartonen ym. 2019; Haverinen 2018; Könönen 2014). Allinen (2016) on pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut turvapaikanhakijoiden osaamista kartoittavaa kyselyä ja miten se voi edistää kotoutumista, muttei sen tuloksia eli turvapaikanhakijoiden osaamista.

Varsinaista turvapaikanhakijan osaamiseen kohdentuvaa tieteellistä tutkimusta en löytänyt Suomesta enkä ulkomailta, sen sijaan yleisesti työelämää koskevassa tutkimuksessa osaamisen (competence) käsite on ollut korvautumassa työllistettävyyden (employability) käsitteellä, jota ovat tutkineet esimerkiksi Williams (2005) sekä Fejes ja Berglund (2010). Kirves (2014) on tutkinut työllistettävyyden yhteyttä koettuun hyvinvointiin. Maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden työllistettävyyttä on tutkittu Ruotsissa (Diedrich & Styhre 2013; Fejes 2010; Vesterberg 2016) ja tuoretta tutkimusta löytyy Suomestakin (Masoud, Kurki & Brunila 2020). Andersson ja Osman (2008, 44) huomauttavat osaamisen tunnistamis- ja tunnustamistutkimuksen olevan kansainvälisesti rajoittunutta, joskin lisääntymässä. Osaamista koskeva viitekehyseni rakentuu kompetenssin tutkijoiden (Ellström 1997; Hanhinen 2010; Kanfer & Ackerman 2005; Ruohotie 2005a; 2005b; 2005c; Sandberg 2000; Sveiby 1997) näkemyksiin ja harkinnanvaraisiin valintoihini, joita olen pitänyt relevantteina turvapaikanhakijoista puhuttaessa.

Suomessa osaamiskartoituksia tehdään oleskeluluvan saaneille työ- ja elinkeinokeskuksissa (TE-keskus) osana kotouttamista. Suomen Punainen Risti (SPR) on ”Turvapaikanhakijoiden ja oleskeluluvan saaneiden osaamisen tunnistaminen ja työelämävalmiuksien tukeminen” -projektissa kehittänyt osaamiskartoitusta, joka tehdään ennen oleskeluluvan saamista turvapaikanhakijoille. Tutkimusaiheeni tarjottiin ALL-YOUTH-tutkimushankkeessa, jonka kumppani Suomen Punainen Risti on. Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittama (nro 312689, osatutkimuksen nro 312692) ”ALL-YOUTH: kaikki nuoret haluavat määrätä elämästään” on monitieteinen tutkimushanke, jossa tutkitaan 16–29-vuotiaiden nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen kykyjä ja esteitä sekä nuorten käsityksiä kestävästä kehityksestä, kasvusta ja hyvinvoinnista. Pro gradu -tutkielmani on osa ALL-YOUTH -tutkimushanketta.

Tutkielmani aineisto on ainutlaatuinen, koska olen saanut SPR:ltä käyttöni edellä kuvatun osaamiskartoitusaineiston, joka on koottu ennen oleskelulupapäätöksen saamista. Tavoit-

teenani on esitellä, mitä nuoret turvapaikanhakijat kuvaavat omasta osaamisestaan osaamisen kartoitushaastatteluissa. Rajaudun 18–30-vuotiaisiin nuoriin aikuisiin. Turvapaikanhakijoiden käsityksistä omasta osaamisestaan ei juuri löydy tieteellistä tutkimusta, joten tämä tutkielma pyrkii täyttämään tätä vajetta.

2 TURVAPAIKANHAKIJOIDEN OSAAMINEN JA SEN TUNNISTAMINEN

Taidot, kyvykkyys, pätevyys, asiantuntijuus ja ammattitaito ovat osa termeistä, jotka liittyvät osaamiseen. Osaaminen liittyy aina henkilöön, tästä syystä usein puhutaankin yksilön osaamispääomasta (Wilhelmsson 2010, 10). Osaaminen koostuu useista eri tekijöistä, joten määrittely ei ole yksinkertaista. Sitä on tarkasteltu, joko globaalien trendien mukaan, organisaation tarpeista tai koulutuksen tutkintorakenteesta käsin (Ekholm 2011, 14). Osaamiseen sisältyy luovaa ja monipuolista tietojen käyttöä, oppimaan oppimis- ja ajattelutaitoa, työn organisointikykyä ja ryhmätyöskentelytaitoja, muutoskykyä ja joustavuutta, itsearviointitaitoja ja itsensä kehittämistä. Osaamista voi pitää välineenä yksilön tai organisaation tavoitteiden saavuttamiselle. (Hätönen 2003, 12.) Osaamisen merkitys yksilölle, yhteiskunnalle ja työnantajalle ovat tiiviisti kytköksissä toisiinsa (Ranki 2020, 11).

Ammattitaidossa yhdistyvät ammattiin kuuluvat tiedot ja taidot, joita tarvitaan työtehtävien suorittamisessa (Hanhinen 2010, 88). Yksilön ammattitaitoa on hankala käsitteellistää, koska se saa jatkuvasti uutta sisältöä, ja tulevaisuudessa tehdään työtä, jota ei vielä ole (Ekholm 2011, 14). Helakorpi (2006, 51–52) kuvailee ammattitaitoa pysyväksi tekemisvalmiudeksi, joka sisältää useita alataitoja ja harjaantuu kokemuksen mukana. Kompetenssi on työntekijän osaamispotentiaali, joka realisoituu ammattitaitona työtehtäviä suoritettaessa (Ellström 1997, 267; Hanhinen 2010, 97). Asiantuntijuuden voidaan arkisesti ajatella olevan hyvää osaamista, ja perinteisesti ajatellaan, että sitä tuottavat koulutus ja pitkä työkokemus (Lehtinen & Palonen 2011, 25).

Osaamisesta käytetään tieteellisessä kirjallisuudessa usein termiä kompetenssi (competence) (Hanhinen 2010, 52). Kurunsaari, Tynjälä ja Piirainen (2018) huomauttavat, ettei kasvatustieteessä ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota siihen, miten kompetenssi ymmärretään, ja vasta viime vuosikymmeninä tämä on otettu paremmin huomioon myös korkeakoulutuksessa. Kompetenssia on tutkittu erityisesti ammatillisessa koulutuksessa (Kurunsaari ym. 2018, 4), esimerkiksi eri alojen opiskelijoiden ja ammattilaisten käsityksiä heidän omasta kompetenssiansa (Kurunsaari ym. 2018; Wangensteen, Johansson, Björkström, & Nordström 2012). Kasvatustieteellisessä työelämä tutkimuksessa on tarkasteltu asiantuntijuutta ja ammatillista toimijuutta (Eteläpelto, Vähäsantanen, Hökkä & Paloniemi 2013), kun taas eri muodoissa hankitun kokonaisvaltaisen osaamisen tarkastelu ei ole saanut samanlaista huomiota. Turvapaikanhakijoihin liittyvä tutkimus on keskittynyt enemmänkin heidän työllistymiseensä kuin siihen, miten he itse kuvaavat osaamistaan.

Osaamista kertyy elämän eri vaiheissa koulutuksen ja työkokemusten kautta. Arkiosaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen on erityisen tärkeää kouluttamattomien maahanmuuttajien kannalta. Osaamisen liikkuminen maiden välillä tuo haasteita, mutta työtä tutkintojen kansainvälisen vertailtavuuden eteen on tehty useita vuosia (Euroopan unionin neuvosto 2012). Osaamisen itsearviointi ja omasta osaamisesta kertominen voi olla kouluttamattomille turvapaikanhakijoille haastavaa (Ekholm 2011; Pusa 2015; Sandberg & Stordell 2016). Turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyvät haasteet (Andersson & Osman 2008; Diedrich 2017) voivat johtaa osaamisen tunnistamisen sijaan pelkän työllistettävyyden tarkasteluun.

2.1 Osaaminen yksilön ominaisuuksina ja työn asettamina vaatimuksina

Kompetenssia voidaan tarkastella kolmesta eri näkökulmasta (Ellström 1997, 267; 1998, 41–44). Kompetenssi voidaan hänen mukaansa nähdä työn vaatimuksina eli virallisesti vaadittuna ja työssä tarvittavana kompetenssina (kuvio 1). Tätä kompetenssin osaa voidaan nimittää kvalifikaatioksi. Kompetenssia voidaan tarkastella myös yksilön ominaisuuksina eli

muodollisena ja todellisena kompetenssina. Näiden kahden näkemyksen välissä on käytössä oleva kompetenssi, joka on yksilön ja työn välistä vuorovaikutusta. Kanfer ja Ackerman (2005, 336) huomauttavat, ettei kompetenssi kuitenkaan ole synonyymi suoriutumiselle (performance), koska työsuoritukseen voivat vaikuttaa myös yksilöstä riippumattomat tekijät, kuten rikkoutunut työväline.

KUVIO 1. Kompetenssin eri merkityksiä (Ellström 1997, 267 mukaellen)

Muodollisen, virallisesti vaaditun ja työssä tarvittavan kompetenssin mittaaminen tai todentaminen on helpompaa kuin todellisen tai käytössä olevan kompetenssin. Käytössä oleva kompetenssi on dynaaminen tekijä vaatimusten ja potentiaalisen kompetenssin välillä (Ellström 1997, 268). Turvapaikanhakijat ovat eri asteisesti koulutettuja, mutta suurella osalla ei ole ollut mahdollisuutta muodolliseen koulutukseen. Siksi on syytä tarkastella turvapaikanhakijoiden kompetenssia näistä kaikista näkökulmista.

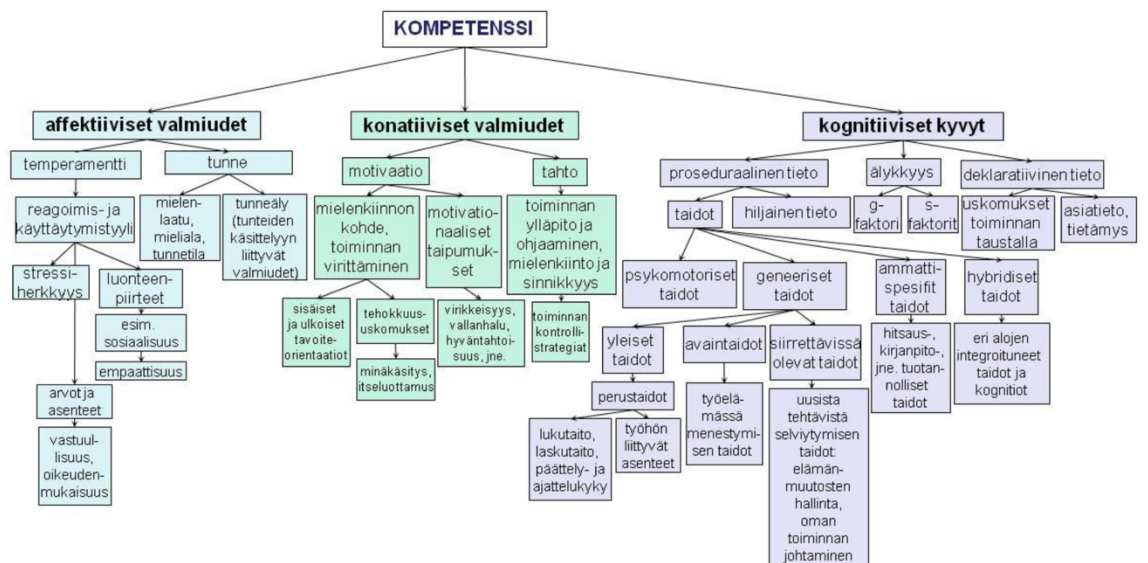
Brockmann, Clarke ja Winch (2008) määrittelevät kompetenssin kyvyksi työskennellä monimutkaisissa työtehtävissä, mihin kuuluu kokonaisvaltaisesti työntekijän persoona, ammatillisine, henkilökohtaisine ja sosiaalisine ulottuvuuksineen. Tutkijat ovat vertailleet ammatillista koulutusta Englannissa, Saksassa ja Alankomaissa ja osoittaneet eron tietopohjaisen ”knowledge-based” ammatillisen koulutuksen ja taitopohjaisen ”skill-based” mallin välillä (Brockmann ym. 2008, 549). Mulder, Gulikers, Biemans ja Wesselink (2009) nimittävät näitä uudeksi ja vanhaksi tavaksi ymmärtää kompetenssi. Kompetenssin ja kvalifikaatioiden määrittelyyn ei ole tarkkoja kriteerejä, eikä konsensusta tutkijoiden kesken (Ellström 1997, 267; Hanhinen 2010, 128; Kurunsaari ym. 2018), vaan määrittelyä ohjaa aina sen viitekehys. Tutkielmassani käsittelen osaamista ja kompetenssia toistensa synonyymeinä. Tarkasteluni kohteena on turvapaikanhakija yksilönä ja hänen kompetenssinsa.

Kompetenssi yksilön ominaisuuksina

Sandberg (2000) määrittelee osaamista sen eri osien – kuten tiedot, taidot ja kyvyt – kautta, mutta huomauttaa, että osaamisen yksittäisiä osia tärkeämpää ovat yksilön kokemukset työstä. Sandbergin tutkimuksissa ei vallitse dualistinen jako työntekijään ja työhön, vaan osaaminen on yksi kokonaisuus eli työntekijä työkokemuksineen. Työntekijä käyttää ja kehittää taitojaan, tietojaan ja muita osaamisen osia työssä saamiensa kokemusten mukaan (Sandberg 2000, 20). Näin ollen ei ole lainkaan merkityksetöntä, minkälaisessa ympäristössä ja ilmapiirissä työtä tehdään. Erityisesti turvapaikanhakijoista puhuttaessa on tärkeää pohtia osaamisen yhteyttä kokemuksiin. Nuori turvapaikanhakija työkokemuksineen on hyvin erilainen taustaltaan kuin kantasuomalainen nuori. Koulutuksen puute, työkokemusten sirpaleisuus ja erityisesti työhön ajautuminen kuvaavat turvapaikanhakijan taustaa. Työelämään pääsyä eivät välttämättä ole ohjanneet omat haaveet tai kiinnostuksen kohteet. Toisaalta nuori turvapaikanhakija on voinut jo hyvin nuorena olla mukana työnteossa, eli työkokemuksista on saattanut kertyä paljon nuoresta iästä huolimatta. Osaamisen siirtämisestä, johon liittyy vahvasti oppimisen tilannesidonnaisuus, kerron enemmän luvussa ”2.3 Kulttuuriset erot oppimisen, osaamisen siirtämisen ja itsearvioinnin haasteena”.

Turvapaikanhakijoiden kulttuurinen tausta ja sosiaaliset suhteet ovat merkittävästi erilaisia kuin länsimaalaisten. Sandbergin (2000) tapaan Sveiby (1997, 35) jakaa osaamisen eri attribuutteihin eli näkyvään tietoon ja taitoihin sekä kokemukseen, mutta hän esittää lisänäkökulmana arvojen ja sosiaalisten verkostojen merkityksen. Kokemus muodostuu reflektoidulla menneillä virheillä ja onnistumisilla. Arvot ohjaavat siinä, mitä yksilö käsittää oikeaksi ja ovat filteri tietojen prosessoinnissa. Sosiaaliset verkostot ovat vallitseva kulttuuri, perinteet ja ihmiset ympärillä, jotka ohjaavat toimintaamme. Turvapaikanhakijat ovat saattaneet aloittaa työn tekemisen jo hyvin nuorena, ja monissa Euroopan ulkopuolisissa kulttuureissa yhteisöllisyys ja yhdessä tekeminen on todella tärkeää. Maahanmuuttajaperheissä vallitsee usein kiintymyksen ja kunnioituksen kulttuuri ja perheen sosiaalinen tuki on tärkeää (Foner & Dreby 2011). Suomeen saapunut turvapaikanhakija on menettänyt sosiaalisen verkostonsa ja toivoo pääsevänsä rakentamaan uutta elämää Suomessa.

Hanhinen (2010, 76) on muodostanut kompetenssista käsittekartan, jossa on huomioitu monipuolisesti yksilön ominaisuudet (kuvio 2). Sandbergin (2000) ja Sveibyn (1997) kuvailemat tiedot ja taidot asettuvat Hanhisen käsittekartassa kognitiivisiin kykyihin, arvot ja sosiaalisuus affektisten valmiuksien luokkaan. Edellä mainittujen kompetenssin osien lisäksi Hanhisen käsittekartassa on konatiiviset valmiudet, jotka ovat hyvin merkityksellisiä turvapaikanhakijoista puhuttaessa. Motivaatio ja tahtotila ovat voimakkaita uuden elämän rakentamisen alkuvaiheessa, mutta innostus saattaa laantua prosessin edetessä, kotiutumisen vaiheesta riippuen (Malin 2011, 208).

KUVIO 2. Kompetenssin käsittekartta (Hanhinen 2010, 76)

Hanhisen (2010) laatimassa käsittekartassa yksilön eri ominaisuudet on tarkasti eroteltu kompetenssin kokonaisuudessa, mutta Sandbergin (2000) mukaan yksilön kokemukset työstä ovat merkityksellisempiä osaamisen kokonaisuudessa kuin sen osat. Yksilön arvot ohjaavat osaamista, lisäksi sosiaaliset verkostot ovat erityisen tärkeitä sekä vallitseva kulttuuri, jossa osaamista tarkastellaan (Sveiby 1997). Käsittekartan jaottelu kognitiivisiin kykyihin sekä affektisiin ja konatiivisiin valmiuksiin tukee turvapaikanhakijoiden osaamisen luokittelua tutkielmani empiirisessä osassa. Osaamisen tarkastelu yksilön näkökulmasta ei kuitenkaan yksin riitä, koska työtä tehdään työelämän sääntöjen mukaan ja kulttuurinen muutos asettaa omia vaatimuksiaan turvapaikanhakijan osaamiselle. Käsitteksen seuraavaksi osaamista työelämän näkökulmasta.

Kvalifikaatio – kompetenssi työn asettamina vaatimuksina

Useat tutkijat (Hanhinen 2010, 15; Metsämuuronen 1998, 40; Ruohotie 2005a, 31) ovat todenneet, että Suomessa käytetään varsin kirjavasti ja toistensa synonyymeinä termejä kvalifikaatio, kompetenssi ja ammattitaito, eikä näiden käsitteiden merkityssisällöstä ole konsensusta. Kvalifikaatio on kompetenssia, jolla vastataan työn vaatimukseen, jotka ovat joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti työnantajan antamia (Ellström 1992, 29; 1997, 267; Metsämuuronen 1998, 40–41). Ammatillinen kompetenssi eroaa Kanferin ja Ackermanin (2005, 336) mukaan muusta osaamisesta, koska työn vaatimukset määrittelevät osaamispotentiaalin. Kvalifikaatiota ja ammatillista kompetenssia voidaan näin ollen pitää toistensa synonyymeinä.

Kvalifikaation käsite on vahvasti työmarkkinalähtöinen ja kvalifikaatiotutkimus on perinteisesti painottunut yhteiskunnallisiin teemoihin. Kvalifikaatiolla voidaan tarkoittaa todistuksella tai tutkinnolla esitettävää muodollista pätevyyttä. (Hanhinen 2010, 77–79.) Ruohotie (2005a, 32) korostaa, että ammatillinen kompetenssi voidaan ymmärtää kahdella eri tavalla, sen mukaan painotetaanko virallisia pätevyysvaatimuksia vai työn edellyttämiä todellisia vaatimuksia. Kompetenssi ei ole tunnustettua, kun siitä ei ole virallista tutkintoa. Toisaalta henkilöllä voi olla kvalifikaatio tutkinnon muodossa, muttei todellisuudessa tehtävien suorittamiseen vaadittavaa kompetenssia. (Metsämuuronen 1998, 40.) Kvalifikaatio on siis kompetenssia, jolla on työmarkkinoilla vaihtoarvoa. (Ellström 1997, 267.)

Hanhinen (2010, 79–86) erittelee kvalifikaation perinteistä saksalaisen tutkimustradition jakoa tuotannollisiin, normatiivisiin ja kehittäviin kvalifikaatioihin. Tuotannolliset kvalifikaatiot eli ammatillinen tieto ja taito ovat keskeisiä työn suorittamisessa. Turvapaikanhakijoilla on usein alhainen koulutustaso, mutta he ovat saattaneet aloittaa työn teon jo nuorena, joten heidän ammatilliset taitonsa eli tuotannolliset kvalifikaationsa voivat olla hyvät. Normatiiviset kvalifikaatiot ovat työntekijältä edellytettäviä henkilökohtaisia ominaisuuksia. Kehittävät kvalifikaatiot tarkoittavat itsensä ja työprosessin kehittämistä ja edellyttävät jatkuvaa oppimista sekä taitojen täydentämistä ja kehittämistä. Näiden kvalifikaatiomääritelmien, kuten myös muiden edellä kuvaamieni määritelmien tarkastelu osoittaa, ettei kompetenssin, ammatillisen kompetenssin ja kvalifikaation välillä ole tarkkoja rajoja.

Turvapaikanhakijoilla ei ole usein muodollista pätevyyttä, mutta osaamista on saattanut keräytyä muutoin kuin kouluttautumalla. Hanhinen (2010) on muodostanut työelämäosaamisen teoreettisen jäsentelyn, jonka hän jakaa kvalifikaatioihin, kompetenssiin ja ammattitaitoon. Tällä luokittelulla Hanhinen (2010, 15–16, 97) pyrkii vetämään rajaa työelämäosaamisen ja muun osaamisen välille. Arkiosaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen kannalta tämä on ongelmallista, koska juuri tätä kuilua arki- ja formaalin osaamisen välillä pitäisi madaltaa. Erityisesti turvapaikanhakijoiden kannalta arkiosaamisen tunnustaminen työelämäosaamiseksi on tärkeää, jotta heillä olisi osoittaa osaamistaan, ja kenties heidän mahdollisuutensa työllistyä paranisivat. Luvussa 2.3 ”Kulttuuriset erot oppimisen, osaamisen hankkimisen ja itsearvioinnin haasteena” käsittelen tätä laajemmin.

Yhteistä tutkijoiden kompetenssin ja kvalifikaation määritelmissä ovat kognitiiviset tekijät eli taidot ja tiedot. Näiden lisäksi kaikki tutkijat ovat eritelleet useita henkilökohtaisia tekijöitä, kuten motivaatio ja persoonallisuus (Hanhinen 2010; Ruohotie 2005a). Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot korostuvat erillisenä kompetenssin osana (Sveiby 1997). Esittelen seuraavaksi tarkemmin niitä tutkijoiden määrittelemiä kompetenssin osia, joita olen valinnut viitekehykseen aineistolähtöisesti eli sen perusteella, millaisia osa-alueita havaitsin SPR:ltä valmiina saamaani empiristä aineistoa pintapuolisesti alkuvaiheessa seuloessani.

2.2 Kompetenssin osa-alueet

Riippumatta siitä, puhutaanko kompetenssista työn vaatimuksina vai yksilön näkökulmasta (Ellström 1997), kompetenssi koostuu eri tutkijoiden mukaan saman tyyppisistä osista. Hanhinen (2010, 48–49) summaa osaamista kykynä muuttaa tieto ja taito onnistuneeksi toiminnaksi. Esittelen seuraavaksi kompetenssin osia, joita ovat kognitiiviset kyvyt eli tiedot ja taidot, sekä affektiset ja konatiiviset tekijät (Hanhinen 2010; Kanfer & Ackerman 2005; Ruohotie 2005a). Teoriaohjaava sisällönanalyysini nojautuu esittelemiini tutkijoiden luokiteluihin taidoista ja persoonallisuudesta.

2.2.1 Kokemusten tuottama näkyvä ja hiljainen tieto

Turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistamisessa korostuu arjessa hankittu osaaminen, jota käsittelen tarkemmin luvussa 2.3 ”Kulttuuriset erot oppimisen, osaamisen hankkimisen ja itsearvioinnin haasteena”. Arkiosaamisen tunnistamisen kannalta on tärkeää ymmärtää näkyvän ja hiljaisen tiedon käsitteet. Kuten Pohjalainen (2016) huomauttaa, olisi tärkeää nähdä näkyvä ja hiljainen tieto eri ulottuvuuksina, ei toistensa vastakohtina. Vastakohtina näkeminen ei edistä eri tavoin hankitun osaamisen arvostamista tasavertaisena formaalin osaamisen rinnalla. Tieto on henkilökohtaista ja kokemuksiin sidoksissa, oli se näkyvää tai hiljaista.

Tieto on henkilökohtaista, sillä se on yksilön hyödyntämää informaatiota (Hanhinen 2010, 62) joka syntyy omasta kokemuksesta ja aiemmasta tiedosta (Bereiter & Scardamalia 1993, 47; Ruohotie 2000, 254–255). Tieto on ajattelutoiminnan tulosta, syntyy mielenkiinnosta johonkin ja johtaa oppimiseen. Tieto ja oppiminen näyttäytyvät taitoina, joita voidaan todentaa ja intuitiona, joka on sisäistä käsittämistä. (Ruohotie 2000, 254–255.) Tieto ja taito ovat hyvin lähellä toisiaan, koska tieto voi olla ymmärrystä siitä, miten asiat tehdään (Hanhinen 2010, 63).

Sveiby (1997) määrittelee tiedon (knowledge) kykynä toimia. Tieto liittyy aina toimintaan, suodattuu sääntöjen läpi ja on jatkuvasti muuttuvaa. Uudet kokemukset tulkitaan aiempien näkemysten ja kokemusten kautta, joten kaikessa tietämisessä on hiljainen (tacit) ulottuvuus. Eksplisiittinen tieto (focal knowledge) ja hiljainen tieto (tacit knowledge) ovat kaikkien toimintojen käsittelyssä tarvittavat tietoulottuvuudet (Sveiby 1997, 29–34; Ruohotie 2000, 264). Eksplisiittinen tieto on tieto käsiteltävästä asiasta tai ilmiöstä, jossa käsittelyn työkaluna on hiljainen tieto. Näiden kahden suhde riippuu tilanteesta. Tieto liittyy aina toimintaan, koska aistimme ottavat jatkuvasti vastaan uutta tietoa ja vanhaa tietoa jää pois. (Sveiby 1993, 29–34.) Näkyvä tieto on kommunikoitavissa, sillä se pohjautuu symboleiden käyttöön, mutta hiljaisen tiedon näkyväksi tuominen on haastavampaa sen ollessa henkilökohtaista ja kontekstisidonnaista. (Ruohotie 2000, 264.) Turvapaikanhakijat ovat haastavassa tilanteessa siinä mielessä, että he pyrkivät tulkitsemaan kulttuurisista syistä piiloutunutta hiljaista tietoa. Esimerkiksi uralla eteneminen edellyttää maahanmuuttajalta hiljaista tietoa siitä, miten avoimista työpaikoista saadaan tietoa tai miten niitä haetaan (Eronen ym. 2014, 69).

Hiljaisen tiedon tutkimisen kannalta on tärkeää olla esittämättä hiljaista ja eksplisiittistä tietoa toistensa vastakohtina, vaan ne olisi syytä nähdä saman kokemus- ja tietoperustan eri ulottuvuuksina (Pohjalainen, 2016). Pohjalainen (2012, 9–10) osoittaa, että työelämässä hiljaista tietoa voidaan tutkia ja tehdä näkyväksi. Haldin-Herrgård ja Salo (2008) ovat kehittäneet haastattelumenetelmiä hiljaisen tiedon tutkimiseen. Näitä menetelmiä voisi olla hyödyllistä kokeilla myös turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistamisessa, joka on luonteeltaan lähellä hiljaisen tiedon tunnistamista. Tieto näyttäytyy ulospäin vahvimmin taitoina, joita käyn läpi seuraavaksi.

2.2.2 Taidot kompetenssin toiminnallisena kykynä

Taito edellyttää aina jotakin tietoa ja tieto vaatii taitoa, jotta sitä voidaan soveltaa. Taidot ovat kompetenssiin liittyvä toiminnallinen kyky. (Hanhinen 2010, 63.) Taidot, tiedot ja arvot liittyvät vahvasti toisiinsa ja vahvistavat toisiaan (Evers, Rush, Berdrow 1998, 25). Koehn ja Rosenau (2010, 1) kuvailevat taitoa (skill) sekä mentaalisenä että fyysisenä kykynä käyttää tietoja jonkin tehtävän suorittamiseen.

Brockmann ym. (2008) kuvailevat taitoja (skills) yksilön ominaisuuksina, taitavuutena, jolla ei ole suoraa yhteyttä tietoon, vaan joka liittyy enemmänkin tehtäviin tai työtuloksiin. He korostavat, että puhuttaessa vain taidoista kontekstista puuttuu kompetenssin kehitys ja ammatillinen identiteetti. He kritisoivat alhaisen taitotason, teoreettisen tiedon puutteen ja peruskoulutuksen puutteen johtavan työnantajan mukaisten standardien noudattamiseen työssä. Tällöin ei tarvitse tunnistaa sosiaalista tai henkilökohtaista kompetenssia. (Brockmann ym. 2008, 552–563.)

Hanhisen (2010, 64–68) tekemä jako motorisiin tai psykomotorisiin taitoihin, ammattispesifiseihin taitoihin, yleisiin taitoihin ja perustaitoihin toimii teoriaohjaavan sisällönanalyysini perustana. Siksi esittelen seuraavaksi lyhyesti näiden taitojen määritelmät.

Psykomotoriset taidot ovat toimintaan liittyvien taitojen perusta ja perustuvat käsillä toimimiseen eli käsien, jalkojen ja silmien yhteistyöhön ja koordinaatioon. Työelämässä tarvittavia psykomotorisia taitoja ovat esimerkiksi kädentaidot. (Hanhinen 2010, 64.) Ellström (1992, 12) kuvailee näitä taitoja näppäryytenä ja taitavuutena. Lisäksi motorisia taitoja voidaan kuvailla tarkkuutta, voimaa, nopeutta ja ketteryyttä vaativina toimintoina. Nämä taidot ovat opittavia, mutta usein harjoittelua vaativia. (Hanhinen 2010, 64.)

Ammattispesifeillä taidoilla suoriudutaan yleisistä tai erityisistä työtoiminnoista, kuten erilaiset työtehtävät tai koneiden ja laitteiden käyttö. Näiden taitojen nimet johdetaan usein kyseisen ammatin taitoperustasta, kuten kirjanpito- tai hitsaamistaidot. Tällaiset taidot kehittyvät työkokemuksen myötä. (Hanhinen 2010, 65.)

Yleisiä eli geneerisiä taitoja kutsutaan useilla eri nimillä, ja määritelmät pitävät sisällään vaihtelevan määrän taitoja (Jääskelä, Nykänen & Tynjälä 2018; Virtanen & Tynjälä 2013, 3). Geneeristen taitojen määritelmästä ei ole tutkijoiden kesken konsensusta. Hanhinen (2010, 65) kuvailee näitä taitoja laaja-alaisiksi työelämävalmiuksiksi ja asenteiksi. Barrie (2006) kirjoittaa geneeristen taitojen olevan täysin alasta tai ammatista riippumattomia ja siirrettävissä tehtävistä ja alalta toiselle. National Centre for Vocational Education Research:in (NCVER 2003) toteuttamassa geneeristen taitojen luokittelussa kyseiset taidot jakautuvat kuuteen osa-alueeseen: perustaidot, sosiaaliset taidot, käsitteellisen ajattelun taidot, henkilökohtaiset taidot ja ominaisuudet, liiketoimintaan liittyvät taidot ja yhteisössä toimimiseen liittyvät taidot. Virtanen ja Tynjälä (2013) sen sijaan ovat luetelleet 43 erilaista geneeristä taitoa.

Geneeriset taidot kehittyvät usein tietyn substanssiosaamisen, kokemuksen ja oppimisen yhteistuloksena, eli ne ovat aina kontekstisidonnaisia (Ruohotie 2005b, 44). Esimerkiksi henkilö voi olla hyvä ongelmanratkaisija taloudellisissa, mutta kykenemätön sosiaalisissa ongelmissa (Ruohotie 2005b, 44). Puhakka, Rautopuro ja Tuominen (2010, 50) luettelevat tärkeiksi geneerisiksi taidoiksi ryhmätyö- ja ongelmanratkaisutaidot sekä kommunikointi taidot, tiedonhankinta taidot ja sosiaaliset taidot. Geneeriset taidot ovat työelämässä hyvin merkityksellisiä, sillä esimerkiksi kommunikointitaitoja ja sosiaalisia taitoja arvostetaan eniten maasta riippumatta (Billing 2003, 346), ja sosiaalinen taitavuus voi vaikuttaa ansiotuloihin positiivisesti (Jokinen & Sieppi 2018).

Perustaidot lukeutuvat yleisten taitojen alaryhmäksi (Hanhinen 2010, 66; myös NCVER 2003, 8). Näitä taitoja ovat kirjoitus-, luku-, laskutaito. NCVER:n luokituksessa tietotekniset taidot ovat osana perustaitoja. Perustaidot ovat työllistymisen kannalta välttämättömiä taitoja, sillä ne ovat perusta, jolle osaamista rakennetaan (Ruohotie 2005b, 35).

Hanhinen (2010, 54, 66–67) kuvailee myös **avaintaitoja, siirrettävissä olevia taitoja ja hybridisia taitoja**. Avaintaidot ovat hyvin lähellä yleisiä taitoja, ja Hanhinen liittääkin ne näiden osaksi. Jääskelä ym. (2018, 131) kutsuvat geneerisiä taitoja siirrettäviksi taidoiksi, joten myös ne voidaan käsittää geneerisinä taitoina, joita ovat esimerkiksi oman toiminnan johtaminen ja itsesäätelytaidot. Hybridiset taidot ovat digitaaliselle ajallemme tyypillisiä taitoja, kuten systeemisen ajattelun taito sekä kyky ymmärtää ja soveltaa teknisiä piirustuksia. (Hanhinen 2010, 67.)

2.2.3 Affektiset ja konatiiviset valmiudet

Affektiset ja konatiiviset valmiudet näyttäytyvät kirjallisuudessa osa kompetenssia. Yhtäältä turvapaikanhakijat joutuvat käsittelemään monenlaisia tunteita jättäessään kotimaansa, mutta toisaalta he ovat usein hyvin motivoituneita sitoutumaan uuteen yhteiskuntaan ja toimimaan siellä täysivaltaisina yhteiskunnan jäseninä (Joro 2019). Silvennoinen (2017) nostaa esiin ”maahanmuuttajataustaisten nuorten paradoksin”, joka tarkoittaa keskimääräistä myönteisempää suhtautumista koulunkäyntiin, mutta runsaita vaikeuksia koulunkäynnissä: ”Peruskoulu ei osaa muuntaa maahanmuuttajapoikien innostusta ja myönteistä asennoitumista hyviksi oppimistuloksiksi” (emt. 163). Tästäkin syystä on tärkeä tarkastella turvapaikanhakijoiden osaamisen affektisia ja konatiivisia tekijöitä.

Affektiset valmiudet ovat emootioiden ja tunteiden yläkäsite. Konatiiviset valmiudet taas liittyvät päämääräkäyttäytymiseen eli tahtoon ja motivaatioon. (Hanhinen 2010, 68–70.) Tunteet ja emootiot ovat toimintaa mobilisoivia tekijöitä, joten ne liittyvät vahvasti ammatitaitoon (Hanhinen 2010, 68). Affektioihin liittyvä temperamentti tarkoittaa luontaisia käyt-

täytymispiirteitä, jotka näkyvät toiminnan tyylinä, intensiivisyytenä, voimakkuutena ja sisukkuutena (Hanhinen 2010, 69). Ruohotie (2005a, 5–8) määrittelee affektisiksi ja konatiivisiksi valmiuksiksi Kanferin ja Ackermanin (2005) tapaan motivaation, persoonallisuuden ja minäkäsityksen. Nämä ovat tärkeitä ammattitaidon hyödyntämisessä, ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Alustava katsaus empiiriseen aineistooni antoi viitteitä motivaation ja persoonallisuuden piirteiden merkityksestä turvapaikanhakijoiden osaamisessa, joten käsittelem niitä seuraavaksi tarkemmin.

Ammatilliseen motivaatioon liittyy mielenkiinto tiettyä ammattia kohtaan ja mielenkiinnon intensiteetti (Ruohotie 2005a, 6). Schultheiss ja Brunstein (2005, 46) kuvailevat motivaation ja kompetenssin suhdetta kausaaliseksi ja yhteisvaikutukselliseksi, jolloin taidon hallitseminen tyydyttää motivationaalisia tarpeita, ja motivaatio vaikuttaa taitoihin muokaten käyttäytymistä. Limón Luquen (2003, 138) esittelee käsitteellisen muutoksen ehdot, joita ovat oman muutostarpeen tunnistaminen, muutoshalu ja muutosprosessin itsesäätelyn kyky. Muutos on tällöin henkilökohtainen tavoite, mikä prosessina vaatii suunnittelua, tarkkailua ja arviointia. Näitä muutoksen ehtoja on mielenkiintoista tarkastella turvapaikanhakijakontekstissa, jossa maahanmuuttaja on paennut kotimaastaan, ja motivaattorina on uuden paremman elämän rakentaminen toisaalla. Osaamisen tunnistamisella pitäisikin auttaa turvapaikanhakijoita tunnistamaan omat muutostarpeet sekä auttaa heitä muutosprosessin suunnittelussa, tarkkailussa ja arvioinnissa.

Runco (2005, 620) huomauttaa, että taitojen puutetta ei voi korvata hyvällä motivaatiolla, mutta motivaatio auttaa yltämään yksilön koko potentiaalın käyttöön. Ruohotie (2005b, 7) korostaa sitä, miten ratkaisevaa motivaatio on metakognitiivisen toiminnan kannalta. Maahanmuuttajien on todettu olevan kantaväestöä motivoituneempia koulunkäyntiin (Kalalahti, Varjo, Zacheus, Kivirauma, Mäkelä, Saarinen & Jahnukainen 2017, 37; Silvennoinen 2017), mutta kotoutumiseen liittyy erilaisia vaiheita, alkuinnostuksesta turhautumisen kautta sopeutumiseen (Malin 2011, 208). Turvapaikanhakijat halusivat opiskella enemmän kuin mitä tarjonta on vastaanottokeskuksissa (Joro 2019). Motivoituneisuus saattaa hiipua, jos Suomessa ei tarjota niitä mahdollisuuksia, joita turvapaikanhakijat kaipaavat.

Motivaation ja kompetenssin suhdetta on kuvattu kausaaliseksi, mutta myös persoonallisuuden piirteiden ja työsuorituksen välillä on todettu merkittäviä yhteyksiä (Ruohotie 2005a, 6).

Yleisesti hyväksyttynä persoonallisuuden piirreteorianä käytetään viiden piirteen Big Five -teoriaa (Digman 1990; Goldberg 1990; Hanhinen 2010, 57; Kanfer & Ackerman 2005; Musesek 2007). Tämä teoria toimii teoriaohjaavan sisällönanalyysini perustana jaotelllessani turvapaikanhakijoiden osaamista. Big Five -teoriassa persoonallisuuden piirteitä ovat avoimuus (openness), tunnollisuus (conscientiousness), ulospäinsuuntautuneisuus (extraversion), sovinollisuus (agreeableness) ja tunne-elämän tasapainoisuus (emotional stability). Tunnollisuus ennustaa työsuoritusta persoonallisuuden piirteistä parhaiten, mutta yleisesti kognitiiviset kyvyt ennustavat työsuoritusta paremmin kuin persoonallisuuden piirteet. Persoonallisuuden piirteet ovat osittain perinnöllisiä ja aikuisen persoonallisuus on melko vakaa (Digman 1990, 432–436).

Kaikissa Big Five -teorian ulottuvuuksien ääripäissä on toisilleen vastakohtaisia piirteitä, joiden voimakkuus vaihtelee yksilöittäin. Avoimuuden ulottuvuuden toisessa ääripäässä ovat luovuus, rikas mielikuvitus, älykkyys ja kekseliäisyys. Negatiivisesti tälle ulottuvuudelle latautuu tyhmyys ja rutiineihin sitoutuminen. Tunnolliset ovat tehokkaita, ahkeria, sääntillisiä, suunnitelmallisia ja järjestelmällisiä. Ekstrovertti eli ulospäinsuuntautuneisuus näkyy aktiivisuutena, iloisuutena, rohkeutena ja energisyytenä. Tämän ulottuvuuden toisessa ääripäässä ovat ujut, hiljaiset ja vetäytyvät. Sovinnollisuuteen liitetään usein lämminhenkisyys ja myötätunto. Sovinnollisuuteen pyrkivät ovat usein riitoja vältteleviä ja yhteistyökykyisiä. Tunne-elämän tasapainon ulottuvuus osoittaa sitä, miten yksilö kokee negatiiviset tunteet, kuten ahdistuneisuudet, pelon, ja vihan tunteet. (Hanhinen 2010, 57.)

Turvapaikanhakijoiden affektiset ja konatiiviset valmiudet ovat tärkeitä tarkastelun kohteita. Turvapaikanhakijoiden epävarma ja tilapäinen elämä vastaanottokeskuksissa (Petäjäniemi, Lanas & Kaukko 2018) sekä sitä edeltänyt pakomatka sodan tai sarron keskeltä tulomaahan, ovat väistämättä vaikuttaneet heidän tunne-elämäänsä. Tahto uuden elämän rakentamiseen voi olla vahva, samoin motivaatio opintoihin ja paremman elämän rakentamiseen. Persoonallisuuden on sanottu ohjaavan kaikkea yksilön toimintaa ja sisältävän ihmisen maailmankuvan, itsetunnon, arvot ja temperamentin (Hanhinen 2010, 57). Persoonallisuus on siis merkittävä osa kompetenssia.

2.3 Kulttuuriset erot oppimisen, osaamisen siirtämisen ja itsearvioinnin haasteena

Osaamista, oppimista ja koulutusta tarkasteltaessa on huomioitava niiden sidonnaisuus kulttuuriin. Suomalainen koulutusjärjestelmä on yksi syistä, miksi turvapaikanhakijat valitsevat Suomen kohdemaakseen (Silvennoinen 2017; Yijälä & Nyman 2017, 94). Suomalaiset nuoret ovat saaneet mahdollisuuden kehittää itseään, kun taas useat nuoret turvapaikanhakijat eivät ole saaneet formaalia koulutusta. Tasa-arvoiset opiskelumahdollisuudet ovat puuttuneet tai sodan ja yhteiskunnallisen kaaoksen keskellä opiskelu ei ole ollut mahdollista.

Ihmisillä on pyrkimys luoda itselleen todellisuudesta niin sanottu maailmankuva eli representaatio, joka pitää sisällään kaiken sen mitä on kokenut, oppinut, tuntenut ja ajatellut. Tämä sisäinen malli säätelee ihmisen toimintaa ja muuttuu läpi elämän. Tärkeä osa maailmankuvaa on ihmiskuva, miten yksilö käsittää ihmisen ominaisuuksia ja piirteitä. Ilman koulutusta arkikäsitys ihmiskuvasta jää vallitsevaksi. (Rauste-von Wright ym. 2003, 39–49), jolloin esimerkiksi itsearviointi voi olla vaikeaa. Arkikäsitukset syntyvät kokemusten pohjalta, ja näiden käsitysten pohjalta yksilö tulkitsee uutta tietoa (Tynjälä 2000, 73). Turvapaikanhakijan maailmankuva on saattanut muodostua sodan keskellä, mikä on hyvä pitää mielessä tarkasteltaessa osaamiskartoitusaineistoa. Osaamista on saatettu hankkia sirpaleisesti sieltä, missä siihen on ollut mahdollisuus.

Osaamisen hankkiminen

Turvapaikanhakijoiden osaamisen kartoittamisen kannalta on tärkeää tarkastella erilaisia oppimismuotoja. Oppimista voidaan hankkia formaalisti, nonformaalisti, informaalisti ja sattunnaisesti. Formaali ja nonformaali oppiminen ovat organisoitua oppimista, joista ensimmäisessä tähdätään diplomiin, todistukseen tai sertifikaattiin. (Vaherva 1998, 158–159.) Tutkimusten mukaan Suomeen hakeutuneista turvapaikanhakijoista seitsemän prosenttia on täysin vailla muodollista koulutusta, ja vain puolella on peruskoulun jälkeistä koulutusta (Sandberg & Stordell 2016, 17). Empiirisen osan osaamiskartoitusaineistossani on kartoitettu kaikki turvapaikanhakijan osaaminen riippumatta siitä, missä tai miten se on hankittu.

Informaali oppiminen voi olla tietoista tai tiedostamatonta (Tuomisto 1998, 49), ja sille on tyypillistä eriytyneisyys, satunnaisuus, suunnitelmattomuus ja oppijan oma kiinnostus (Aittola 1998, 68). Arkielämän oppiminen saattaa vaikuttaa vähäpätöiseltä tai näennäisesti itseltään selvältä. Opitun merkitys saattaa tulla esiin vasta soveltaessa sitä eteen tulleeseen käytännön ongelmaan (Aittola 1998, 62–63.) Kiinnostus informaaliin oppimiseen on kasvanut yhteiskunnallisten muutosten mukana (Aittola 1998, 67–68), mutta kiinnostusta arkipäivän oppimiseen ovat lisänneet myös turvapaikanhakijat, joista suurin osa ei pysty osoittamaan muodollista pätevyyttään (Andersson & Fejes 2010, 209).

Kotimaassa hankitun formaalin kouluoppimisen puute vaikuttaa pitkään maahanmuuttajanuorten elämässä. Maahanmuuttajaopiskelijoiden ja kantaväestön välillä on tehty kansainvälistä vertailua, jossa on havaittu merkittäviä eroja maittain (Rindermann & Thompson 2016). Suomessa PISA 2009 -vertailussa kantasuomalaisen nuorten ja ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajanuorten ero lukutaidossa kouluedistymisenä mitaten oli jopa 2–3 vuotta. Dubaissa vastaavasti kantaväestö sai vähemmän pisteitä kuin ensimmäisen tai toisen sukupolven maahanmuuttajat. (emt., 68.) Vaikka PISA:n kohderyhmänä ovat 15-vuotiaat nuoret, tuloksia on silti hyvä tarkastella turvapaikanhakijoiden samankaltaisen osaamistautan vuoksi. PISA 2012 -aineistossa poimittiin ensimmäistä kertaa erikseen maahanmuuttajataustaisten nuorten otos. Tässä aineistossa oli pientä laskua lukutaidossa saaduissa piste-määrissä, ja ero ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajien ja muiden nuorten välillä oli kasvanut. (Harju-Luukkainen, Nissinen, Sulkunen, Suni & Vettenranta 2014, 66.)

Tynjälä (2000, 131) esittää, että formaalin kouluoppimisen ja todellisen elämän välillä on suuri ero, sillä formaali oppiminen tuottaa niin sanottua elotonta tietoa (inert knowledge). Myös Evers ym. (1998, 16) väittävät, että työelämän ja koulutuksen välillä vallitsee kuilu, koska koulussa opitaan heikosti työelämässä tarvittavia taitoja. Tosin Virtanen ja Tynjälä (2013, 8) ovat havainneet tutkimuksessaan, että opiskelijat suomalaisessa yliopistossa koki-vat oppineensa opintojaksolla työelämätaitoja, kuten oman alan perustaitoja tai tilanteissa toimimista luovasti ja ennakkoiden.

Arkipäivän oppimista voidaan tarkastella suunniteltuna itseohjautuvana oppimisena, tietoi-sena ja tavoitteellisena kokemuseräisenä oppimisena tai spontaanina ja tiedostamattomana

oppimisena, jota tapahtuu kaikessa toiminnassa jatkuvasti (Tuomisto 1998, 32–33, 39). Oppiminen on aina sidoksissa aikaan, tilanteeseen ja siihen kulttuuriin, jossa se tapahtuu (Tynjälä 2000, 131). Tiedon ja osaamisen liikkuminen maasta toiseen on haaste osaamisen tunnistamisen kannalta (Andersson & Fejes 2010, 201–202). Tilannesidonaisuus korostuu osaamisen siirtämisessä, jota esittelen seuraavaksi.

Transfer – osaamisen siirtäminen

Sveiby (1997, 36) huomauttaa, että osaaminen on suurelta osin näkyvää tietoa, mutta on hyvin riippuvaista ympäristöstä ja riittävän suuressa ympäristön vaihdoksessa ihminen voi menettää osaamisensa kokonaan. Näin saattaa käydä turvapaikanhakijalle, kun vaikkapa kotimaasta tuttua lammaspaimenen työtä ei Suomessa ole tarjolla. Tämä on tärkeä näkökulma pohdittaessa maahanmuuttoa ja osaamisen siirtymistä. Transferin ehdot ovatkin kasvatustieteessä yksi oppimisen tutkimisen keskeisistä kysymyksistä (Rauste-von Wright ym. 2003, 124).

Transferin käsite ei ole uusi, sillä koulussa opitun tiedon siirtymistä muihin konteksteihin on pohdittu jo 1900-luvun alussa (Rauste-von Wright ym. 2003, 125). Perinteisen määrittelyn mukaan transfer on koulussa opittujen taitojen ja tietojen siirtymistä työelämään yhteisten elementtien tai yhteisten taustalla olevien periaatteiden kautta (Tuomi-Gröhn 2001, 12). Transfer ei rajaudu koulussa opitun siirtämiseen toiseen kontekstiin, vaan näkyy myös työelämäkontekstissa esimerkiksi täydennyskoulutuksissa opitun siirtämisessä itse työhön. Rauste-von Wright ym. (2003, 126–128) avaavat transferin käsitettä, sen vertikaalisuutta ja lateraalisuutta. Vertikaalisessa transferissa oppiminen tapahtuu yksityiskohtaisemmasta laajempaan kokonaisuuteen.

Vertikaalinen transfer on kuitenkin osoitettu kognitiotutkimuksessa ongelmalliseksi, koska informaatio prosessoidaan usein kokonaisuuksista yksityiskohtiin. Lateraalinen transfer tapahtuu automaattisesti tai intentionaalisesti ja aktiivisesti. Automaattinen transfer näyttäytyy tilanteissa, jotka ovat hyvin samankaltaisia toisilleen. (Rauste-von Wright ym. 2003, 129–

130.) Aktiivinen transfer taas vaatii metakognitiivisten taitojen käyttöä ja pyrkimykseen yhdistellä asioita jo oppimisvaiheessa, sekä sen siirtymistilanteissa (Hakkarainen, Lonka & Lipponen 1999, 166; Rauste-von Wright ym. 2003, 130).

Rauste-von Wright ym. (2003, 126–128) esittelevät Thorndiken yhteisten elementtien teoriaa, jonka mukaan transferia tapahtuu vain, jos asioiden välillä on jotain yhteistä. Ärsyke-reaktio-teorian pohjalta transferia nähtiin tapahtuvan, kun yleistettiin aiemmin opittua, jolloin transferin määrä on sidoksissa kontekstin samanlaisuuteen. Tämän näkemyksen pohjalta voidaan sanoa, että transfer on tilannesidonnaista, jolloin oppiminen pitäisi tapahtua siinä kontekstissa, jossa sitä tullaan käyttämään tulevaisuudessa. Transferin laajuutta määrittelee ärsykevariaatio, jolloin transfer on sitä laajempi, mitä vaihtelevammassa oloissa ja erilaisimmilla sovelluksilla opitaan. Transferin edellytyksenä on myös vahva ammatillisesti osaaminen (Hanhinen 2010, 109). Turvapaikanhakijoilla saattaa olla vahvaa käytännön työssä opittua ammatillisesti osaamista, joka siirtyy automaattisesti. Diedrich (2017) esittää, että maahanmuuttajan ammatillisesti osaaminen saattaa olla paljon yksityiskohtaisempaa kuin mitä länsimaissa vastaavan ammatin harjoittaminen edellyttää. Esimerkiksi kultasepän ammatissa maahanmuuttajan osaaminen voi rajoittua yhteen työprosessiin, kuten metallin leikkaamiseen (emt. 734).

Kun tarkastelee käsityksiä toisen kulttuurin kautta uskomukset saattavat muuttua. Kulttuurin vaihdos on tällöin muutoksen mahdollistajana. (Ruohotie 2000, 143.) Maahanmuuttajalla on väistämättä edessään tilanne, jossa hänen pitää pohtia omia käsityksiään uuden kulttuurin kautta. Kotimaassa vallitseva kulttuuri saattaa lisätä halukkuutta muuttaa, kuten vahvasti uskonnollisesta kulttuurista lähtevä ateisti saattaa kokea (Yijälä & Nyman 2017, 63–65). On tärkeää ottaa huomioon, että erilaiset tilannetekijät voivat rajoittaa oppimista siten, että uudet opitut asiat eivät välttämättä siirry uusiin tilanteisiin (Ruohotie 2005b, 5). Turvapaikanhakijoiden aiemmin nonformaalisti tai informaalisti opittuja taitoja saattaa olla vaikea siirtää suomalaisen ympäristöön, koska kulttuuriset tavat ovat erilaiset. Turvapaikanhakijat ovat tehneet työtä, kun sitä on ollut, ja työteko on aloitettu jo varhaisella iällä. Lähtömaassa työmarkkinat eivät välttämättä ole järjestäytyneet, kuten Suomessa. (Joro 2019, 12.)

Kritiikkiä osaamisen siirtämiselle antavat Lave ja Wenger (1991), joiden mukaan tieto (osaaminen) on aina tilannesidonnaista ja on muotoutunut, kehittynyt ja tunnustettu tietyssä kontekstissa. Osaamista toiseen kontekstiin siirrettäessä se menettää arvoaan ja käyttökelpoisuuttaan. Käytännössä tämän ovat kokeneet Tokolan ym. (2019, 10) haastattelemaat nuoret musliminaiset, joiden Suomen ulkopuolella hankittu tutkinto oli kyseenalaistettu. Länsimaisissa ammateissa osaamisvaatimukset ovat melko laajoja, kun maahanmuuttajan osaaminen voi koostua siihen nähden liian pienistä spesifeistä osista (Diedrich 2017).

Vahva ammattiosaaminen saattaa siirtyä automaattisesti ympäristönvaihdoksessa, mutta tiedon ja osaamisen tilannesidonnaisuuden vuoksi sen arvo ja käyttökelpoisuus voivat heiketä. Riittävän suuressa ympäristön muutoksessa osaamisensa voi menettää kokonaan. Kulttuurien välinen erilaisuus tuo haasteita osaamisen tunnistamiselle ja tunnustamiselle. Maahanmuuttajalla on väistämättä edessä uuden oppimista ammatillisesti ja kulttuurisesti. Oman osaamisen tunnistamisessa ja itsearvioinnissa kokemusten reflektointi on tärkeää. Reflektointi voi olla uutta monelle maahanmuuttajalle ja vaatia harjoitusta.

Osaamisen itsearviointi

Oman osaamisen arvioiminen vaatii tietoisuutta omasta ajattelusta, oppimisesta ja tietämisestä eli edellyttää metakognitiivista toimintaa. (Hakkarainen ym. 1999, 165; Tynjälä 2000, 114.) Lukuisat tutkimustulokset vahvistavat, että myös uusien käsitteiden oppiminen, asiantuntijan ongelmanratkaisu ja oppimaan oppiminen vaativat kehittyäkseen metakognitiivista toimintaa (Hakkarainen ym. 1999, 166).

Oman osaamisen tunnistaminen kuuluu itsesäätelytaitoihin (Nykänen & Tynjälä 2012, 21). Bereiter ja Scardamalia (1993) näkevät itsesäätelyyn tarvittavan tiedon yhtenä hiljaisen tiedon muotona. Tynjälä (1999, 171) kirjoittaa itsesäätelytiedosta eli metakognitiivisista taidoista ja tiedoista, jota tarvitaan asiantuntijatyössä teoreettisen ja käytännöllisen tiedon lisäksi. Atjonen (2007, 83) kuvailee itsearvioinnin keskeisiä alueita, joista usein vain yksilö itse voi antaa tietoa. Näitä osa-alueita ovat muun muassa oppimis- ja opiskeluvälmiudet sekä tavoitteet elämässä.

Wilhelmsson (2010, 33) kuvailee, miten hankalaa oman osaamisen tunnistaminen on maahanmuuttajille. He usein kokevat, ettei kukaan ole ollut kiinnostunut heidän osaamisestaan, ja osaamisen kuvailu on aluksi hyvin yksinkertaista asioiden luettelemista, kuten ”osaan omella”. Hiljaisen tiedon tai osaamisen esiin tuominen on vaatinut osaamisen eri muotojen selittämistä ja avaamista esimerkein. Maahanmuuttajille kielitaito on este ymmärtää, mitä halutaan tietää, mutteivat he myöskään välttämättä tiedosta, mitä arkiosaamiseen sisältyy. He eivät välttämättä edes mainitse kaikkea osaamistaan, koska eivät usko sillä olevan merkitystä. Pusa (2015, 27) toteaa maahanmuuttajien olevan tottumattomia itsearviointiin, koska he eivät tiedä, mitä osaamista pitäisi kuvailla, tai mihin sitä verrataan. Oppimiskäsityksissäkin saattaa olla suuria eroja. Osaamisen tunnistamisessa on ongelmallista myös se, että informaalia osaamista pakotetaan formaalin osaamisen muottiin, joten näiden välille jää väistämättä kuilu (Andersson & Osman 2008, 45).

Sandberg ja Stordell (2016, 10–12) kirjoittavat, että osaamiskartoituksissa vastauslomakkeen täyttö oli turvapaikanhakijoille haasteellista, vaikka se olisi ollutkin heidän äidinkielellään. Tämä johtuu siitä, että heidän oli vaikea hahmottaa koko kyselyn ideaa, ja esimerkiksi englannin kielen näytettä pyydettyä he eivät pystyneet puhumaan tai kirjoittamaan muutamaa sanaa enempää, vaikka olivat vastanneet lomakkeessa osaavansa englantia. Joron (2019) raportista ilmeni, että turvapaikanhakijoiden oli vaikea ymmärtää, mitä tarkoitetaan harrastuksella. Joissain kulttuureissa sitä ei ole lainkaan käsitteenä, joten henkilöt saattoivat kertoa ”harrastavansa kotitöitä”. Turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistamisessa ja sen itsearvioinnissa on otettava huomioon kulttuuriset erot ja toisinaan länsimaisten käsitteiden puute.

Arkipäivän oppimisessa on olennaista jatkuva itsereflektio (Tuomisto 1998, 51). Reflektiivisyys on valmiutta ymmärtää ja pohtia omaa toimintaa eri näkökulmista, jotta voi muuttaa toimintaansa (Atjonen 2007, 82). Kokemusten reflektoinnilla yksilö voi tulla tietoiseksi siitä, mitä oppii. Erityisesti virheistä oppiminen edellyttää tilanteen reflektointia, jolloin yksilö pohtii, miten tilanteen olisi voinut hoitaa toisella tapaa ja vastaavassa uudessa tilanteessa kokeilee uutta toimintatapaa. (Vaherva 1998, 170.) Ruohotie (2005b, 9) arvioi, ettei parhaaseen oppimiseen tai suoritukseen riitä suuri tietomäärä tai harjoittelu, vaan ne, jotka tietävät itsestään enemmän, ovat usein muita parempia ongelmanratkaisussa tai vaikeissa tehtävissä.

Yhteenvetona voidaan sanoa, että osaamisen itsearviointi on maahanmuuttajille vaikeaa. Heidän saattaa olla vaikeaa ymmärtää, miksi osaamiskartoituksia tehdään tai mitä ylipäättään halutaan tietää. Kulttuurien erot ja länsimaisten käsitteiden puute tuo omat haasteensa. Toisaalta maahanmuuttajille hiljaiseksi jäävää tietoa voidaan tuoda esiin kannustamalla oman osaamisen arviointiin selittämällä ja antamalla esimerkkejä. Ratkaisevaa voi olla jo pelkän kiinnostuksen osoittaminen heidän osaamistaan kohtaan. Lisäksi osaamiskartoitus tilanteiden valta-asetelma haastattelijan ja turvapaikanhakijan välillä voi vaikuttaa vastaamiseen. Haastateltava saattaa vastata miellyttäväkseen haastattelijaa, jonka käsissä haastateltavan kohtalo on.

2.4 Osaamisen tunnistaminen ja kansainvälinen vertailtavuus

Osaamisen tunnistaminen ei ole yksinkertaista, sillä haasteita tuovat muun muassa osaamisen siirtäminen, mutta myös eri tavoin hankitun osaamisen vertailtavuus. Osaamisen tunnistamisen voidaankin ajatella olevan lähellä hiljaisen tiedon tunnistamista. SPR:n tekemien turvapaikanhakijoiden osaamiskartoitusten tarkoitus on auttaa turvapaikanhakijoita itseään tunnistamaan vahvuuksiaan ja osaamistaan sekä tuottaa yhteiskunnallista tietoa osaajista, joita Suomeen on saapunut hakemaan turvapaikkaa ja rakentamaan uutta elämää. Osaamiskartoituksissa halutaan saada esiin koulutusta, työkokemusta sekä omia vahvuuksia ja kehittämiskohteita. Turvapaikanhakijat saavat tilaisuuden pohtia sijoittumistaan suomalaiseen työelämään ja ammatillista kompetenssiaan. Vasta kun osaaminen on tunnistettu, voidaan sitä hyödyntää ja kehittää.

Maahanmuuttajien ammatillisen osaamisen kartoittamisen haasteita ovat kielitaidon puute, oman osaamisen kuvailun vaikeus sekä puutteelliset tiedot suomalaisesta työelämästä (Ekholm 2011, 25). Pusan (2015, 25) mukaan osaamisen tunnistamista voidaan tarkastella oppijan (maahanmuuttaja) tai suomalaisen koulutusjärjestelmän näkökulmasta. Oppijan näkökulman esiintuominen ei ole helppoa, sillä maahanmuuttaja tarvitsee usein tukea oman osaamisensa kuvailemisessa, kuten itsearvioinnin tarkastelussa edellä osoitin. Myös Euroopan komission kotouttamiskäsikirjassa mainitaan kaksi keskeistä haastetta maahanmuuttajien

taitojen arviointiin: miten taitoja ja pätevyyskykyä arvioidaan, ja miten saadaan työnantajat hyväksymään arvioinnista saadut todistukset (Ekholm 2011, 22; Niessen & Schibel 2007, 67)? Andersson ja Fejes (2010, 203, 214) arvioivat, että työperäisten maahanmuuttajien on helppompaa saada tunnustusta osaamiselleen kuin turvapaikanhakijoiden, joille ei ole valmista työelämän tarvetta. On huomattu myös, että suomalaiset työnantajat arvostavat enemmän Suomessa hankittua työkokemusta ja suomalaisia tutkintoja (Eronen ym. 2014).

Suomalaisilla työmarkkinoilla vallitsee työpaikkojen ja työnhakijoiden kohtaanto-ongelma. Jämsen ja Kukkonen (2017, 56–61) tarkastelevat kohtaanto-ongelmaa koko työmarkkinoiden ongelmana, eli tilanteena, jossa on paljon työttömiä ja avoimia työpaikkoja, joihin ei ole tarjolla sopivia osaajia. Ratkaisuja tähän haetaan oman osaamisen tunnistamisella ja ymmärtämisellä. Maahanmuuttajien osaamiskartoitusten hyöty näkyy koko yhteiskunnassa ja on tärkeää erityisesti yksilöille itselleen. Tosin osaamisen arvioinnin tutkintokeskeisyys ja kulttuurisista johtuva syrjintä ovat haasteena maahanmuuttajien työllistymiselle (Ranki 2020).

Andersson ja Osman (2008, 45) erittelevät osaamisen tunnistamisen merkitystä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen näkökulmasta, talouden kehittymisen kannalta, sosiaalisen muutoksen kannalta sekä yksilön itsensä kannalta eli itseluottamuksen ja -tunnon kehittymisen näkökulmasta. Vertaamalla maahanmuuttajan osaamista Suomen osaamisvaatimuksiin pyritään tunnistamaan taidot, joita jo on ja osa-alueet, joissa on lisäkoulutuksen tarvetta. Osaamiskartoituksia käytetään erilaisiin tarkoituksiin, kuten ammatillisen osaamisen lisäkoulutuksen tarpeen kartoittamiseen, rekrytoinnin työvälineenä ja tukena kotoutumiskoulutuksessa (Ekholm 2011, 11–12). Osaamiskartoitustyö vaatii kartoittajilta transnationaalista osaamista, ammattialojen tuntemusta, kulttuurista tietoa ja kykyä suhteuttaa haastateltavan osaamista Suomen kontekstiin.

Osaamisen kartoittajat

Koehn ja Rosenau (2010, 5–6) kuvailevat valtionrajojen muuttumista liukuviksi ja ihmisten liikkumista maiden välillä ajassa, jota kuvaa transnationaalisuus ja yhä kiihtyvä muutos. Transnationaalisuus suuntaa toimintaa eri tasojen läpi (kuten alueellisuus, kansallisuus, ru-

raali, urbaani) linkittäen niitä toisiinsa. Transnationaalisuudessa tunnistetaan fyysisten rajojen läpäisevyys ja samalla niiden abstraktit rajat. Transnationaalinen osaaminen ilmenee ihmisten kohtaamisissa (Koehn & Rosenau 2010, 8). Transnationaalista osaamista kuvaillaan usein asiantuntijakontekstissa osaamisena, jota tarvitaan kohdattaessa esimerkiksi maahanmuuttajia terveydenhuollossa (Koehn & Rosenau 2010; Sainola-Rodriguez 2009).

Sotkasiira (2018) käyttää termejä tietävä, tulkitseva ja taisteleva asiantuntijuus turvapaikanhakijoiden ja vastaanottokeskuksissa työskentelevien kohtaamisissa. Turvapaikanhakijoiden puolesta tietävä asiantuntija kokee olevansa vastuussa yhteiskunnan normiston toteutumisesta, kun taas kotoutujien ja kotouttajien yhteistä tulkintaa vaaliva asiantuntija tiedostaa ja kunnioittaa kulttuurien ja normien välisiä eroja. Kriittinen ja taisteleva asiantuntija heittäytyy turvapaikanhakijan tukijaksi, eikä jätä heitä yksin ongelmiansa kanssa. Sotkasiira toteaa, että kotouttamistyötä tekevät voivat sivuuttaa täysin turvapaikanhakijoiden toimijuuden heitä itseään koskevissa asioissa.

Suomalaisten kykyä tunnistaa maahanmuuttajien osaamista pitäisi parantaa (Ekholm 2011, 26; Eronen ym. 2014). Siksi transnationaalista osaamista tarvitaan myös vastaanottokeskuksen työntekijöiden ja turvapaikanhakijoiden kohtaamisissa. Osaamiskartoitusten tekijöiltä vaaditaan taitoa asettua toisen asemaan, aitoa kiinnostusta toista kohtaan sekä esimerkiksi monien kulttuuristen verbaalisten ja nonverbaalisten asioiden tietämystä (Koehn & Rosenau 2010, 8–9). Osaamisen tunnistajan oletetaan tuntevan eri ammattialojen osaamisvaatimukset sekä ymmärtävän hyvin suomalaista kulttuuria ja sen järjestelmiä (Pusa 2015, 27–28). Korhonen (2012, 63) kuvailee omakulttuurikeskeisyyttä eli etnosentrismiä haasteena, jolloin maailmaa tarkastellaan liian yksipuolisesti omasta kulttuurista käsin. Tällöin oman kulttuurin käsityksiä yleistetään ja muut ovat poikkeuksia.

Osaamisen tunnistamiseen tarvitaan koulutettuja henkilöitä ja riittävästi resursseja vastaanottokeskuksille osaamiskartoitusten toteuttamiseen (Sandberg & Stordell 2016, 7). Tämä ilmenee Testipisteen toteuttamassa koulutustarpeen ennakointikartoituksessa, joka tehtiin vastaanottokeskuksissa vuonna 2016. Testipiste on aikuisten maahanmuuttajien kielitaidon arviointikeskus ja toteuttaa suurimman osan Suomessa tehtävistä kotouttamiseen liittyvistä alkukartoituksista. Yli tuhat turvapaikanhakijoita haastateltiin, kartoittaen heidän koulustaansa, työhistoriaansa sekä luku- ja kirjoitustaitojansa. (Sandberg & Stordell 2016.)

Osaamisen tunnistamisessa olisi tärkeää, että yhteistyö työelämän, ammattiopettajien ja ohjaajien välillä olisi tiivistä (Ekholm 2011, 27). Toisaalta Ruotsissa tiivis yhteistyö on saattanut johtaa siihen, ettei osaamiskartoituksissa kartoiteta todellista kompetenssia, vaan turvapaikanhakijoita on pyritty ohjaamaan aloille, joilla on työvoimapulaa (Andersson & Fejes 2010, 213).

Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen käytännöt

Maahanmuutto on lisännyt kiinnostusta ammatillisen osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen (Andersson & Fejes 2010, 208). RPL eli ”recognition of prior learning” esiintyy kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa puhuttaessa maahanmuuttajien osaamisen tunnistamisesta ja erityisesti ammatillisesta osaamisesta. Recognition termin lisäksi on tullut validation, joka viittaa siihen, ettei tunnistamisessa enää kiinnitetä huomiota vain virallisesti hankittuun osaamiseen, vaan kaiken osaamisen tunnistaminen on tullut keskeiseksi osaksi osaamisen tunnistamista (Andersson & Fejes 2010, 209).

”Elämäkoulun” aikana syntyneen osaamisen tunnistaminen on vaikeaa ilman siihen soveltuvia välineitä (Wilhelmsson 2010,18). Maahanmuuttajataustaisten opintoihin hakeutuvien osaamisen tunnistamiseen on kehitetty erilaisia tapoja, kuten simulointi, dialogi, narratiiviset tarinat, scaffolding, tietoisuus, portfoliot ja markkinointikeskustelu. Osaamisen tunnistaminen on tällöin prosessi, jossa simuloidaan näyttötutkintoprosessia. Osaamisen tunnistajaa autetaan tunnistamaan omia vahvuuksiaan, mutta myös pohtimaan, missä osaamista voisi hyödyntää.

Wilhelmsson (2010) avaa, miten edellä mainituilla menetelmillä pyritään vastaamaan kysymyksiin mitä, miten ja miksi. Scaffolding voidaan suomentaa oppimisen oikea-aikaiseksi tukemiseksi, jolloin osaamisen tunnistamiseen tarjotaan ohjausta ja apua vain siinä tilanteessa, kun maahanmuuttaja ei siihen itse kykene. Osaamisen tunnistamisessa mukana oleva ohjaaja käy jatkuvaa dialogia maahanmuuttajan kanssa, ja dialogi ja scaffolding toimivat myös menetelminä hyvin yhteen. Narratiivisuudella haetaan osaamisen hahmottamista oman elämäkerran ja tarinoinnin kautta. (Wilhelmsson 2010, 33–40.)

Turvapaikanhakijat ovat tuoneet kielitaidon esiin suurimpana haasteenaan, josta he myös saivat kuulla ympäriltään opettajilta ja ohjaajilta (Andersson & Fejes 2010, 211). Kielitaito ja sen arviointi on tullut myös tutkimuksissa esiin erityisen tärkeänä osana osaamisen kartoittamista. Andersson ja Fejes (2010, 211) osoittavat, että kielitaito voi toimia inkluoivana edellytyksenä työyhteisössä toimimiseen. Kielitaidon puute voi sulkea pois osaamisen arvioinnista, koska arvioitsijat pitävät yhteistä kieltä välttämättömänä osaamisen arvioinnille. Saman kielitaidottomuuden tuoman ulkopuolisuuden ja kasvottomuuden tunteen tunnistaa Nisula (2011, 139). Puutteellisella kielitaidolla osaamisen osoittaminen on hankalaa, vaikka osaamista todellisuudessa olisikin. Täten kieli toimii yhtenä portinvartijana työelämään (Andersson & Fejes 2010, 213; Tarnanen & Pöyhönen 2011).

Pusa (2015, 27) huomauttaa, että oppilaitoksissa tarvittaisiin pedagogista kehittämistä maahanmuuttajien osaamisen tunnistamisessa, koska liian usein sivuutetaan muu kuin formaali oppiminen. Pitäisi pohtia tarkemmin, miten maahanmuuttajat voisivat tuoda paremmin esille osaamistaan, ja miten sitä tulisi arvioida. Ekholm (2011, 17) ehdottaa Hanhisen kehittämää kaupallista C & Q -osaamiskartoitusjärjestelmää (C = competence ja Q = qualification) maahanmuuttajien osaamisen tunnistamisen kokeiluun. Järjestelmässä kartoitetaan työelämän kvalifikaatiot ja henkilön kompetenssi (Ekholm 2011, 17; Hanhinen 2010, 15). Ekholm (emt.) ehdottaa, että ensin kartoitettaisiin, minkälaista osaamista yritykset edellyttävät maahanmuuttajilta, ja tämän jälkeen selvitetäisiin täyttävätkö maahanmuuttajat vaaditut osaamiskriteerit.

Diedrich (2017) on tutkinut maahanmuuttajien osaamisen tunnustamista Ruotsissa. Hän on havainnoinut erilaisia työpajoja ja portfoliokursseja, haastatellut viranomaisia, maahanmuuttajien kanssa työskenteleviä sekä itse maahanmuuttajia. Lisäksi hän on analysoinut erilaisia virallisia dokumentteja osaamisen tunnustamisesta. Diedrich keskittyi analyysissään osaamisen tunnustamisen käytäntöihin. Hän huomasi, ettei haastateltujen kesken vallinnut konsensusta siitä, mikä luetaan validoinniksi, mitkä ovat validoinnin tavoitteet tai mitä validointi ylipäättään tarkoittaa, ja mikä sen lopputuleman pitäisi olla.

Diedrich (2017, 733–735) kuvailee kahta erilaista osaamisen tunnustamistapausta, jotka eivät kääntyneet maahanmuuttajan eduksi. Toisessa tapauksessa validoitiin maahanmuuttajan kuljetusalan osaaminen, sivuuttaen hänen aiempi kokemuksensa autokorjaamon omistajana

ja esimiehenä 14 työntekijälle. Ryhmä irakilaisia miehiä oli osoittamassa osaamistaan kultasepän ammatista ammattiopistossa, jossa ei ollut välineitä tai materiaalia ammatinharjoittamiseen. Validointitilanne osoitti, että kaikilla miehillä oli yksittäistä erikoisosaamista kultasepän ammatista, kuten kaivertaminen, muttei laaja-alaista osaamista, jota kultasepän ammatissa toimiminen edellyttää länsimaissa. Näissä validointitilanteissa maahanmuuttajien ”siellä–silloin -osaaminen” ohitettiin ja ”tässä–nyt -osaamista” vähäteltiin. Samoja havain- toja aiemman osaamisen sivuuttamisesta ovat tehneet Masoud ym. (2020) ja maahanmuut- tajia on kehoitettu ottamaan mitä vain työtä vastaan.

Andersson ja Osman (2008) ovat tutkineet maahanmuuttajien osaamisen tunnistamisohjel- mia Ruotsissa ja osoittavat, miten osaamisen tunnistamismallit integroivat maahanmuuttajia työelämään tai etäännyttävät siitä. Tutkijat ovat ottaneet foucaultilaisen lähestymistavan analyysissään, pohtien asiaa valtasuhteiden näkökulmasta. Ruotsissa 1990-luvun talouskriisi johti maahanmuuttajien työttömyyden lisääntymiseen, koska useat heistä työskentelivät aloilla, jotka siirtyivät halpatyövoimamaihin. Siksi perustettiin osaamisen tunnistamisen keskuksia (validation centers), joista kolme on ollut Anderssonin ja Osmanin (2008, 43–44.) laadullisen tutkimuksen kohteena.

Ruotsissa tehtyjen tutkimusten perusteella osaamisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa on keskitytty vain tiettyihin työmarkkinoita palveleviin ammatteihin, ja yksilön kompetenssi on sivuutettu. Tällöin kaikilla ei ole yhtäläisiä oikeuksia työmarkkinoille. (Andersson & Osman 2008, 50.) Ongelmia tuottaa kielitaidon puutteen lisäksi arviointikriteeristö, jonka mukaan monien maahanmuuttajien osaamisen tasoa on saatettu alentaa, esimerkiksi sairaanhoitajasta avustavaksi hoitajaksi. (Andersson & Fejes 2010, 207; Andersson & Osman 2008, 55–57.) Saman ovat huomanneet Tokola ym. (2019) maahanmuuttajanaisten haastatteluiden perus- teella. Opetus- ja kulttuuriministeriön (2016, 24) selvityksessä huomautetaan, että koulutetut maahanmuuttajat saattavat pahimmillaan joutua suorittamaan Suomessa tutkintonsa uudel- leen tai alemman suomalaisen tutkinnon. Tutkijat avaavat, miten osaamisen arviointiin vai- kuttavat arviointia suorittavan maan kulttuuri, arvot ja tietotaidon taso (Andersson & Fejes 2010, 213–214).

Osaamisen kansainvälinen vertailtavuus

Euroopan unionissa on keskitytty arkiosaamisen tunnistamisen kehittämiseen, ja suositusten mukaan kaikissa EU-maissa on pitänyt olla vuoteen 2018 mennessä käytössä validointimenetelmä, jolla voidaan tunnustaa tutkinnon osa tai kokonainen tutkinto arkiosaamisella (Euroopan unionin neuvosto 2012). Validointi tukee heikoimmassa asemassa olevia, mutta haasteena ovat epäluottamus koulutuksenjärjestäjien kesken ja epävirallisesti saavutettujen oppimistulosten osoittaminen (Karttunen 2016). Turvapaikanhakijoiden kannalta ponnistellut arkiosaamisen validointiin ovat merkittäviä. Pusan (2015, 27) mukaan nonformaali ja informaali osaaminen jäävät vaille tunnustusta, vaikka ne tunnistettaisiin. Onnistuessaan validointijärjestelmä madaltaa kuilua, joka tutkijoiden mukaan on vaarassa syntyä formaalin ja informaalin osaamisen välille (Andersson & Osman 2008, 45).

Maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistamista on vertailtu kansainvälisesti Unescon GEM (Global Education Monitoring) -raportissa (2018). Raportissa huomautetaan, että arkiosaamisen tunnistamisen kannalta on tärkeää korostaa sitä, mitä osataan sen sijaan, että tarkasteltaisiin sitä, missä tai miten osaaminen on hankittu. Raportissa korostetaan myös maahanmuuttajien ohjauksen merkitystä. Maitten keskinäisissä vertailuissa kvalifikaatioiden tunnistamisen puute vaikutti eniten joka kahdeksannen maahanmuuttajan mahdollisuuksiin tulomaassa. Suomessa kielitaidon puute oli selvästi suurempi tekijä kuin muissa vertailumaissa. (GEM 2018.)

Osaamisen maiden välisen vertailun helpottamiseksi on laadittu Euroopan laajuisesti tutkintojen viitekehyksiä ja myös kansallisella tasolla Suomessa. Viitekehyksissä osaaminen on jaoteltu kahdeksalle tasolle, joissa on kuvattu, mitä kyseisen tason saavuttanut tietää ja ymmärtää. Pyrkimyksenä on edistää elinikäistä oppimista ja helpottaa kansainvälistä vertailua tutkintojen välillä. (Opetushallitus 2019b.) Suomalainen tutkintojen viitekehys jakautuu kahdeksaan osaan, joka etenee ensimmäiseltä yleistietotasolta edistyneimmälle tasolle (liite 1: kuvio 1). Osaamiskokonaisuudet on kuvattu tarkasti ja kaikissa kohdin on esitetty, min-kälaisissa oppilaitoksissa voi saada kvalifikaation kyseiseltä tasolta. (Opetushallitus 2019a.) Haasteen tälle luokittelulle tuottavat ne maahanmuuttajat, joiden osaamistaso on huonompi kuin tämä viitekehys kuvaa (Ekholm 2011, 20). Vaikka turvapaikanhakijat ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, suurin osa kuitenkin sijoittuu tasoille 1–3 osaamisen viitekehyyksessä.

Tasoille 1 ja 3 on yhteistä virallisen tutkinnon puute, mutta erona on työkokemus, jota kolmostasolla oletetaan olevan.

Tutkijat ovat huomanneet suomalaisten koulutusvalifikaatiovaatimusten lisääntymistä (Isopahkala-Bouret 2015), joka on tarkoittanut lisäkouluttautumista asiantuntijatehtävissä (Isopahkala-Bouret & Siivonen 2016, 250–251). Turvapaikanhakijat taas ovat täysin erilaisessa asemassa pyrkiessään suomalaiseen työelämään. Pyrkimykset arkiosaamisen tunnistamiselle (Euroopan unionin neuvosto 2012) koulutuksessa vaikuttavat kunnianhimoisilta, ottaen huomioon edellä kuvaamaani koulutusvalifikaatiovaatimusten lisääntymisen. Andersson, Fejes ja Sandberg (2013, 407) huomauttavat, että Euroopan komission linjauksessa oletetaan, että yksilön, sosiaaliset ja ammatilliset tarpeet kulkevat käsi kädessä. Yksilöllä on enemmän vastuuta omasta oppimisestaan ja on sanottu, että turvapaikanhakijoiden pitäisi kehittää oppimaan oppimiskykyään ja käyttäytyä työllistettävästi (Masoud ym. 2020, 116). Osaamisen tunnistamisen sijaan voitaisiinkin kenties puhua työllistettävyyden (employability) tunnistamisesta, jota kuvailen seuraavaksi.

2.5 Turvapaikanhakijoiden työllistettävyys

Viitekehystä muodostaessani fokus on ollut kompetenssin määrittelyssä ja, mitä se tarkoittaa turvapaikanhakijakontekstissa. Turvapaikanhakijat joutuvat kulttuuristen erojen, sekä koulutuksen ja kielitaidon puutteen vuoksi väistämättä asemaan, jossa ei lopulta tarkastella heidän todellista kompetenssiaan tai osaamista vaan heidän työllistettävyyttään. Kompetenssin käsitteen rinnalle nousseesta työllistettävyyden (employability) käsitteestä puhuttaessa korostetaan yksilön vastuuta ja yrittäjäyysmäisyyttä (Komulainen, Kärkkäinen, Korhonen, Rätty, Siivonen, Kasanen & Rautiainen 2015, 149), joiden lisäksi yksilöltä vaaditaan joustavuutta ja osaamisen jatkuvaa kehittämistä (Brunila & Siivonen 2016). Fejes ja Berlund (2010) esittelevät tutkijoiden osoittaman eron työllistettävyyden ja työllisyyden käsitteiden välillä. Heidän mukaansa työllisyys–työttömyys dikotomiaa määrittelee kysynnän ja tarjonnan -malli, kun työllistettävyys kytkeytyy yksilön omiin kykyihin työllistyä ja työttömyys on tällöin työllistettävyyden puutetta.

Tutkijat kuvailevat tietokykykapitalistisen ajan työelämää, jossa ensisijaisena kiinnostuksen kohteena ei ole työntekijän osaaminen. Sen sijaan tärkeämpää on yksilön luonne, asenteet, toiveet ja työntekijän suhde ja suhtautuminen toisiin. Tietokykykapitalismissa työttömyys nähdäänkin persoonallisuuden eikä rakenteiden ongelmana. (Komulainen ym. 2015.) Tällöin uhria syyllistetään työttömyydestään (Winterton & Haworth 2013, 179). Turvapaikanhakijoiden asema työmarkkinoilla ei ole tällaisessa ajattelutavassa tasa-arvoinen muihin nähden. Silvennoisen (2002, 65) mukaan työllistettävyys sitoutuu yksilön omiin ominaisuuksiin, mutta myös kaikkien muiden työmarkkinoille pyrkivien ominaisuuksiin ja työllistäjiin. Turvapaikanhakijoiden työllistettävyuden esteenä voidaan pitää suomalaisen kotoutumisjärjestelmän joustamattomuutta, jossa yksilön tarpeet ja tavoitteet jäävät taka-alalle (Tarnanen & Pöyhönen 2011, 144). Myös maahanmuuton rajoitukset asettavat esteitä työllistymiselle, jota voidaan kutsua ”lasiportiksi” maahanmuuttajille (Söderling 2013).

Tarnanen ja Pöyhönen (2011) korostavat kielitaidottomuuden merkitystä maahanmuuttajien työllistymisen suurimpana haasteena, joka ilmenee myös aiemmin mainitsemastani Unescon GEM-raportista (2018). Kielitaito on usein portinvartijana työelämään, jolloin olisi tärkeää tiedostaa, ajatellaanko kielitaitoa resurssina vai puutteena. (Tarnanen & Pöyhönen 2011, 142, 150.) Nykyaikaisessa oppimisyhteiskunnassa työllistyminen edellyttää yksilöltä jatkuvaa kompetenssin kehittämistä (Tarnanen & Pöyhönen 2011, 143). Siksi työttömyyttä voidaan tarkastella oppimisen ongelmana, jolloin maahanmuuttajien työllistymiseen pyritään vastaamaan lisäämällä suomen kielen opetusta.

Andersson ja Fejes (2010, 212) esittävät, että jos maahanmuuttajilla on riittävä osaaminen omalla alallaan toimimiseen, he voisivat opetella kielitaitoa työpaikalla. Tätä tukee ajatus oppimisen kontekstisidonnaisuudesta (Lave & Wenger 1991), mutta myös transferin tilansidonnaisuus, josta kerroin aiemmin (ks. s. 27). Turvapaikanhakijan oman äidinkielen tukeminen on myös tärkeää, koska on todettu, että mitä paremmin hallitsee äidinkieltä, sitä paremmat edellytykset on oppia uutta kieltä (Baker 2006, 120; Harju-Luukkainen ym. 2014). Myös Karinen (2011) on ehdottanut ammatillisten aineiden ja kieliopinnojen tiukempaa yhteen nivomista.

Maahanmuuttajat työllistyvät usein matalapalkka-aloille, mutta Mankki ja Sippola (2015, 204) huomauttavat, ettei syynä ole välttämättä kielitaidottomuus tai kouluttautumattomuus

vaan matalapalkka-alojen ja näille aloille työllistyvien ihmisryhmien stigmatisointi. Tutkijoiden mukaan maahanmuuttajat suostuvat työskentelemään matalapalkattuina hyvän työmoraaalinsa vuoksi ja voidakseen tulla hyväksytyiksi ”hyvinä kansalaisina”. Työllistymisen esteenä on rakenteellista syrjintää ja arkipäivän rasismia (Tokola ym. 2019). Lyytinen ja Toom (2019) korostavat nuorten maahanmuuttajien henkilökohtaisia verkostoja avaimena työllistymiseen.

Maahanmuuttotyön asiantuntijat ovat tuoneet esille näkemyksen kahden kerroksen väestä, jossa heikommassa asemassa ovat kotoutumiskoulutukseen osallistuvat maahanmuuttajat, kun ylemmässä kerroksessa ovat vahvemman markkina-arvon saavat työperusteiset maahanmuuttajat. (Tarnanen & Pöyhönen 2011, 148.) Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien heikon työmarkkina-aseman on todennut myös Forsander (2004) ja Eronen ym. (2014). Heille ei ole samanlaista valmista tarvetta työelämässä kuin työperäisille muuttajille (Andersson & Fejes 2010, 203, 214). Myös suomalaisten asenteissa pakolaisiin ja työperäisiin muuttajiin on suuri ero (Söderling 2013, 24).

Haastateltuaan Suomessa korkeakoulutettuja kamerunilaisia Ebot (2016, 161) väittää, ettei pohjoismaisille työmarkkinoille toivoteta tervetulleeksi kaikkia ammattitaitoisia maahanmuuttajia. Hänen mukaansa Suomessa keskitytään enemmän turvapaikanhakijoihin kuin koulutettujen maahanmuuttajien integraatioon. Suomessa on hankalaa tai lähes mahdotonta aloittaa johtotehtävissä maahanmuuttajana, vaikka osaisi suomen kieltä (Ebot 2016, 168). Kotimaassa hankittua osaamista ei tunnusteta ja ulkomaalaistaustaisia yritetään sijoittaa alempiin asemiin riippumatta koulutuksen tasosta (Andersson & Fejes 2010, 207; Tokola ym. 2019).

Masoud ym. (2020, 109–117) kirjoittavat, että integraatioprosessissa olevia pakolaistaustaisia maahanmuuttajia kuvataan ihmisinä, joilla on ongelmia. He eivät ole tarpeeksi aktiivisia ja sitoutuneita, eivätkä tee tarpeeksi työllistyäkseen. Heidän ongelmiaan pyritään ratkaisemaan integraatioprosessin aikana erityisesti uudelleen koulutuksella. Oppimaan oppiminen on tutkijoiden (emt.) mukaan yksi tärkeistä opeteltavista taidoista. Pakolaistaustaisia maahanmuuttajia kannustetaan opettelemaan uusia taitoja, mutta samalla väheksytään heidän aiempaan osaamistaan ja toiveitaan. Masoud ym. (2020, 116–117) väittävät, että pakolaisten

työllistettävyyden parantaminen aikaansaa kehän, jossa sivuutetaan aikaisemmat taidot (deskilling), uudelleen opetetaan taitoja (reskilling) ja opetetaan uusia taitoja (skilling). Tällöin pakolaiset ovat ehdollisesti työllistettäviä, ja heidän suurin esteensä työllistymiselle on suomalaisuusvaje.

Termi suomalaisuusvaje esiintyy harvakseltaan maahanmuuttajiin liittyvässä kirjallisuudessa (esim. Masoud ym. 2020; Paananen 2005; Tarnanen & Pöyhönen 2011). Suomalaisuusvaje voi ilmetä puheen aksenttina tai vääränlaisena pukeutumisenä tai nimenä (Forsander 2004). Paananen (2005, 262) arvioi, että erityisesti somalialaisia vaivaa suomalaisuusvaje. Suomalaiset eivät olleet valmiita somalialaisten maahanmuuttoon 1990-luvulla ja somalialaiset kohtaavat edelleen paljon rasismia ja epätasa-arvoista kohtelua. Suomi on yksi syrjivimmistä EU-maista (FRA 2017). Forsanderin (2004) mukaan integraatiolla pyritään vastaamaan suomalaisuuden vajeeseen opettamalla suomalaisuutta ja suomalaista työkulttuuria, toisaalta suomalaiseksi itsensä tuntemista edistää maassaoloaika (Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019). Söderling (2013, 21) nimittää suomalaisuusvajetta ”lasioveksi”, joka estää työllistymisen koulutusta tai ammattia vastaaviin tehtäviin. Lopulta eteen tulee ”lasi-katto”, joka estää uralla etenemisen. Näin ollen maahanmuuttaja joutuu kulkemaan kolminkertaisten esteiden (lasiportti, -ovi ja -katto) läpi edetäkseen ammatillisesti.

Haverinen (2018) valottaa turvapaikanhakijoiden asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja kysyy, onko turvapaikanhakijoita syytä tai edes mahdollista kotouttaa? Prosessi kestää useita vuosia, siihen liittyy paljon epävarmuustekijöitä, eikä vastaanottokeskusten usein hyvin syrjäinen sijainti helpota uuteen yhteiskuntaan sopeutumista. Kotoutuminen pitäisi nähdä laajemmin kuin työllistymisenä, sillä turvapaikanhakijoiden henkinen hyvinvointi ja itsensä hyväksytyksi kokeminen ovat osa kokonaisuutta (Haverinen 2018, 311). Turvapaikanhakijoilla on rajatut mahdollisuudet esikotoutumiseen, koska lakia tulkitaan hyvin tiukasti, ja vastaanottokeskuksissa taataan vain minimitaso, joka on asetuksissa mainittu. Turvapaikanhakijoiden voidaan suppeasti sanoa olevan vain säilössä tai varastoituna vastaanottokeskuksiin (Sotkasiira 2018; Suoranta 2011), kunnes heidän virallinen kotouttamisensa voidaan aloittaa.

Haverisen (2018) peräänkuuluttamaa esikotouttamista tapahtuu hyvin vaihtelevasti. Nuoria turvapaikanhakijoita tutkinut Pihlaja (2016, 41) huomauttaa, että kotoutumisen aloittaminen

jo vastaanottovaiheessa on hyväksi sekä nuorelle että yhteiskunnalle. Kotouttaminen pitäisi aloittaa peruselämäntaitojen opettamisesta. Minkälainen motivaatio ”säilötyillä” turvapaikanhakijoilla on jatkaa sopeutumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan sekä tunnistamaan ja suhteuttamaan osaamistaan Suomen tarpeisiin? Kartoituksissa on peräänkuulutettu lisää resursseja turvapaikanhakijoiden ohjaukseen, kielitaidon kohentamiseen ja työelämälähtöisempään kotoutumiskoulutukseen (Sandberg & Stordell 2016, 3).

Yijälän ja Nymanin (2017) tutkimuksen mukaan turvapaikanhakijat kokivat paljon haasteita, eikä pitkä odotusaika vastaanottokeskuksissa edistänyt kotoutumista. Välielämissä toimeksiolo eläminen koettiin pahimmaksi vaihtoehdoksi. Mieluummin turvapaikanhakijat tekisivät palkatonta työtä tai vapaaehtoistyötä. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat ammattitaitoiset, osaavat ja koulutetut turvapaikanhakijat, joten on huolestuttava havainto, että osalle heistä ei ole mahdollista vastata suomalaisen työmarkkinan tarpeisiin traumaattisten kokemustensa vuoksi. (Yijälä & Nyman 2017, 14–17.) Suomen koulutusjärjestelmän hyvä maine oli useimmin mainittu syy, miksi turvapaikanhakijat olivat valinneet Suomen kohdemaakseen. Hyvästä opiskelu- ja työmotivaatiosta huolimatta sopeutuminen voi olla hankalaa traumaattisten kokemusten vuoksi.

Työllistettävyys indikoi onnistunutta maahanmuuttajan integraatiota (Masoud ym. 2020). Ottaen huomioon edellä kuvaamani turvapaikanhakijoiden työllistymisen haasteet onnistunut integraatio voi olla pitkä ja hankala prosessi. Työelämä ja yhteiskunta asettavat vaatimuksia, jolloin turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistamisen sijaan tunnistetaan heidän työllistettävyytään. Turvapaikanhakijoiden osaamisesta suurin osa jää piiloon, ja he tuovat esiin vain pienen osan siitä. Ellström (1997) kuvailee kompetenssia yksilön ominaisuuksina ja työn asettamia vaatimuksia kvalifikaationa. On tärkeää tunnistaa myös työllistettävyyden näkökulma, jossa työllistettävyyden ongelmat kasautuvat yksilön harteille.

2.6 Teoriaperustan koonti ja tutkimuskysymykset

Tutkielmani empiirisessä osassa tarkastelen nuorten 18–30-vuotiaiden Suomeen vuosina 2015–2018 hakeutuneiden turvapaikanhakijoiden osaamista. Tutkielman viitekehyksen olen esitellyt pääluvussa 2, jossa toin esiin, miten osaamista määritellään ja luokitellaan (Ellström 1997; Hanhinen 2010; Kanfer & Ackerman 2005; Ruohotie 2005a), miten sitä voidaan tarkastella eri näkökulmista (Ellström 1997), ja mitkä seikat vaikuttavat turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistamiseen (esim. Andersson & Osman 2008; Diedrich 2017). Avaan myös kompetenssin käsitteen korvautumista työllistettävyyden käsitteellä, mikä voi merkittävästi vaikuttaa siihen, miten turvapaikanhakijoiden osaamiseen suhtaudutaan.

Tutkielman tavoitteena on hahmottaa turvapaikanhakijoiden osaamista ja sitä, mitä he siitä kertovat. Tutkimusaineisto koostuu SPR:n vuosina 2016–2018 tekemistä osaamiskartoituksista. Turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistamista on kartoittanut Testipiste vuonna 2016. Tämän selvityksen perusteella on suunniteltu maahanmuuttajien koulutuksia (Sandberg & Stordell 2016.). Myös opetus- ja kulttuuriministeriö on selvittänyt turvapaikanhakijoiden koulutus- ja työkokemustaustaa ja julkaissut lähes vuosittain toimenpide-ehdotusraportteja (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016; 2017; 2019). Oleskeluluvan saaneiden osaamista tunnistetaan osana kotouttamista, mutta tieteellistä tutkimusta osaamisen kartoittamisesta on Suomessa vain vähän.

Aiemman tutkimuksen puutteen vuoksi tutkimuskysymykset neuvotaan muotoilemaan enemmän kuvaileviksi kuin selittäviksi (Metsämuuronen 2009, 39). Siten esitän tutkielman tavoitteesta johdetun päätutkimuskysymyksen,

Mitä turvapaikanhakijat kuvaavat omasta osaamisestaan?

Täsmennän pääkysymystä kolmella alakysymyksellä:

1. Miten turvapaikanhakijat luokittelevat tai luettelevat omaa osaamistaan?
2. Miten turvapaikanhakijat haluaisivat kehittää osaamistaan?
3. Miten sukupuoli, ikä, koulutustaso ja työkokemus ovat yhteydessä turvapaikanhakijoiden oman osaamisen tunnistamiseen?

Kompetenssia voidaan tarkastella yksilön ominaisuuksina tai työn asettamina vaatimuksina. Keskityn tutkielmassani yksilön näkökulmaan. Osaamista kertyy eri muodoissa koulutuksesta ja työkokemuksesta, mutta myös arkiosaamisella ja sen tunnustamisella on suuri merkitys turvapaikanhakijoille (GEM 2018). Osaamisen sanoittamisen on osoitettu olevan vaikeaa turvapaikanhakijoille (Ekholm 2011; Pusa 2015; Sandberg & Stordell 2016) ja suomalaisten kykyä tunnistaa maahanmuuttajien kykyjä pitäisi parantaa (Ekholm 2011; Eronen ym. 2014). Turvapaikanhakijoilla ei välttämättä ole käsitystä siitä, miksi osaamiskartoituksia tehdään, tai mitä tietoa heidän pitäisi näissä tilanteissa antaa. Erityisesti kielitaidon puute on merkittävä haaste osaamiskartoitusten toteutuksessa (Andersson & Fejes 2010; Ekholm 2011; Tarnanen & Pöyhönen 2011). Aiemmasta tutkimustiedosta ei käy ilmi, miten turvapaikanhakijat itse näkevät osaamisensa, tai mitä he haluaisivat oppia lisää ja missä asioissa kehittyä. Tutkielmani antaa myös lisätietoa siitä, miten taustamuuttajat ovat yhteydessä turvapaikanhakijoiden oman osaamisen tunnistamiseen.

3 TOTEUTUS

Tutkielmani tarkoituksena on raportoida, mitä nuoret turvapaikanhakijat kuvaavat omasta osaamisestaan. Empiirinen aineisto on Suomen Punaisen Ristin ”Turvapaikanhakijoiden ja oleskeluluvan saaneiden työelämävalmiuksien tukeminen” -projektissa vuosina 2016–2018 kerätty haastatteluaineisto, jonka sain valmiiksi kerättynä raakadatana käyttööni. Aineisto koostuu 1268 iältään 18–30-vuotiaan turvapaikanhakijan haastattelusta. Avointen vastausten analyysissä on käytetty aineistolähtöistä ja teoriaohjaavaa sisällönanalyysia sekä taustamuuttajavertailussa tilastollisia menetelmiä. Tässä luvussa esittelen tutkielman menetelmäratkaisut, käytännön toteutuksen ja luotettavuus- ja eettisyysarvioinnit. Aineistolainaukset olen koodannut sukupuolen (N/M) ja vastaajalle annetun satunnaisen numeron avulla.

3.1 Haastattelurungon sisällölliset perusteet

Yleensä tutkielman tekeminen aloitetaan perehtymällä tutkittavaan ilmiöön, siihen liittyviin teorioihin ja aiempiin tutkimuksiin, ja tästä edetään muodostamaan tutkimuskysymyksiä ja aineiston keruuta kaiken edeltävän pohjalta (Hirsjärvi & Hurme 2015, 66–67). Tutkielmasani etenin valmiin aineiston antamalla ehdoilla, joten jouduin ensin pohtimaan varsin käytännöllisesti, mihin kysymyksiin aineisto voisi vastata. Silmäilin aineistoa Hakalan (2017, 158)

kolmen apukysymyksen avulla: millaisia vastauksia aineisto näyttää tarjoavan, mikä on luokiteltavissa olevaa tietoa, ja mitkä asiat aineistossa ovat syvemmin analysoitavissa? Aiempiin tutkimuksiin ja teorioihin perehtyminen antoi vahvistusta tutkimuskysymysten hahmoteluun.

Haastattelulomakkeessa on yli seitsemänkymmentä kysymystä (liite 2), joiden avulla on pyritty saamaan mahdollisimman kattavasti tietoa kaikista Suomeen saapuvista turvapaikanhakijoista. Haastattelukysymykset on jaettu otsikoittain: perustiedot, kielitaito, koulutus, työkokemus, it/tietotaidot ja lisätietoja. Aineistosta oli, ennen sen minulle luovuttamista, poistettu osa perustiedoista vastanneiden anonymiteetin takaamiseksi.

Tutkielmassani nojaudun muutamaa haastattelukysymykseen, joiden olen katsonut parhaiten soveltuvan tutkimustarkoituksiin ja vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Nämä kysymykset ovat: 68. Missä olet hyvä? 70. Mitä haluaisit oppia lisää? 60. Lisätietoa työstä, jota olet tehnyt. 73. Lisätietoja työstä, josta olet kiinnostunut. ja 76. Mitä muuta haluat kertoa, yhteenveto. Myös kysymykset, jotka koskevat kielitaitoa, koulutusta ja työkokemusta, olivat minulle käyttökelpoisia, samoin kuin saapujien sukupuoli, ikä ja kotimaa.

SPR:n osaamiskartoitushaastatteluissa käyttämä Lyyti-järjestelmä oli käytössä sekä suomeksi että englanniksi. Haastattelulomake oli käännetty lähes kaikille asiakaskielille, joten turvapaikanhakijoilla on ollut mahdollista nähdä kysymykset omalla äidinkielellään. Lomakkeet oli täytetty suomeksi, englanniksi ja ruotsiksi. Lomakkeet olivat eri kielillä muutoin identtisiä, lukuun ottamatta suomen- ja englanninkielisen haastattelulomakkeen ”koulutus”-vastausvaihtoehtoja. Tästä syystä vastauksia voidaan tulkita eri tavoin. Suomenkielisen lomakkeen ”peruskoulu” kattaa englannin kielisen lomakkeen ”Primary school” ja ”High school/Vocational school” luokitukset. Suomenkielisen lomakkeen ”ammattikoulu/lukio” vaihtoehto menee tällöin päällekkäin myös ”High school/vocational school” vaihtoehdon kanssa.

3.2 Haastatteluaineiston hankinta

Empiirisen osan aineisto on kerätty käytännön työkaluksi turvapaikanhakijoille itselleen, ei tieteellisen tutkimuksen tekemiseen. Haastatteluiden toteutusaikaan turvapaikanhakijoita saapui Suomeen samanaikaisesti suuri määrä, joten haastattelut on tehty tiukalla aikataululla monien haasteiden keskellä. Haastattelijoiden koulutukseen ei välttämättä ole ollut aikaa, ja haastattelijat ovat toimineet oman työnsä ohella. Haastattelutilanteissa on myös usein ollut paikalla tulkki.

Kohdejoukkona on vuosina 2015–2018 Suomeen tulleet turvapaikanhakijat. Päädyin rajamaan tutkielmani 18–30-vuotiaisiin nuoriin, jotka ovat kohderyhmä myös ALL-YOUTH -tutkimushankkeessa. Aineiston rajaamisella sain vähennettyä sen heterogeenisyyttä ja kokoa, mutta silti aineisto vastaa hyvin Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijoiden perusjoukkoa, jotka olivat pääasiassa nuoria miehiä Irakista. Rajauksen jälkeen aineistoon jäi 1268 vastaajaa.

Ensimmäiset haastattelut on tehty SPR:n ”Turvapaikanhakijoiden ja oleskeluluvan saaneiden työelämävalmiuksien tukeminen” -projektin TET-jaksolle pyrkineille turvapaikanhakijoille, mutta myöhemmin haastatteluja on tehty kaikille vastaanottokeskusten asukkaille. Käyttöön saamani haastattelut on tehty vuosina 2016–2018. Turvapaikanhakijat olivat täytäneet sähköisen Lyyti-osaamiskartoituslomakkeen yhdessä vastaanottokeskusten työntekijöiden kanssa. Sähköinen järjestelmä on muuttanut turvapaikanhakijan antamat tiedot CV-muotoon. CV:n avulla turvapaikanhakijat ovat voineet hakeutua palkattomalle 1–3 viikkoa kestäväälle työelämään tutustumisjaksolle. Haastattelijoina toimineet vastaanottokeskuksen työntekijät ovat olleet työsuhteessa vastaanottokeskuksissa, mutta ottaneet vapaaehtoisesti vastaan haastattelutehtävät oman perustyönsä ohessa. Haastattelut on tehty 43 vastaanottokeskuksessa eri puolella Suomea.

Oletin, että valmis aineisto nopeuttaisi tutkielman tekemistä, mutta se osoittautuikin haasteeksi, koska haastattelukysymyksiä ei ole laadittu tieteellisen työn tekemiseen. Yli tuhannen avoimen vastauksen analysoiminen oli hidasta. Toteutettuihin haastatteluihin liittyy myös useita ongelmia, joita käyn läpi luotettavuusarvioinneissa. Aineistositaateissa on suuri määrä

kielivirheitä, joiden perusteella voi olettaa, että turvapaikanhakijat ovat itse kirjanneet vastaukset järjestelmään, tai haastattelija on vain mekaanisesti kirjannut vastaukset esimerkiksi näin: ”*Lahi hoitaja koulutus, kokii*” (M370). Osasta vastauksista huomaa, ettei turvapaikanhakija ole ymmärtänyt kysymystä. Aineistoa ei voida pitää tieteellisenä haastatteluaineistona, mutta se oli kuitenkin siinä määrin laaja ja arvokas, että se mahdollisti pro gradun tekemisen.

Tutkimuskysymysteni kannalta kiinnostavimpiin kysymyksiin ”Missä olet hyvä?” ja ”Mitä haluaisit oppia lisää?” oli vastannut yli tuhat turvapaikanhakijaa, mutta moni oli jättänyt vastaamatta useisiin tarkastelemini haastattelukysymyksiin (taulukko 1). Jouduin poistamaan vain muutamia vastauksia muun muassa kirjoitusvirheistä johtuvien epäselvyyksien vuoksi. En taulukoinut työkokemusta koskevien kysymysten vastausmääriä, koska vastaukset oli ilmoitettu usein väärään sarakkeeseen. On myös hyvä huomioda, että koulutusta koskevissa kysymyksissä tyhjä vastaus tarkoitti, ettei vastaaja ollut käynyt koulua kyseisellä koulutusasteella.

TAULUKKO 1. Vastausmäärät käsittelemiini Lyyti-osaamiskartoituksen kysymyksiin

Kysymys	Vastausten määrä	Tyhjä	Poistetut vastaukset
38. Peruskoulu	1081	187	0
40. Keskiasteen koulu	531	737	0
42. Korkeakoulu	266	1002	0
60. Lisätietoja työstä, jota olet tehnyt.	282	987	0
68. Missä olet hyvä?	1033	224	12
70. Mitä haluaisit oppia lisää?	1020	249	3
73. Lisätietoja työstä, josta olet kiinnostunut.	638	628	3
76. Mitä muuta haluat kertoa, yhteenveto?	365	896	3

Haastatteluaineisto oli muutettu Excel-muotoiseksi tiedostoksi. ALL YOUTH -tutkimushankkeen yksi niin sanottu työpaketti oli saanut tähän SPR:n aineistoon tutkimusluvan ja tein pro gradu -tutkielmani tutkimushankkeen osatyöryhmän toimeksiannosta. Projektitutkija Tuula Joro on luokitellut tätä aineistoa tehdessään selvitystä SPR:lle ALL-YOUTH -tutkimushankkeessa keväällä 2019. Hän havaitsi useita päällekkäisyyksiä tietojen tallennustavan ja puuttuvien tietojen vuoksi. Vastaajan tiedoissa saattoi olla esimerkiksi pelkkä ikä. Päällekkäisyyksien ja puutteellisten tietojen poiston jälkeen aineistoon jäi 2003 vastausta. Vastaajat olivat iältään 18–74-vuotiaita. Joro on luokitellut aineiston avoimet kysymykset koulutuksesta, työkokemuksesta ja tulevaisuuden tavoitealoista käyttäen tilastokeskuksen

ammatti-, ja koulutusalaaluokituksia. Tässä tutkielmassa on käytössä Tuula Joron muok-
kaama versio haastatteluaineistosta. Tutkielmallani tuon Joron tekemän selvityksen tueksi
tieteellisesti perusteltua laadullista ja määrällistä tietoa siitä, mitä turvapaikanhakijat kuva-
vat osaamisenaan ja miten haluaisivat kehittää osaamistaan.

3.3 Tutkimusstrategian ja tiedonhankinnan perusteet

Tieteellisen tiedon saavuttamiseksi metodologia asettaa sääntöjä, miten välineitä eli meto-
deja käytetään (Tuomi & Sarajärvi 2018, 18). Tutkielmani on kvantitatiivinen survey-tutki-
mus, jossa standardoidun kyselylomakkeen avulla kerättiin tietoa turvapaikanhakijoiden
osaamisesta. Survey-tutkimusten etuna on joustavuus, ja ne ovat nopea tapa kerätä tietoa
isoltakin joukolta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 195; Vehkalahti & Everitt 2019, 3).
Kyselytutkimukset ovat empiirisiä poikkileikkaustutkimuksia, joissa tutkitaan tietynä ajan-
kohtana jotain ilmiötä (Nummenmaa ym. 2018, 16). SPR käyttää tekemästään tiedonke-
ruusta nimitystä haastattelu. Haastattelumuotona tämä lähestyy lomakehaastattelua, jossa
muoto on täysin ennalta määriteltä, kysymykset periaatteessa helppoja, vastaaminen no-
peaa, ja vastaukset on helppo tallentaa (Hirsjärvi & Hurme 2015, 44–45). Aineiston kvanti-
tatiivisen luonteen ja turvapaikanhakijoiden paikoin hyvin toteavien vastausten vuoksi pidän
tutkielmaani enemmän kysely- kuin haastattelututkimuksena.

Tutkielmassani vallitsevasti määrällinen, mutta jossain määrin myös laadullinen ote kulke-
vat rinnakkain. Lyhyet ja luettelevat avoimet vastaukset eivät mahdollistaneet aidosti laa-
dullisen tutkimuksen tekemistä, mutta kaikki laadullinen tieto voidaan muuttaa numeeriseen
muotoon (Valli 2018, 226), ja numeroin voidaan ilmaista merkityksiä sisältäviä käsitteitä
(Hirsjärvi ym. 2009, 137). Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimusote eroavat tieteenfi-
losofisilta perusteiltaan, mutta tutkijat ovat kehottaneet välttämään laadullisen ja määrällisen
tutkimusotteen vastakkainasettelua (Hirsjärvi ym. 2009, 136–137; Metsämuuronen 2018).
Metsämuuronen (2018, 276) rohkaisee valitsemaan jommankumman pääasialliseksi tutki-
musotteeksi ja täydentämään tutkimusta toisella tutkimusotteella. Näin tutkimusotteiden
voidaan aina katsoa toisiaan hyödyntävinä ja täydentävinä.

Kvantitatiivisen tutkimuksen alkujuuret ovat luonnontieteessä, ja taustalla on realistinen ontologia. Tämän ajattelutavan mukaan todellisuus rakentuu objektiivisista tosiasioista. (Hirsjärvi ym. 2009, 139.) Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohta sen sijaan on todellisen elämän kuvaamisessa ja ymmärtämisessä sekä pyrkimys on paljastaa tosiasioita (Hirsjärvi ym. 2009, 161). Tutkielmassani olen kiinnostunut määrällisestä tiedosta turvapaikanhakijoiden kuvaamasta osaamisesta ja esittelen tilastollisella vertailulla, mitä yhteyksiä taustamuuttujilla on oman osaamisen tunnistamiseen. Toisaalta halusin laadullista tietoa, siitä mitä turvapaikanhakijoiden osaaminen on ja millä tavalla he sitä kuvaavat.

Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen yhdistäminen eli monimenetelmällinen tutkimus (mixed methods reseach) on hyvin suosittua (Seppänen-Järvelä, Åkerblad & Haapakoski 2019). Mixed methods on hyvä menetelmä monimutkaisten asioiden (Bergman 2018, 373; Seppänen-Järvelä ym. 2019, 332), kuten osaamisen tutkimiseen. Laadullisten ja määrällisten menetelmien yhdistäminen soveltuu hyvin myös maahanmuuttotutkimukseen. Eri menetelmät täydentävät toisiaan ja voivat antaa uusia näkemyksiä tutkittavasta asiasta. (Bergman 2018, 373.). Monimenetelmällinen tutkimus antaa laajemman, syvemmän ja kokonaisvaltaisemman ymmärryksen tutkittavasta ilmiöstä kuin laadullisten tai määrällisten menetelmien käyttäminen yksistään (Seppänen-Järvelä ym. 2019, 332).

Tutkimusten kohteena on usein joukko ihmisiä, joilla on samankaltaisia piirteitä tai ominaisuuksia. Koska kaikkia joukkoon kuuluvia ei voida tutkia, on perusteltua muodostaa tutkitavasti populaatiosta eli perusjoukosta otos. (Hirsjärvi ym. 2009, 180.) Otos voi olla joko satunnaisesti tai ei-satunnaisesti valittu. Jälkimmäisessä tapauksessa valinta voi kohdistua tiettyihin henkilöihin tutkijan harkinnan tai tutkittavien saatavuuden perusteella. (Metsämuuronen 2009, 61.) Koska otannan perusedellytys eli jokaisen otantayksikön mahdollisuus tulla valituksi ei aineistossani toteudu, aineistoani kutsutaan harkinnanvaraiseksi otokseksi eli näytteeksi (Nummenmaa ym. 2018, 33). Koska aineistoni ei edusta koko populaatiota, on yleistämisessä oltava varovainen. Tutkijan itse keräämään aineistoa kutsutaan primaariaineistoksi, mutta sain itse käyttööni muiden keräämän sekundaariaineiston (Hirsjärvi ym. 2009, 186).

3.4 Aineiston analyysi

Aineiston analyysillä pyritään kuvaamaan tutkittavaa asiaa selkeästi, johon sisällönanalyysillä voidaan päästä kadottamatta mitään informaatiota. Sisällönanalyysi voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen ja teoriaohjaavaan sisällönanalyysiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–125.) Aineistolähtöisessä analyysissä tutkija pyrkii ilmauksia pelkistämällä, yhdistämällä ja luokittelemalla vastaamaan tutkimuskysymykseen. Teoriaohjaavassa analyysissä taas pelkistetyistä vastauksista muodostettuja ryhmiä tai luokkia muokataan viitekehysten antaman suunnan mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 134–135.) Tutkielmassani teoriaohjaavaa analyysia on käytetty luokiteltaessa turvapaikanhakijoiden vahvuuksia ja aineistolähtöistä sisällönanalyysia osaamisen kehittämistä koskevan kysymyksen luokittelussa. Lisäksi taustamuuttujavertailu on tehty tilastollisesti ristiintaulukoimalla muuttujia SPSS-ohjelmalla.

Teoriaohjaavaa sisällönanalyysia voidaan käyttää apuna aineistolähtöisen sisällönanalyysin ongelmien ratkaisussa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109), jonka vuoksi päädyin teoriaohjaavaan sisällönanalyysiin taitoluokitusten ja persoonallisuuden piirteiden määrittelyssä. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä edetään aineistolähtöisesti, mutta teorian vaikutus tulee mukaan analyysin loppuvaiheessa. Tässä on suuri ero teorialähtöiseen sisällönanalyysiin, jossa jo aineiston hankinnassa edetään teorialähtöisesti. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä on tunnistettavissa aiemman teorian vaikutus, mutta tutkijan ajatuksissa vaihtelee jatkuvasti aineiston ja teorian vaikutus, jolloin voi aueta uusia ajatusmalleja ja uutta tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109–112.) Olen edennyt teoriaohjaavasti analysoidessani kysymyksen ”68. Missä olet hyvä?” vastauksia.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi aloitetaan pelkistämällä, eli redusoimalla aineistoa. Tällöin aineistosta etsitään tutkimustehtävää kuvaavia ilmauksia ja epäolennainen karsitaan pois. Seuraavassa vaiheessa aineistoa klusteroidaan eli ryhmitellään. Klusteroinnissa pelkistetyistä ilmaisuista muodostetaan alaluokkia ja luokkia yhdistelemällä edetään yläluokkiin ja pääluokkiin. Klusterointi on osa abstrahointiprosessia, jossa muodostetaan aineistosta teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–125.) Näiden aineistolähtöisen sisällönanalyysiohjeiden mukaan olen edennyt analysoidessani kysymyksen ”70. Mitä haluaisit

oppia lisää?” vastauksia. Aineistossa vastaukset olivat lyhyitä, joten aineisto oli jo lähes valmiiksi redusoitu.

Aloitin aineiston läpikäymisen perehtymällä yhteen haastattelukysymykseen kerrallaan. Aineiston suuren koon ja heterogeenisyyden vuoksi analyysin teko edellytti usean kuukauden työskentelyä. Yhteen haastatteluvastaukseen saattoi sisältyä useita pelkistettyjä ilmauksia. Käsittelin jokaisen kysymyksen vastauksia erillisissä Excel-taulukoissa, jossa rivitietoina olivat ikä ja järjestysnumero. Näin pystyin tarkastamaan tarvittaessa alkuperäisestä tiedostosta vastaajan muut tiedot. Excelissä pystyin käyttämään suodattimia, joilla oli mahdollista tarkastella tekemiäni ryhmittelyitä.

Aloitin analyysin tarkastelemalla ensin vastauksia kysymykseen ”Missä olet hyvä?” Käytyäni läpi vastauksia useampaan kertaan, huomasin, että analyysi on liian hankalaa aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä: kokeilemani erilaiset luokittelut osoittautuivat sekaviksi, ja huomasin perehtyneeni liian vähän teoriaan. Päätin aloittaa aineistolähtöisen sisällönanalyysin yksinkertaisemmin analysoitavissa olleella kysymyksellä ”Mitä haluaisit oppia lisää?”.

Vastaukset olivat usein lyhyitä, ja osa vastauksista yksistään antoi hyvin suppean kuvan. Tästä syystä usein oli tarkasteltava myös vastaukset muihin kysymyksiin. Esimerkiksi erään miehen vastaus kysymykseen ”Mitä haluaisit oppia lisää?” oli ”*Ajaman traktoria ja suomen maatiloista*”. Taustatiedoista selvisi, että mies oli kotimaassaan työskennellyt vuoden maanviljelijänä ja viisi kuukautta kasvihuoneella. Luokittelin vastauksen alaluokkaan ”Kehittyminen omalla alalla” ja pääluokkaan ”Ammattiosaamisen kehittäminen”. Olen koodannut aineistositaatit sukupuoli (N/M) ja satunnaisella numeroinnilla tunnistettavuuden ja turhan kategorioinnin välttämiseksi. En ole korjannut kielivirheitä, joten näistä autenttisista aineisto-otteista myös lukija voi arvioida aineiston laatua.

Vasta kun olin käsitellyt vastauksia ja kirjallisuutta riittävästi, pystyin jatkamaan kysymyksen ”Missä olet hyvä?” käsittelyä teoriaohjaavasti Hanhisen (2010) taitomäärittelyjen ja Big Five -teorian mukaisesti. Jätin taitomäärittelystä siirrettävät ja hybridiset taidot pois, koska näitä ei esiintynyt turvapaikanhakijoiden antamissa vastauksissa ja näiden taitojen luokittelu menee osittain päällekkäin geneeristen taitojen kanssa. Taulukossa 2 on esimerkkejä luokitelluista vastauksista.

TAULUKKO 2. Esimerkkejä luokitelluista vastauksista kysymykseen ”Missä olet hyvä?”

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka
<i>leipurin hommissa</i> (M1899) <i>Osaan tiskata ja siivota ravintolassa. Osaan myös leikata hiuksia, olen leikannut paljon hiuksia.</i> (M1528) <i>Agricultural work Landscaping</i> (N424)	leipominen tiskaaminen, siivoaminen, hiusten leikkaus maatilantyöt, maisemointi		Ammattispesifit taidot	Taidot
<i>I am really good with reading and writing.</i> (N827) <i>Mathematics, physics.</i> (M1222)	lukeminen ja kirjoittaminen matemaattiset taidot	Perustaidot	Geneeriset taidot	
<i>computers</i> (M1148) <i>IT/Technology</i> (M133)	Tietotekniikka	Tietotekniset taidot		
<i>Töissä mitkä vaatii sosiaalista kanssakäymistä. Olen hyvä asiakaspalvelussa.</i> (M1061) <i>Olen luonteeltani sosiaalinen ja siis hyvä ihmisten kanssa. Pidän ihmisten kanssa työskentelystä ja heidän kanssa olemisesta myös vapaa-ajallani.</i> (M1079)	Sosiaalisuus	Sosiaaliset taidot		
<i>tiimityössä, tietokoneiden kanssa, ihmisten kanssa työskentelyssä, asiakaspalvelussa</i> (M1703) <i>teknologia, opetus, tiimityöskentelijä</i> (M70)	Tiimityö	Tiimityöskentely		
<i>Kaikessa mikä opetetaan, on nopea oppimaan.</i> (M1616) <i>opin nopeasti mitä vain</i> (M53)	Nopea oppimaan uutta	Oppimaan oppiminen		
<i>Being with children, trying to solve problems</i> (N25)	Ongelmienratkaisu	Ongelmanratkaisutaito		
<i>kädentaidot on hyvät, paljon ideoita ja toteuttaa niitä, liittyy kädentaitoihin</i> (M1337) <i>Decorating, working with hands</i> (M8)	Kädentaidot	Kädentaidot	Psykomotoriset taidot	
<i>jalkapallo</i> (M1143) <i>olen hyvä liikunnassa</i> (M359) <i>I am good at sports and training. I used to do all kind of sports for every day for ten years.</i> (M1380)	Urheilulaji Liikunta Urheilu, harjoittelu	Liikunta		
<i>Piano soitto</i> (N272) <i>Musikaalisuus, kitaransoitto</i> (M1945)	Instrumenttien soitto	Musiikki		
<i>Hyvä laulamaan</i> (M1817) <i>Minulla on hyvät taidot maalaustyöstä. Minä olen hyvä myyjänä, minä opin hyvin nopeasti. Minä tykkään</i>	Laulaminen			

<i>laulamisesta ja minun ta- voite on tulla tunnettu lau- laja. I have good skills with painting (apartments). I am a good salesman, and I am a fst learner. I also like to sing and listen to music. I want to become a famous singer. (M384)</i>				
<i>Art Painting (M480) Piirtämisessä (M1905)</i>	Taidemaalaus Piirtäminen	Taide		
<i>Ei tule mieleen nyt niin pal- jon odottelua. Hyv't fyysiset taidot. (M1809) hyvä fysiikka ja jaksaa ras- kasta työtä (M548)</i>	Fyysiset taidot	Fyysisyys		
<i>I know a lot about econom- ics, and that interests me. I am also interested in global politics.(M819)</i>	Tiedot taloustieteestä		Tiedot	Tieto
<i>Listening people, solving their problems. Creative, in- terested in environment and creating new things. Taking pictures. (N1853) I'm good with new people and open to new places. I like travelling. I have a good sence of humour and I'm funny./ Olen hyvä tutustu- maan uusiin ihmisiin ja avoin uusille paikoille. Pi- dän matkustamisesta. Olen huumorintajuinen ja hauska. (M1209)</i>	Uuden luominen Avoin uusille ihmisille ja paikoille.	Luovuus Avoimuus	Avoimuus	Persoonallisuus
<i>I am friendly, sociable, hon- est and trustworthy (M1977) Ahkerä, oma-alotteinen. (M355) <i>Im good for helping people I am good worker and im not lazy (M1356) Rehellinen. Opetustyö, tut- kimustyö. (M24)</i></i>	Luotettava Ahkeruus Ei laiska Rehellinen	Luotettavuus Ahkeruus Rehellisyys	Tunnolli- suus	
<i>Rohkea, ennakkoluuloton, työ kuin työ tulee hoidettua. (M1256)</i>	Rohkea, ennakkoluulo- ton	Rohkeus Ennakkoluu- lottomuus	Ulospäin- suuntautu- neisuus	
<i>Friendly, reliable, smailey (M1181) <i>Flexibel Helpful (M786)</i></i>	Ystävällinen, luotettava, hymyilevä Joustava, avulias	Ystävällisyys Joustavuus, auttavaisuus	Sovinnolli- suus	
<i>rauhallinen, sosiaalinen, ys- tävällinen ja iloinen(M1326)</i>	Rauhallinen	Rauhallisuus	Neurootti- suus	

Kysymyksen ”Missä olet hyvä?” vastauksissa teoriaohjaava sisällönanalyysi oli välttämätön, koska vastaukset sisälsivät lähinnä erilaisia taitoja, joiden luokittelussa oli nojaututtava johonkin tutkimuksen antamaan jäsentelytukeen. Haasteellisimmaksi koin rajanvedon arjen

taitojen luokittelussa. Luokittelin ne ammattispesifiksi osaamiseksi, koska osaamiskartoituksissa on tavoiteltu turvapaikanhakijan kokonaisosaamisen sanoittamista, eli osaamista myös niiltä, joilta puuttuu formaali koulutus. Myös useat tutkijat ovat ilmaisseet arkiosaimisen tunnistamisen vaikeuden (Pusa 2015; Andersson & Osman, 2008).

Luokittelin ammattispesifeihin taitoihin esimerkiksi ruuanlaiton, siivoamisen ja auton ajotaidon, vaikka vastaajat saattoivat tarkoittaa näillä arkisia taitojaan. Olisi ollut liian hankalaa tulkita, kuka tarkoitti arkista taitoaan tai kuka taitoa ammatillisena osaamisena. Haastattelussa oli kirjattu esimerkiksi, että ”*I am a good chef*” (M412) tai ”*I’m good at my job: from office cleaning to restaurant cleaning, all kind of cleaning. I enjoy ver much working*” (M660). Moni ilmoitti myös olevansa hyviä maalaamisessa tai rakentamisessa, joista heillä ei välttämättä ollut työkokemusta. Myös tästä syystä oli perusteltua olla muodostamatta ”arkisten taitojen” kategoriaa.

Sisällönanalyysissä voidaan edetä luokittelusta tai kategorioista kvantifiointiin eli sisällön erittelyyn. Tällöin laaditaan matriisi, jossa esitetään, kuinka monta kertaa jokin lausuma esiintyy. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 135–138.) Laadulliset aineistot ovat usein pienehköjä, mikä on rajoitteena kvantifioinnille. Tutkielmassani suuri aineisto mahdollisti kvantifioinnin. Aineisto koostuu pääasiassa avointen kysymysten vastauksista, mutta vastaukset ovat hyvin lyhyitä ja pelkistettyjä jo valmiiksi. Aineisto lähestyy tässä mielessä kvantitatiivista aineistoa myös avointen vastausten osalta.

Aineiston analyysissä tein laadullisen sisällönanalyysin ja sisällön erittelyn lisäksi tilastollista analyysia. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin perusteella löydetty teemat muutin SPSS-matriisiksi koodaamalla ne luokitteluastekollisiksi muuttujiksi sen mukaan, kuinka monta taitoa tai persoonallisuuspiirrettä vastaaja oli kertonut (taulukko 3). Taustamuuttujat muutin numeeriseen muotoon liitteen 3 taulukon 1 mukaisesti. Alun perin muodostetut koulutuksen yhdeksän luokkaa luokittelin uudelleen SPSS:llä tiivistäen ne kolmeen luokkaan, peruskouluun, keskiasteen kouluun ja korkeakouluun.

TAULUKKO 3. Esimerkkejä taitojen luokittelusta määrällisiksi muuttujiksi

Alkuperäinen ilmaus	Taito tai persoonallisuus
<i>Olen hyvä siivoamaan</i> (M1565) <i>Sähkötoissä</i> (M185) <i>Valokuvaaminen</i> (N1814)	Yksi taito mainittu
<i>Olen hyvä ruuanlaitossa ja asiakaspalvelussa</i> (M711) <i>painting and drawing</i> (N1310)	Kaksi taitoa mainittu
<i>Construction, steel work, wood work, paint, drive, selling, food production</i> (M447) <i>Teaching. Counseling in legal and social matters. Using technology. A good listener. Cultivation and harvesting. Good at organizing and leadership.</i> (M1001) <i>cleaning, food or cooking, selling items, hair dressing, and daycares.</i> (N592)	Kolme tai useampia taitoja mainittu
<i>Olen hyvin positiivinen, hyvä parturi ja vaatteiden tekijä</i> (M1005) <i>Kivenveistotyö, rakennustyöt (lattian reunojen tiivistys, hitsaus, laatoitus, rakennusten ulkoseinien muotoilu). En hermostu.</i> (M1205)	Yksi persoonallisuuden piirre mainittu
<i>Flexibel Helpful</i> (M786) <i>Punctual and I do things carefully.</i> (M956)	Kaksi persoonallisuuden piirrettä mainittu
<i>I'm hard-working, punctual, and respectful. I get along with others well. I'm skilled in handiworks.</i> (M552) <i>Siitä mistä pitää, niin tekee kunnolla. Huumorintajuinen. Työt hoitaa kunnolla ja vakavasti.</i> (M1207) <i>Sosiaalisuus, helppo tutustua toisiin ihmisiin, olen rohkea enkä jännitä otta- maan vastaan haasteellisiakaan tehtäviä</i> (M1121)	Kolme tai useampia persoonallisuuden piirteitä mainittu

Turvapaikanhakijat ovat voineet ilmoittaa täyttämäänsä Lyyti-lomakkeeseen korkeintaan neljä erillistä työnantajaa. En tarkastellut työkokemusten pituutta tai laatua vaan luokittelun perustana oli pelkästään ilmoitettujen työnantajien määrä. On huomioitava, että esimerkiksi yhden työnantajan ilmoittaneiden työkokemukset voivat olla hyvinkin erilaisia. Työkokemus voi olla 15 vuoden yrittäjäyys autokauppiaina tai muutaman kuukauden työharjoittelu Suomessa. Monet vastaajat ilmoittivat tehneensä useita töitä samanaikaisesti, kuten tämä vastaaja: ”sähkömiehen työn ohella ajoi taksia.” (M1896). Vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet useita eri työnantajia ovat saattaneet olla hyvin erilaisissa ”sekatöissä”, esimerkiksi leipurina, kokkina, rakennusmiehenä ja autonpesijänä (M1630) tai kokemusta on voinut karttua koulutusta vastaavissa tehtävissä uralla edeten (esim. M1001). En erotellut työkokemuksia sen mukaan, missä se on hankittu, joten esimerkiksi kotiäitiyden olen luokitellut yhdeksi työkokemukseksi.

Kuvailin aineistoa frekvenssi- ja prosenttijakaumataulukoilla. Muodostamani muuttujat ovat pääasiassa luokitteluasteikollisia, mikä rajoittaa tilastollisten menetelmien käyttöä (Nummenmaa ym. 2018, 18; Valli 2015, 31). Luokitteluasteikolliset muuttujat ovat yksinkertaisia, joita ei voi laittaa järjestykseen, ja kukin tilastoyksikkö voi kuulua vain yhteen luok-

kaan (Nummenmaa ym. 2018, 18–19; Valli 2015, 32–40). Ylimmän koulutusasteen käsitte-
lin järjestysasteikollisena muuttujana, mutta välimatka- tai suhdeasteikollisia muuttujia ei
ollut mahdollista muodostaa (Nummenmaa ym. 2018, 18–19). Muuttujien luokittelu on tau-
lukoituna liitteessä 3.

Luokitteluasteikollisten muuttujien riippuvuuksien analyysissä käytin ristiintaulukointia ja
 χ^2 -testiä (Metsämuuronen 2009, 358; Valli 2015, 104). Korrelaatiokerrointa käytetään ku-
vaamaan riippuvuuksien voimakkuutta ja suuntaa. Koska aineistossani muuttujat ovat luo-
kitteluasteen muuttujia, käytettäväksi korrelaatiokertoimeksi rajautui kontingenssikerroin.
Korrelaatiokerroin saa yleensä arvon -1 ja +1 yhden välillä, josta poikkeuksena on kontin-
genssikerroin, jonka maksimiarvo määräytyy taulukon koon mukaan ja arvo on aina positii-
vinen. En ole ilmoittanut kontingenssikerrointa χ^2 -testien yhteydessä, koska Valli (2015, 89,
92) arvioi, ettei sitä useimmiten edes lueta varsinaiseksi korrelaatiokertoimeksi ja Metsä-
muuronen (2009, 265) toteaa, ettei erikokoisten taulukoiden kontingenssitaulukoita voi ver-
tailla. Tekemissäni vertailuissa kaikki taulukot ovat erikokoisia.

Tilastollisella merkitsevyydestä voidaan osoittaa, miten todennäköistä olisi, että tut-
kimustulos voisi esiintyä jossain toisessa vastaavan kaltaisessa tapauksessa tai toisessa ai-
neistossa. Todennäköisyysotantamenetelmien käyttäminen antaa perusteita tutkimustietojen
yleistettävyydelle. Tilastollisessa merkitsevyydestä lasketaan p:n arvo. Yleisesti hy-
väksyttävänä raja-arvona p:lle pidetään arvoja $p > 0,05$, jolloin sattuman mahdollisuus tulok-
siin on alle viisi prosenttia. (Valli 2015, 103.) Olen ilmoittanut tilastollisesti merkitsevänä
kaikki tulokset, joissa p-arvo jää alle 0,05.

3.5 Luotettavuuden ja eettisyyden arviointi

Eskola ja Suoranta (1998, 213–214) luettelevat laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kri-
teereiksi uskottavuuden, tutkimustulosten siirrettävyyden, varmuuden sekä vahvistuvuuden.
Näin ollen tutkimuksen luotettavuutta tarkasteltaessa on kyse enemmänkin tutkimuksen pe-
rusteltavuudesta ja totuudenmukaisuudesta. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuus-
desta käytetään termejä validiteetti ja reliabiliteetti (Metsämuuronen 2009, 65; Nummenmaa

ym. 2018, 20). Validiteetti viittaa tutkimuksen mittariin, eli tutkitaanko sillä sitä, mitä on tarkoitus tutkia. Reliabiliteetti kuvaa tutkimuksen toistettavuutta. (Metsämuuronen 2009, 65.) Mitä vähemmän sattuma vaikuttaa tuloksiin, sitä luotettavampi tutkimus on (Valli 2015, 139).

Tutkielman sisäinen validiteetti viittaa tutkimuksen omaan luotettavuuteen, jolloin on tärkeää pohtia viitekehyksessä käytettyjen käsitteiden ja teorioiden valinnan pätevyyttä (Metsämuuronen 2009, 125). Atjonen (2010, 9) muistuttaa, että opinnäytteen tehtävä on aiheeseen syventyminen, ei eri teemojen pintapuolinen esittely. Tämä on ollut haasteellista tutkielmani aiheen vuoksi. Teoriaosuudessa olen käsitellyt useita eri teemoja, jotka kaikki liittyvät turvapaikanhakijoiden osaamiseen. Vastaavanlaisia tutkimuksia en ole saanut tietooni, eikä väitöstarjoilla asiaa ole tiettävästi tutkittu. Osaamiseen liittyvässä kirjallisuudessa on usein maininta, että osaaminen määritellään aina kulloisessakin kontekstissa (esim. Ellström 1997, 267; Hanhinen 2010, 52, 128), mikä on osaltaan tuonut haasteita koostaa pätevää ja kontekstiin sopiva viitekehys. Olen etsinyt ajankohtaisia ja mahdollisimman uusia lähteitä, mutta kompetenssin ja kvalifikaatioiden määrittelyn peruskirjallisuus on jo melko iäkäästä. Löytämäni uudempi kirjallisuus keskittyy koulutettujen asiantuntijuuden ja työelämätaitojen ja -valmiuksien kuvailuun. Olen kokenut haastavaksi turvapaikanhakijoiden kompetenssia käsittelevän kirjallisuuden löytämisen. Kirjoittamisprosessin loppuvaiheessa työllistettävyys- ja 'recognition of prior learning' -käsitteet toivat viitekehukseen kaivattua tuoreempaa kirjallisuutta.

Tulosten totuudenmukaisuuden vuoksi on tärkeää käyttää oikein valittuja menetelmiä (Valli 2015, 31). Hirsjärvi ja Hurme (2015, 41) toteavat, että tutkimushaastattelulla on välillinen arvo tutkimusprosessissa, jolloin se on myös osa laajempaa tieteellisen päättelyn ketjua. Aineiston luotettavuuden arviointi on tästä syystä tarpeellista. Tutkielmani aineistoa ei ole alun perin kerätty tutkimustiedon tuottamista varten, vaan hyödyksi turvapaikanhakijoille itselleen, erityisesti avuksi TET-paikkojen hakuun. Suurin osa tiedoista on kerätty avoimin kysymyksin, joiden luokittelu vaati useita työtunteja. Lyyti-lomakkeessa on lukuisia "lisätieto"-kenttiä avoimille vastauksille, joihin oli saatettu lisätä jotain merkityksellistä tietoa, joka puuttui sarakkeesta, johon se olisi kuulunut olla kirjattuna.

Joro (2019, 5) huomauttaa epäjohtonmukaisuuksista aineistossa, esimerkiksi eräs vastaaja ilmoitti, ettei osaa latinalaisia aakkosia, mutta osaa lukea ja kirjoittaa englantia. Nämä voivat olla myös inhimillisiä erehdyksiä. Joissakin haastattelutilanteessa on ollut mukana tulkki, jolloin väärinymmärryksen riski kasvaa merkittävästi. Tämä onkin yksi kulttuurienvälisen tutkimuksen pahimmista luotettavuusongelmista, jota on myös tutkittu laajasti (esim. Musyoka & Karanja 2014). Myös haastattelijoiden taidot tai sitoutuminen haastattelujen tekemiseen näkyi vastauksissa. Vastaukset oli kirjoitettu ensimmäisessä tai kolmannessa persoonassa, jolloin väistämättä näkyy haastattelijan tulkinta ja kenties erilaiset sanavalinnat kuin mitä haastateltava on tarkoittanut (nimet muutettu): ”*hän haluaa töihin ja opiskella sitä työtä*”(M1408) tai ”*Maalaushommissa hyvä, palveluissa Cc pärjäisi hienosti, koska hän on ystävällinen ja haluaa työskennellä ihmisten kanssa.*” (M13). Vastauskentissä oli myös haastattelijoiden tekemiä muita merkintöjä, kuten seuraavissa esimerkeissä (nimet muutettu):

Cc on todella rauhallinen ja miellyttävä tyyppi. Toivottavasti löytyisi paikka, johon xxkielinen henkilö voisi mennä. Jos jotain löytyy, niin oletko, Maija, yhteydessä Helmiin, niin saadaan asia selväksi. (M24)

Tiedot syötetty järjestelmään työntekijän toimesta perustuen keväällä 2016 xxx vokissa tulkin avustuksella tehtyihin lyhyisiin haastatteluihin.

Osa vastaajista on ymmärtänyt tilanteen työhaastatteluna harjoitteluun. Esimerkiksi eräs vastaaja vastasi näin kysymykseen ”Mitä haluaisit oppia lisää?”: ”*Hän halusi tietää, vaikuttaako haastattelu työnsaantiin tai opiskelupaikan saantiin.*” (M1112) Kyseinen aineisto-ote oli kirjoitettu kolmannessa persoonassa, joten se antaa viitteitä myös siitä, ettei haastattelijakaan ole ymmärtänyt kysymyksen merkitystä. Osaamiskartoituksen perimmäinen tarkoitus on saattanut jäädä epäselväksi vastaajalle, joka kertoi haluavansa oppia pelaamaan pe-tankia (M1080).

Ulkoisen validiteetin kriteerinä on tutkimuksen yleistettävyyden, jolloin keskiössä ovat tutkimusasetelma ja otanta (Metsämuuronen 2009, 65). Käytössäni ollut valmisaineisto asettaa omat haasteensa yleistettävyyden arviointiin. Aineistoni vastaa melko hyvin vuosina 2015–2018 Suomeen hakeutuneiden turvapaikanhakijoiden koko perusjoukkoa ikärakenteeltaan, sukupuolijakaumaltaan ja myös lähtömaiden mukaan arvioituna (Maahanmuuttovirasto 2019b). Näin ollen aineiston tuloksia voidaan varovaisesti yleistää kaikkiin vuosina 2015–

2018 Suomeen saapuneisiin turvapaikanhakijoihin. Yleistettävyyttä lisää myös aineistoni melko suuri koko ($n = 1268$).

Edellä kuvaamani aineiston heikkoudet heikentävät myös tutkielman reliabiliteettia. Toistettavuuden kannalta olisi tärkeää, että mittaristo on selkeä ja ymmärrettävä. Reliabiliteettia voidaan mitata esimerkiksi rinnakkaismittauksilla, jolloin samaa asiaa mitataan useammalla mittarilla yhtä aikaa. Summamuuuttujan reliabiliteettia voidaan mitata esimerkiksi Cronbachin alfa -kertoimella. (Valli 2015, 139, 142.) Tutkielmani valmis aineisto ei mahdollistanut reliabiliteetin mittaamista. Luotettavuutta lisää kuitenkin yhtenevät vastaukset Sandbergin ja Stordellin (2016) tekemästä selvityksestä, jossa turvapaikanhakijat olivat vapaissa kirjoitelmissa saaneet kirjoittaa omalla äidinkielellään, mistä ovat kotoisin ja mitä haluavat tehdä Suomessa. Vaikka kyseisen selvityksen turvapaikanhakijoilla oli mahdollisuus kirjoittaa vapaasti, vastaukset olivat silti lyhyitä ja ammatteja tai ammattialoja luetteiloivia.

Eskola ja Suoranta (1998, 213–214) huomauttavat, että kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu kohdistuu enemmänkin tutkijaan, kun taas kvantitatiivisessa tutkimuksessa käytettyihin mittareihin. Olen kuvaillut tutkimusprosessin eri vaiheet mahdollisimman tarkasti, jotta lukija voi seurata tutkimuksen etenemistä ja arvioida tutkielman luotettavuutta. Olen myös tuonut tutkielman puutteet esiin (Hirsjärvi ym. 2009, 26). Käyttämieni mittareiden valinnassa perehdyin tarkasti tilastotieteen kirjallisuuteen, ja myös aiemmat tilastotieteen sivuaineopintoni ovat olleet eduksi.

Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys perustuvat tutkijan hyvään tieteelliseen käytäntöön ja liittyvät vahvasti toisiinsa (Viskari 2003, 106–107). Tutkielmassani haastateltavien anonymiteetti on varmistettu käyttämällä koodeja viitatessa suoriin lainauksiin. Anonymiteetin takaaminen on erityisen tärkeää ottaen huomioon kohderyhmän aseman ja tutkielman aiheen. Haastatteluaineisto ei ole julkinen, ja olen sopinut sen luovuttajan kanssa, että poistan kaiken tutkielmaan liittyvän aineiston siihen soveltuvalla ohjelmalla, kun tutkielmani on valmis. Näin myös tekijänoikeudelliset seikat (Viskari 2003, 110–111) on huomioitu tutkielmassani.

Hyvään tieteellisen tutkimustyön toimintatapaan kuuluvat rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus. Olen ottanut huomioon muiden tutkijoiden tekemän työn viittaamalla asianmukaisesti heidän tekemiinsä julkaisuihin. Olen perehtynyt tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohjeisiin ja huomionnut nämä edetessäni tutkielmani eri vaiheissa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.) Aineiston analyysi ja saamani tulokset virittivät minut pohtimaan myös sitä, miten Suomessa kohtelemme maahan saapuvia turvapaikanhakijoita. Osaamisen tunnistaminen pitää olla reilua turvapaikanhakijoille, eikä heidän osaamistaan saa lähtökohtaisesti alentaa, kuten kirjallisuus antaa ymmärtää (esim. Kurki 2019). Lähtökohtana ei pitäisi olla yhteiskunnan tarpeet, jotta voitaisiin tarkastella täyttävätkö turvapaikanhakijat osaamiskriteerit. Pakkomuuttajat ovat hyvin haavoittuvassa asemassa ja heidän kanssaan työskentelevät hankalien eettisten kysymysten äärellä, painotellessaan ihmisoikeuksien ja asiakkaitensa tarpeiden toteutumisen, sekä maahanmuuttopolitiikkaan liittyvien asetusten välillä (Sotkasiira & Hiitola 2018, 289).

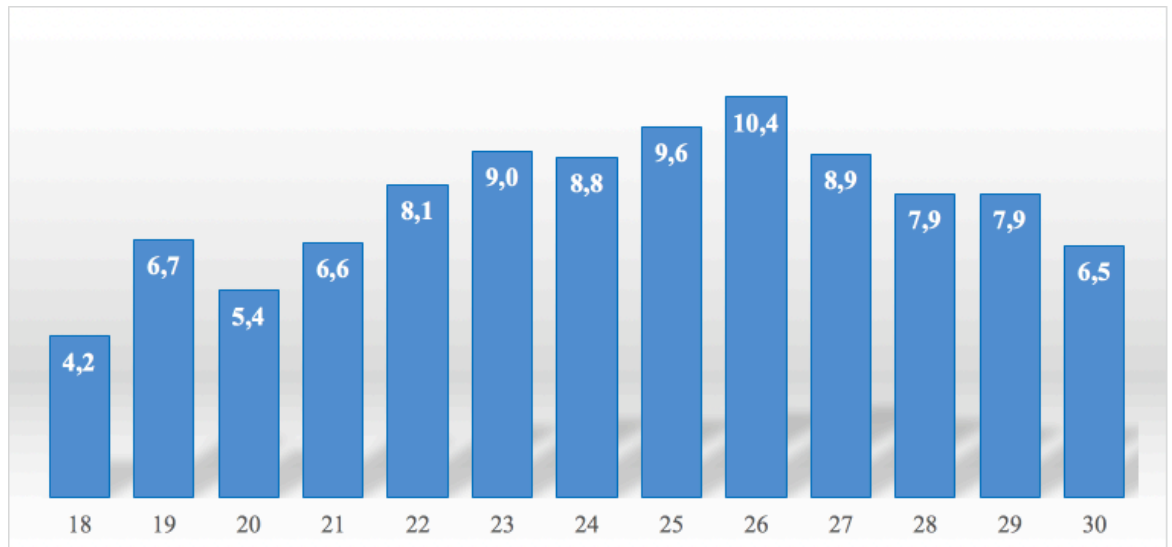
Clark-Kazak (2017) kehottaa pohtimaan huolellisesti tutkijan eettistä velvollisuutta, ettei hän millään tavalla vaaranna turvapaikanhakijan asemaa. Hän korostaa tutkimuksen teossa oikeudenmukaisuutta eli turvapaikanhakijoihin kohdistuvien valtasuhteiden tiedostamista ja tutkittavien itsemääräämisoikeuden toteutumista. Clark-Kazak (2017) tähdentää, että käytännössä tutkimuksessa pitää toteutua tutkittavien vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus ja yksityisyyden suoja. On tärkeää minimoida tutkimuksen harmit ja maksimoida hyödyt. Turvapaikanhakijoiden osaamista luokiteltuani annan yhdenlaisen totuuden esittelemällä turvapaikanhakijoiden osaamista tutkimustietoon suhteuttaen ja mahdollisimman hyvin huomioiden edellä mainitut seikat. Tutkimuksella voidaan tuoda esiin kriittisiä havaintoja ja näkökulmia, jotta vastaanotto toimintaa ja kotoutustyötä voitaisiin kehittää (Sotkasiira & Hiitola 2018, 291).

4 TULOKSET

Tutkimustehtävänäni on kuvailla, mitä turvapaikanhakijat kuvaavat omasta osaamisestaan. Tässä luvussa erittelen tuloksia, jotka olen muodostanut aineistolähtöisellä ja teoriaohjauksella sisällönanalyysillä sekä tilastollisella vertailulla. Tulosluku muodostuu kolmesta alaluvusta, joissa vastaan tutkimuskysymyksiini: 1. Miten turvapaikanhakijat luokittelevat tai luettelevat omaa osaamistaan 2. miten he haluaisivat kehittää osaamistaan ja 3. miten sukupuoli, ikä, koulutustaso ja työkokemus ovat yhteydessä turvapaikanhakijan oman osaamisen tunnistamiseen? Viimeisessä tulosluvussa kokoan tulokset tutkimusongelmittain.

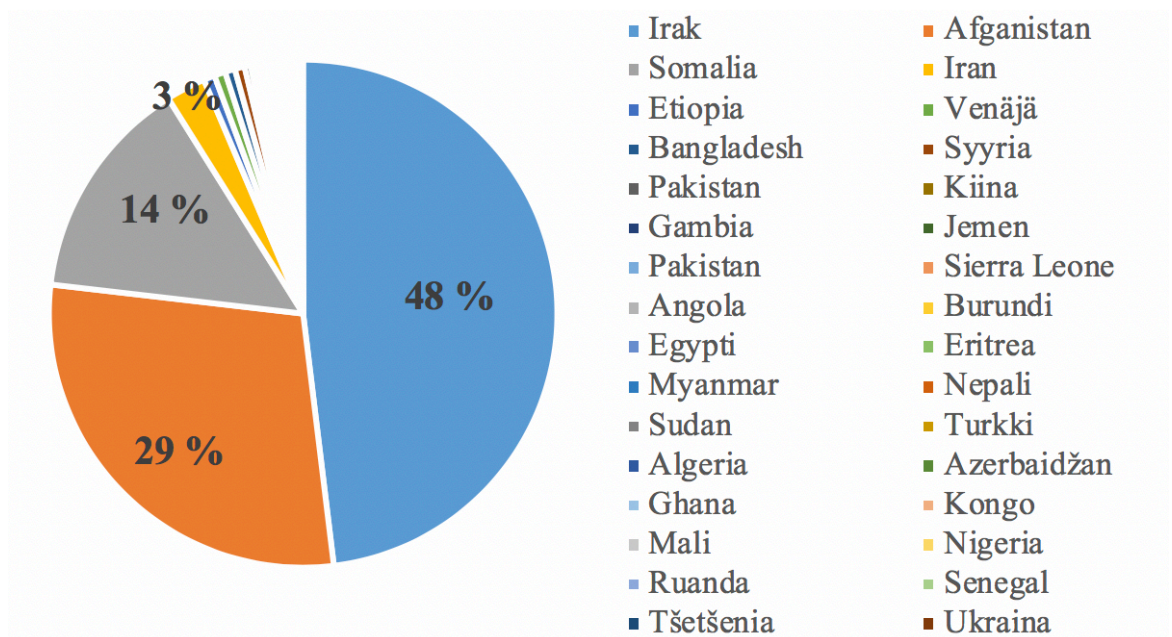
4.1 Turvapaikanhakijoiden taustatiedot

Aineistossani (n = 1268) nuorten turvapaikanhakijanaisten osuus (12 %) oli selvästi pienempi kuin miesten (88 %). Vastaajien ikäjakauma oli melko tasainen, suurimman osan vastaajista sijoittuen 22–27 ikävuoden välille (kuvio 3).

KUVIO 3. Turvapaikanhakijoiden ikäjakauma prosentteina

Aineistossani turvapaikanhakijoita oli 32 maasta (kuvio 4). Lähes puolet oli lähtöisin Irakista, miltei kolmasosa Afganistanista ja 14 % Somaliasta. Iranilaisia oli 3 %, ja muiden osuus jäi vain muutamaan maansa edustajaan.

KUVIO 4. Nuoret turvapaikanhakijat lähtömaittain

Nuorista turvapaikanhakijoista noin 15 % ei ollut käynyt koulua tai he olivat olleet kotiopetuksessa ja oppineet perheensä avustuksella lukemaan ja kirjoittamaan. Lisätietokenttiin oli

merkitty useita erilaisia syitä kouluttamattomuuteen, kuten sota: ”10–11-vuotiaana aloitti koulun, kävi kolme vuotta peruskoulua. Talibanit polttivat koulun, joten koulunkäynti ei ollut enää mahdollista” (M1122) tai perhesyyt: ”en ole käynyt koulua, perheeni ei päästänyt minua kouluun” (N1191). Taulukossa 4 esittelen turvapaikanhakijoiden ilmoittamat ylimmät koulutustasot sukupuolittain ristiintaulukoituna. Ylimmäksi ilmoitetussa koulutuksessa oli tilastollisesti merkitsevää eroa sukupuolten välillä ($\chi^2(9) = 22,816$; $p = 0,007$). Suurin ero oli kouluttamattomien naisten (25 %) ja miesten (14 %) välillä. Naisista (11 %) 1–2 vuotta korkeakoulua käyneitä oli enemmän kuin miehistä (7 %). Vastaaajista 40 % oli käynyt peruskoulua ja ylemmän kouluasteen (keskiaste ja korkea-aste) käyneitä turvapaikanhakijoista oli 45 %.

TAULUKKO 4. Turvapaikanhakijoiden koulutustason frekvenssi- ja prosenttitaulukko (n = 1268)

	Sukupuoli				Yhteensä	
	Nainen		Mies			
Ylin koulutus	%	n	%	n	%	n
Ei koulutusta	25	39	14	150	15	189
1–6 vuotta peruskoulua	18	28	23	251	22	279
7–9 vuotta peruskoulua	11	17	14	151	12	168
10–12 vuotta peruskoulua	7	11	5	60	6	71
1–2 vuotta keskiasteen koulua	5	7	7	81	7	88
3–4 vuotta keskiasteen koulua	9	14	13	144	13	158
5 vuotta tai enemmän keskiasteen koulua	4	6	4	44	4	50
1–2 vuotta korkeakoulua	11	17	7	83	8	100
3–4 vuotta korkeakoulua	9	14	11	125	11	139
5 vuotta tai enemmän korkeakoulua	1	1	2	25	2	26
Yhteensä	100	154	100	1114	100	1268

Seuraavan sivun taulukosta 5 ilmenee, että suurin osa turvapaikanhakijoista oli maininnut yhden tai kaksi työnantajaa (62 %). Naiset (39 %) olivat miehiä (9 %) useammin vailla työkokemusta ($\chi^2(4) = 134,934$; $p = 0,000$). Tätä eroa voi selittää se, että naiset jättivät miehistä poiketen usein mainitsematta kotona tekemänsä työt työkokemuksena. Miehet ja naiset olivat maininneet yhden työnantajan lähes yhtä usein, kun useampia työnantajia maininneiden miesten ja naisten erot olivat suurempia.

Taulukko 5. Turvapaikanhakijoiden työkokemuksen frekvenssi- ja prosenttitaulukko (n = 1268)

	Sukupuoli				Yhteensä	
	Nainen		Mies			
Työkokemus	%	n	%	n	%	n
ei työkokemusta	39	60	9	96	12	156
yksi työnantaja mainittu	38	59	33	368	34	427
kaksi työnantajaa mainittu	12	19	30	339	28	358
kolme työnantajaa mainittu	9	13	18	203	17	216
neljä työnantajaa mainittu	2	3	10	108	9	111
Yhteensä	100	154	100	1114	100	1268

Aineistossani turvapaikanhakijat avasivat lisätietokentissä, missä työkokemus oli saatu. Hyvin usein turvapaikanhakijat olivat aloittaneet työnteon perheen, suvun tai ystävien omistamissa yrityksissä, maataloilla tai kotona (esim. M2, M4, M189, M276, N303). Naiset kuvailivat olleensa kotona apuna, kuten seuraava vastaaja: ”*I did a lot of housework at home in Somalia; I cooked, cleaned, took care of my sisters, etc.*” (N1382). Miehet aloittivat työnteon perheen miesten mukana ja työtä kuvailtiin esimerkiksi seuraavalla tavalla: ”*taking care of animals, camels and goats.*” (M1636). Kouluttamattomat turvapaikanhakijat ovat saaneet käytännönläheistä kokemusta työnteosta, mutta työtä oli tehty myös koulunkäynnin ohella apulaisena. Työkokemusta on kertynyt myös turvapaikanhakumatkalla eri maiden virallisissa turvapaikanhakijoiden koulutusohjelmissä (esim. M1207)

Suurin osa vastaajista oli irakilaisia nuoria miehiä, joiden oikeudesta turvapaikkaan on ollut paljon yleistä keskustelua (Petäjaniemi ym. 2018). Enemmistö vastaajista (40 %) oli peruskoulupohjan varassa, kun Testipisteen selvityksessä suurin osa (69 %) turvapaikanhakijoista oli käynyt 7–9 vuotta peruskoulua (Sandberg & Stordell 2016). Testipisteen vastaajista suurimmalla osalla (90 %) oli työkokemusta (Sandberg & Stordell 2016), kuten myös tässä aineistossa (88 %). Miehiin verrattuna naisista enemmistö oli vailla koulutusta ja työkokemusta, tosin 1–2 vuotta korkeakoulua käyneitä naisia oli suhteessa miehiä enemmän.

4.2 Turvapaikanhakijoiden käsityksiä omasta osaamisestaan

Kompetenssi voidaan ajatella yksilön ominaisuuksina tai työn asettamina vaatimuksina. Nuoret turvapaikanhakijat käsittivät kompetenssinsa pääasiassa työelämälähtöisesti, eli he luettelivat työelämässä tarpeellisia taitoja ja persoonallisuuden piirteitä. Vain kaksi vastaajaa kuvaili osaamistaan tietoina, joita heillä oli historiasta ja ekonomiasta, joita molemmat olivat opiskelleet yliopistossa. Taidoista puhui 81 % vastaajista ja persoonallisuuden piirteitä mainitsi 14,5 % vastanneista (taulukko 6).

TAULUKKO 6. Lausumien frekvenssijakauma kysymyksestä ”Missä olet hyvä?” (n=1033)

Vastaajan mainitsema taito tai persoonallisuuden piirre	%	Lausumamäärä
Taito	81	923
Persoonallisuuden piirre	14,5	166
Muu vastaus	4,5	53
Yhteensä	100	1142

Jaotteluni näihin luokkiin (taulukko 6) muistuttaa lopulta eniten Hanhisen (2010) kompetenssinkäsittekartan mukaista jaottelua kognitiivisiin kykyihin ja affektisiin ja konatiivisiin valmiuksiin. Turvapaikanhakijat mainitsivat lähes pelkästään näihin lukeutuvia taitoja ja persoonallisuuden piirteitä. Huomionarvoista on merkittävä määrä työelämässä tarpeellisia taitoja luokittelevia turvapaikanhakijoita. Brockmann ym. (2008, 563) ovat huomauttaneet, että pelkästään taidoista puhuttaessa puuttuu kompetenssin kehitys ja ammatillinen identiteetti. Turvapaikanhakijoiden maailmankuva on hyvin erilainen kuin länsimaalaisilla, joiden ammatillinen identiteetti on yleensä vahva.

Kompetenssi mahdollistaa ja kvalifikaatiot edellyttävät ammattitaitoa (Hanhinen 2010, 15–16, 97). Turvapaikanhakijat, jotka eivät kertoneet työelämässä tarvittavista taidoista tai persoonallisuudestaan, kertoivat olevansa ammattitaitoisia, hyviä työnteossa tai kuvailivat kiinnostuksen kohteitaan ja haaveitaan (ks. taulukon 6 rivi ”Muu vastaus”). Ammattitaitoa on kuvailtu pysyväksi tekemisvalmiudeksi (Helakorpi 2006, 51–52), joka vaatii useiden erilaisten alataitojen hallintaa.

Taidot hallitsevana turvapaikanhakijan kompetenssin osana

Ammattispesifit taidot olivat ylivoimaisesti eniten mainitut taidot osaamisesta (taulukko 7). Tätä voi selittää se, että osaaminen liittyy vahvasti henkilökohtaiseen ja hyvin käytännölliseen arkikokemukseen ja käsitykseen työstä (Sandberg 2000, 12). Toisin sanoen turvapaikanhakijat kuvailivat olevansa hyviä niissä asioissa, joista heillä oli ammatillista kokemusta (myös Joro 2019, 14; Sandberg & Stordell 2016). Ammatillisen kokemuksen puuttuessa he saattoivat mainita taitoja, esimerkiksi siivoaminen tai ruuan valmistaminen, joiden avulla olettivat voivansa työllistyä.

TAULUKKO 7. Lausumien frekvenssijakauma kysymyksestä ”Missä olet hyvä?” (n=1033)

Vastaajien mainitsema taito	Lausumamäärä
Ammattispesifit taidot	627
Geneeriset taidot	291
- Perustaidot	28
- Muut geneeriset taidot kuin perustaidot	263
Psykomotoriset taidot	132
Yhteensä	1078

Onkin hyvä kiinnittää huomiota, että kolmasosa ammattispesifejä taitoja maininneista kertoi olevansa hyviä valmistamaan ruokaa, noin 17 % vastaajista kuvaili vahvuutenaan siivoustaitoja, ja 10 % vastaajista toi esiin auton ajotaidon. Muutamit vastaajat mainitsivat kotityöt vahvuutenaan, ja osa näin vastanneista kertoikin olleensa pitkään kotiäitinä. Tämä tunnustettu arkiosaaminen olisi myös tärkeää saada tunnustettua. Ammatillisesta osaamisesta erityisesti rakentamisen moni mainitsi osaamisenaan (94 vastausta) ja myyntityön (43 vastausta).

Arkiosaamisen tunnistaminen on ollut tärkeää lähtökohta koko osaamiskartoituksessa, mutta siinä ei näytetä onnistutun parhaalla mahdollisella tavalla. Osa vastaajista kertoi arkiosaamisesta vahvuutenaan, vaikka he olivat koulutettuja tai työelämässä paljon kokeneita. Esimerkiksi lääkäriksi valmistunut vastaaja kuvaili vahvuuksiaan näin: ”Urheilussa, jalkapallo ja lentopallo.” (M1936) tai kauppa ja hallintoa opiskellut mies kertoo, että ”kokkaaminen” (M926) on hänen vahvuutensa. Onko arkiosaamista painotettu liikaa kartoituksia tehdessä

vai eivätkö vastaajat ole ymmärtäneet kysymyksen merkitystä? Toisaalta he voineet vastata niitä taitoja, joiden olettavat edesauttavan työllistymistä. Teräs ja Lasonen (2015) raportoivat, että neljäsosa korkeakoulutetuista maahanmuuttajista aloittaa siivoustöissä. Maahanmuuttajat ovatkin heidän mukaansa kantaväestöä useammin ylikoulutettuja.

Evers ym. (1998, 27) korostavat geneeristen taitojen merkitystä työelämässä, niiden kykyä laajentua ja kehittyä avoimessa oppimisesta korostavassa työyhteisössä. Geneeriset taidot toimivat alustana oppimiselle. Geneerisiä taitoja luetteli 28 % vastaajista. Eniten esille tulivat sosiaaliset taidot, nopea oppimiskyky ja tiimityöskentelytaidot. Muutamat toivat esille ongelmanratkaisu- ja riidanselvittelykyvyn. Edellä mainittuja taitoja on kenties tarvittu myös pakomatalla kotimaasta. Myös vastaanottokeskuksissa on voinut hyödyntää osaamista, kuten eräs vastaaja kertoi: ”*Everything related to Computers. I have good language skills and work a lot interpreting for friends and the center.*” (M945) Kielitaitoiset turvapaikanhakijat toimivat usein tulkkeina ja apuna toisille. Vastaanottokeskuksissa olisi hyvä hyödyntää turvapaikanhakijoiden monipuolista osaamista. Tietokoneiden käyttö oli tuttua monille (68 vastaajaa), joskin muutamat mainitsivat, etteivät olleen voineet käyttää tietokonetta useisiin vuosiin sodan vuoksi.

Olen edellä luvussa ”2.2.2 Taidot kompetenssin toiminnallisena kykynä” tarkastellut, miten geneerisistä taidoista sosiaalisten taitojen merkitys on korostunut tutkijoiden kompetenssin määritelmässä (esim. Ellström 1997; Sveiby 1997). Tämä tuli esille myös luokitelllessani vastauksia kysymykseen ”Missä olet hyvä?”. Sosiaalisina taitoina mainittiin esimerkiksi tiimityöskentely- (esim. M1743, M70, M29, M983) ja kommunikointitaidot (M1498, M854). Eräs turvapaikanhakija kertoi osaamisestaan näin: ”*I have good people skills, I am friendly and energetic.*” (M1877) Turvapaikanhakijat korostivat ulospäinsuuntautuneisuuttaan, sosiaalisia taitojaan ja ystävällisyyttään. Suurimmalla osalla suomalaisista työpaikoista vaaditaan erityisesti sosiaalisia taitoja ja on todettu, että ansiotulot ovat paremmat sosiaalisesti taitavilla (Jokinen & Sieppi 2018).

Pelkästään perustaitoja kuvaili vain muutama kymmenen vastaajaa. Turvapaikanhakijakontekstissa luku- ja kirjoitustaitojen vähäinen mainintojen määrä on yllättävä tulos. Toisaalta kysymys ”Missä olet hyvä?” johdattelee ajattelemaan kaikkea osaamista arjessa ja työssä.

Ellei joku perustaidoista eli kirjoitus-, luku- tai laskutaito ole erityisosaamisaluetta, sitä tuskin mainitsee tässä yhteydessä. Voidaan myös ajatella, ettei näillä taidoilla välttämättä ole ollut merkitystä kotimaassa, eivätkä turvapaikanhakijat uuteen maahan saapuessaan ole vielä ymmärtäneet, miten merkityksellisestä asiasta on kyse.

Psykomotorisista taidoista liikunnallisuus oli eniten mainittu (93 vastausta). Turvapaikanhakijat mainitsivat olevansa hyviä erilaisissa urheilulajeissa, ja myös muutama ammattilaisurheilija oli heidän joukossaan, kuten seuraavassa sitaatissa käy ilmi: ”*Kilpapyöräily, Irakin ykkönen alle 18-vuotiaissa.*” (M1046). Muutama kertoi olevansa hyvä eri liikuntalajien valmentamisessa. Liikunnallisuuden lisäksi muutamissa vastauksissa myös taide ja musiikki mainittiin vahvuutena. Suurin osa näin vastanneista oli kuvataiteilijoita tai eri instrumenttien soittajia.

Psykomotorisia taitoja työelämässä ovat esimerkiksi kädentaidot (Hanhinen 2010, 64), jotka vain 19 vastaajaa mainitsi vahvuutenaan. Psykomotoristen taitojen luokassa on mukana vastaukset, joissa suoraan mainittiin ”kädentaidot” (esim. M659, M311, M286) tai joissa kuvailtiin esimerkiksi näin: ”*I am good at doing things with my hands, and I am a good learner. I will do my best.*” (M1223) Luokittelussa ei ole otettu huomioon ammatillisten alojen osaamista, joissa vaaditaan kädentaitoja, kuten mattojen kudonta. Näin tarkasteltuna kädentaitajien luokka olisi kenties suurin ottaen huomioon turvapaikanhakijoiden ammattiosaamisen monenlaisessa korjaus-, rakennus- ja maataloudentöissä.

Psykomotorisuus ilmeni myös, kun muutamat vastaajat kertoivat fyysisistä ominaisuuksistaan, kuten kyvystään tehdä raskasta työtä:

I speak english well. I am strong and can carry heavy things. (M812)

Pidän fyysisestä työstä, koska sillä tavalla kaikki hyvät puoleni tulevat esille. (M1537)

Osa vastaajista kuvaili rajoitteita, joita heillä oli työntekoa kohtaan:

Person can do some easy work, no hard work because this man has been shot in the head. That is why he has not so much power like to do construction work. Some work in supermarket would be good or on the telephone etc. (M1993)

Kotimaassa koettu väkivalta voi näkyä pitkälle elämässä, kuten edeltävän vastaajan tapauksessa. Ulkoisten väkivallan pysyvien haittojen lisäksi posttraumaattiset stressioireet voivat

vaikuttaa pitkään elämässä (Malin 2011, 209). Turvapaikanhakijoiden pitäisi saada apua tulomaan terveydenhuollossa, ja erityisesti olisi huomioitava 18–25-vuotiaat, koska he tutkivasti osaavat muita heikommin hakeutua sairautensa hoitoon (Miettinen, Jokinen & Mikkonen 2012, 187).

Persoonallisuuden piirteet turvapaikanhakijan kompetenssin osana

Työelämässä ollaan mukana koko persoonalla (Brockmann, Clarke & Winch 2009), joten persoonallisuutta voidaan pitää osana kompetenssia (Ellström 1997; Kanfer & Ackerman 2005; Ruohotie 2005a). Ammatillinen mielenkiinto, persoonallisuuden piirteet ja motivaatiotekijät, kuten itsetunto pysyvät melko vakaina läpi työelämän (Ruohotie 2005a 15). Olen tarkastellut luvussa 2.2.3 ”Affektiset ja konatiiviset valmiudet” motivaatiota ja persoonallisuuden piirteitä. Olen luokitellut turvapaikanhakijoiden osaamisenaan luettelemat persoonallisuuden piirteet Big Five -teorian mukaisesti avoimuuteen, tunnollisuuteen, ulospäin-suuntautuneisuuteen, sovinnollisuuteen ja neuroottisuuteen.

Avoimuus ja kiinnostus kaikkea uutta kohtaan ilmeni turvapaikanhakijoiden vastauksissa kysymykseen ”Missä olet hyvä?”. Avoimuus näkyi kiinnostuksena uusia paikkoja kohtaan (M1209) ja luovuutena (M387, M788, N863, N1853). Motivaatio ja luovuus liittyvät aina toisiinsa. Aikuistuesssa vaistomaisesti kehittyvät rutiineja, jotka helpottavat elämää, mutta joustamattomuus saattaa lisääntyä ikääntyessä. Luovuuden piirteet ovat päinvastaisia, koska luovuus vaatii yleensä ponnistelua, rutiinittomuutta ja joustavuutta. (Runco 2005, 609–611.) Avoimuus oppimista ja opintoja kohtaan ilmeni vastauksissa kysymykseen ”Mitä haluaisit oppia lisää?”, mitä käsittelem tarkemmin seuraavassa luvussa.

Persoonallisuuden piirteistä tunnollisuus ennustaa eniten työsuoritusta (Ruohotie 2005a, 6). Monet turvapaikanhakijat korostivat kunnollisuuttaan ja kelpoisuuttaan työelämään, kuten nämä vastaajat: ”*Every job I have, I do my best to do it good as possible/jokaisen työ jonka saan, hoidan niin hyvin kuin mahdollista*” (M1636) ja ”*I’m polite and I like to work with other people. I am exact in everything I do.*” (M536) Tutkijoiden mukaan maahanmuuttajilla on korkea työmoraali, ja he haluavat tulla hyväksytyksi työelämään ottamalla vastaan mitä

tahansa työtä (Mankki & Sippola 2015). Aineistoni perusteella turvapaikanhakijat olivat tottuneet tekemään kotimaassaan monenlaista työtä riippumatta koulutuksestaan.

Big Five -teorian mukaan tunnollisuuden kategoriaan lukeutuvat ahkeruus ja reippaus tuli monissa vastauksissa esiin, kuten nämä turvapaikanhakijat kertovat: *“I am good worker, hard-working and very loyal.”* (M784) ja *“Työssä, olisi täsmällinen ja ahkera.”* (M1160). Mankki ja Sippola (2015, 195–194) kuvailevat ”hyvän kansalaisen” ominaisuuksia, joita ovat ahkeruus ja lain kunnioitus. Tutkimusten mukaan turvapaikanhakijoiden päihteiden käyttö on vähäistä (Skogberg ym. 2019). Myös tässä aineistossa ilmeni päihteettömyys ja sitä kautta kunnollisuuden todistelu: *”sosiaalinen, vitsikäs, ei tupakkaa, ei alkoholia, ei huonotapainen”* (M1433). Petäjäniemen ym. (2018, 11) haastatteluissa turvapaikanhakijat kertoivat ihmisarvostuksestaan, vastuunkantamisesta, sitoutumisesta sekä sääntöjen noudattamisesta, mitkä kaikki osoittavat halua osallistua suomalaiseen yhteiskuntaan.

Useat turvapaikanhakijat kuvailivat persoonallisuuttaan ulospäinsuuntautuneeksi, kuten seuraavat vastaajat: *”I am friendly, sociable, honest and trustworthy”* (M1977) ja *”hyvä kauppias, sosiaalisesti taitava, saa ihmiset nauramaan ja iloisiksi”* (M1100). Muita ekstroversiioon yhdistettäviä piirteitä olivat rohkeus (N524, M1121, M1256, M1609) ja ystävällisyys (M13, M315, M659, N932, M1079, M1181, M1326, M1481, M1780, M1864, M1877, M1972, M1977, M2038). Lukuisat maininnat sosiaalisista taidoista vahvuutena kuvaavat hyvin ulospäinsuuntautuneisuutta ja osittain myös sovinnollisuutta, johon yhdistyy ystävällisyys. Turvapaikanhakijat olivat innokkaita tutustumaan uusiin ihmisiin. Ekstroverttiyden vastakohta introverttiys sen sijaan ei tullut juurikaan esiin.

Sovinnollisuus kuvaa hyvin yksilön suhdetta muihin. Lukuisat vastaajat (41) kertoivat olevansa hyviä auttamaan toisia, kuten seuraava vastaaja kuvailee:

I am a good listener, I notice when somebody has a problem, I always try to help. In My Job in the Shop, I was good observing what needs to Be order and what needs to Be done. I get along well with everybody from 0-100 yers old (M778)

Sovinnolliset ovat lämpimiä, ystävällisiä ja usein myös riitoja vältteleviä. Muutamain mainitsivat riitojen selvittelyn vahvuutenaan (esim. M1541).

Big Five -teorian mukaisista persoonallisuuden ulottuvuuksista neuroottisuus eli tunne-elämän tasapaino osoittaa, miten yksilö kokee kielteiset tunteet, alakulon tai turhautuneisuuden.

Eräs turvapaikanhakija kertoi seuraavaa: ”*Computers, I like to take responsibility, I’m good at coping with stress, I don’t stress easily.*” (M1890) Myös rauhallisuus mainittiin vahvuutena (M665, M1196, M1326, M1350). Kielteisiä tunteita turvapaikanhakijat toivat esille vain muutamissa vastauksissa huolena oleskelulupapäätöksestä, sukulaisten kaipuuna sekä toimettomuuden tunteena.

”*Kaikessa mitä tekee, tekee sen motivaatiolla. Hyvä mies myös.*” (M1842)

Motivaatio auttaa yksilöä yltämään koko potentiaalinsa käyttöön, vaikkei motivaatio korvaakaan taitojen puutetta (Runco 2005, 620). Aineistoni turvapaikanhakijat korostivat olevansa motivoituneita työn tekoon ja valmiita ottamaan mitä vain työtä vastaan. Otsikon aineistolainauksen kaltaisia motivaation kuvailuita oli useita. Lisätietokentissä monet anoivat ja pyysivät töitä, jotta olisi jotain tekemistä. Toimettomuus on pahinta, mitä monet turvapaikanhakijat tietävät myös Yijälän ja Nymanin (2017) tutkimuksen mukaan. Haverinen (2018) kutsuu turvapaikanhakijoiden tilannetta pakotetuksi toimettomuudeksi, joka jättää jälkensä riippumatta siitä saako turvapaikanhakija jäädä Suomeen vai ei.

Aineistossani turvapaikanhakijat perustelivat kelpoisuuttaan suomalaisen työelämään kuvaillemalla itseään usein tunnollisiksi, rehellisiksi ja luotettaviksi työntekijöiksi. Lukuisat kommentit ahkeruudesta ja halusta tehdä mitä vain töitä eivät vastaa kuvaa töitä pakoilevista tai rahan perässä Suomeen tulevista elintasopakolaisista, joista toisinaan keskustellaan julkisuudessa kehnoin argumentein. Yijälän ja Luoman (2019) haastattelemat irakilaiset turvapaikanhakijat kuvasivat rahan vastaanottamista vastikkeettomasti nöyryyttävänä, eivätkä he ymmärtäneet, miksi eivät saa tehdä työtä rahansa eteen.

Eräs vastaaja kertoo tilanteestaan näin: ”*Olen nuori mies ja haluaisin saada työtä Suomesta, missä voisin käyttää osaamistani ja ansaita rahaa elättääkseni itseni. Haluan päästä osaksi suomalaista yhteiskuntaa.*” (M1500). Malin (2011) esittää kotoutumisen vaihteita, joissa alkunostus johtaa turhautumisen kautta sopeutumiseen. Pitkittyneet turvapaikanhakuprosessit ja pakotettu toimettomuus voivat olla hyvin vahingollisia turvapaikanhakijoille ja heidän motivaatiolleen. Haverinen (2018, 323) huomauttaa, että sopeutuminen suomalaiseen yh-

teiskuntaan pitäisi aloittaa pitkän laitosjakson päätteeksi. Yhtälö on hyvin haastava. Kanssakäyminen kohdekulttuurin jäsenten kanssa on todettu lisäävän motivaatiota (Pietilä 2012, 50) ja koettua hyvinvointia (Yijälä & Luoma 2019), joten eristäminen syrjäisiin vastaanotokeskuksiin ei tue kotoutumista.

Turvapaikanhakijat kertoivat usein tekevänsä mitä tahansa töitä, mutta motivaatio työtä ja kotoutumista kohtaan olisi luultavasti parempi, jos he pääsisivät tekemään oman alansa työtä, kuten nämä vastaajat kertovat: *”I am open for all suggestions concerning on the job training but I would be happiest if it would be in the IT-field.”* (M1660) ja *”Minulla on työkokemusta enimmäkseen mekaanikon työstä ja LVI-asentajan työstä, kaikki työ käy kuitenkin hyvin. Toivon saavani jotain sisältöä päiviini.”* (M1828) Motivaatiolla on ratkaiseva merkitys metakognitiivisen toiminnan kannalta Ruohotien (2005b, 7) mukaan, mikä osaltaan puoltaa osaamista vastaavan työn tarjoamista motivoituneille turvapaikanhakijoille. Toisaalta mikä tahansa työ antaa mahdollisuuden luoda sosiaalisia verkostoja, jotka edistävät kotoutumista ja lisäävät turvapaikanhakijoiden koettua hyvinvointia (Yijälä & Luoma 2019).

Turvapaikanhakijat osaamisensa sanoittajina

Turvapaikanhakijat kokevat itsensä näkymättömiksi (Petäjaniemi ym. 2018; Wilhelmsson 2010), ja heitä on kuvailtu kasvottomana joukkona (Huttunen 2004; Jauhiainen 2017; Onodera ym. 2019). Osaamisen kartoitustilanteissa turvapaikanhakijat ovat sanoneet, ettei kukaan aiemmin ole ollut kiinnostunut heistä tai heidän osaamisestaan (Wilhelmsson 2010, 37). Ei ole siis ihme, jos omasta osaamisestaan kertominen on ollut monille turvapaikanhakijoille hankalaa tai yllättävää siihenastisen maassaolokokemuksensa perusteella myös SPR:n haastatteluissa. Osaamista lueteltiin yksittäisinä taitoina tai luettelona taidoista, mutta rikkaimmillaan kuvaukset olivat seuraavien aineisto-otteiden kaltaisia:

Sosiaalinen, rohkea, kädentaidot, sinnikkyys, puhetaidot, autonkuljetus, siivoaminen, ruoanlaitto, tarkkuus, siisteys, iloisuus, urheilullisuus/monet lajit, autonkorjaustaidot, terveet elämäntavat, todella ahkera, osaava työntekijä ja talkoolainen ollut koko Suomessa oloajan, lapsi- ja eläinrakas erityisesti, mutta tulee hyvin toimeen kaikkien ihmisten kanssa. (M1609)

Olen hyvä ruoanlaitossa ja leipomisessa. Osaan ommella mekkoja, tunikoita, housuja ja paitoja. Olen hyvä ja tarkka työssäni. Olen luova ja suunnittelen itse asusteita, minulla on kuvia vaatteista, joita olen suunnitellut. Tekisin Suomessa käsitöitä jos minulla olisi riittävät materiaalit. (N863)

Näin monisanaisesti osaamistaan kuvaili vain 9 vastaajaa yli tuhannesta. Suurin osa tyytyi mainitsemaan vain yhden tai muutaman taidon. On vaikea arvioida, miten paljon osaamiskartoituslomakkeen muoto vaikutti vastausten laatuun. Osaamiskartoituslomakkeen tiedot oli muutettu CV:n muotoon, johon yleensä kirjoitetaan asiat lyhyesti ja ytimekkäästi.

Muutamit vastaajat eivät osanneet lainkaan kertoa, missä ovat hyviä. Tähän vaikuttaneiksi syiksi kerrottiin nuori ikä sekä turvapaikanhakuprosessin keskeneräisyys. Tottumattomuus osaamisen sanoittamiseen (Pusa 2015, 27) näkyi aineistossani esimerkiksi seuraavalla tavalla: ”*Ei oikein osaa kehua itseään*” (N1254). Itsearviointin kehittyminen vaatii metakognition aktiivista käyttämistä, joka on tietoisuutta omasta ajattelusta, oppimisesta ja tietämisestä (Hakkarainen ym. 1999, 165; Tynjälä 2000, 114). Osaamiskartoituksen teossa olisi hyvä tukea osaamisen kuvailua. Osaamisen eri puolia on syytä selittää ja avata esimerkein. Muuten turvapaikanhakijat eivät tiedä, mitä heidän tulisi kertoa, ja mihin sitä tulisi verrata (Wilhelmsson 2010, 33; Pusa 2015, 25–27). Haastattelijalle jää melko paljon valtaa ja myös vastuuta. Pitää kuitenkin huomioida, että aineistoni on kerätty haastavassa tilanteessa, kun Suomeen saapui ennätysmäärä turvapaikanhakijoita.

Osaamisen sanoittamisen vaikeuden lisäksi erilaiset väärinymmärrykset, kulttuurien erilaisuus ja kielitaito näkyivät aineistossa. Muutamit kertoivat olevansa hyviä siivoamisessa. Tulkitsin, ettei tällä aina tarkoitettu siivoamista, vaan yleistä siisteyttä ja järjestelmällisyyttä. Muutamissa vastauksissa taustatietojen tarkastelu paljasti, että henkilöillä oli useita vuosia työkokemusta rakennuksilta ja autokorjaamosta, joten he kenties tarkoittivat rakennussii-
vovousta tai muunlaista järjestyksen ylläpitoa. Toisaalta voi olla, että vastaaja on kertonut vahvuutenaan jotain, millä olettaa pääsevänsä töihin Suomessa. Osa vastasi olevansa hyviä kaikessa tai olevansa kiinnostunut mistä tahansa työstä, eivätkä näin vastaamalla halunneet rajoittaa mahdollisuuksiaan päästä suomalaiseen työelämään.

Pelkästään yksittäisen kysymyksen ”Missä olet hyvä?” tarkastelu antaa suppean kuvan nuorten turvapaikanhakijoiden oman osaamisen kuvailusta. Tarkastelemalla rivikohtaisesti yksittäisen vastaajan vastauksia kaikkiin kysymyksiin ilmeni, miten turvapaikanhakijat sitovat

osaamista elämäkokemukseensa. Muutamat vastaajat kertovat olevansa hyviä viimeisimmässä työtehtävässään. Eräs vastaaja ilmoitti siivoamisen vahvuutenaan (N1246), ja hänellä olikin työkokemusta paitsi siivoamisessa myös ravintola-alalta ja lastenhoitotyöstä. Työkokemuksen puuttuessa osa vastaajista kuvaili vahvuuksinaan arkiosaamistaan, kuten nainen, joka kertoi olevansa hyvä ruuanlaitossa ja leipomisessa, mutta oli opinnoistaan valmistunut turkin kielen opettajaksi. Aineiston tarkastelussa näiden puutteellisten tietojen huomioiminen on erittäin tärkeää, koska ne vaikeuttavat arviointia siitä missä määrin maahanmuuttajat työllistyvät koulutustaan vastaamattomiin tehtäviin (Karinen 2011, 14–15).

Monen turvapaikanhakijan tausta on hyvin sirpaleinen ja osaamista on kertynyt eri maissa. Afganistanilainen mies (M1207) kertoi asuneensa Iranissa kuusi vuotta, Kreikassa seitsemän vuotta ja kaksi vuotta Norjassa. Eri vaiheissa elämäänsä hän oli oppinut uusia kieliä (persia ja kreikka), sekä Iranissa laukkujen tekoa ja Kreikassa leipurin ammattitaitoa. Suomessa hän halusi perustaa pizzerian tai kahvilan, jos leipurin työt eivät osoittautuisi mahdollisiksi. Eräs irakilainen mies (M66) ilmoitti käyneensä alakoulua 1–6 vuotta ja aloittaneensa työnteon jo 9-vuotiaana myymällä vettä kaupassa. Työkokemusta hänelle oli kertynyt myös taksinkuljettajan ja poliisin työstä. Hän kertoi olevansa hyvä ruuanvalmistuksessa ja siivoamisessa ja haluavansa oppia suomen kieltä.

Aineistossani pitkälle koulutetut turvapaikanhakijat kertoivat vahvuuksistaan muun muassa näin: ”ruoan valmistus, jalkapallo, leipominen, tietokonetyössä, rakennus työt.”(M1652) ja “*I’m good at communicating with people, cleaning, cooking.*” (M1686). Molemmat vastaajista oli lakimiehiä koulutukseltaan ja heillä oli monialaista työkokemusta omalta alaltaan, muilta koulutusta vaativilta aloilta, sekä myös länsimaalaisittain katsottuna matalapalkka-aloilta. Mankki ja Sippola (2015, 204) ovat sitä mieltä, että maahanmuuttajat hyväksyvät koulutustaan alempia työtehtäviä, koska haluavat tulla hyväksytyksi ”hyvinä kansalaisina”. Nämä vastaajat ovat kotimaassaan työskennelleet koulutustaan vastaavissa tehtävissä, mutta oletan, että sodan alkaessa on ollut pakko tehdä mitä tahansa työtä. Toisaalta vastaajat saattavat kertoa vahvuuksinaan niitä taitoja, joiden avulla he olettavat työllistyvänsä uudessa maassa.

Joron (2019) tekemän selvityksen mukaan työkokemusten kuvailu ja ajanjaksojen muistaminen oli vastaajille haastavaa. Lähtömaassa virallisia työsopimuksia ei luultavasti juuri-kaan tehty ja työtä tehtiin silloin kun sitä oli, ja työpaikkoja saattoi olla useita samanaikaisesti. Turvapaikanhakijoilla oli osaamista erilaisesta liiketoiminnasta, myyntityöstä, kuljetusalalta, rakentamisesta, maataloudesta ja eläintenhoidosta. Joron mukaan miesten työkokemus painottui rakennus- ja kuljetusalalle, kun naiset olivat maininneet enimmäkseen palvelutyötä ja kotitöitä.

Joro (2019) huomauttaa, että moni turvapaikanhakija luetteli kiinnostuksen kohteeksi useita eri ammattialoja, vaikka tarkoitus oli kertoa todellisesta kiinnostuksesta. Toisaalta eräs vastaaja kertoi näin: ”*Kiinnostunut monenlaisista jutuista. Haluaa nähdä suomalaista yhteiskuntaa monesta eri perspektiivistä. Siksi melkein kaikkiin ammattialoihin laitettiin merkki, että kiinnostaa.*” (M17) Turvapaikanhakijat eivät halunneet rajoittaa mahdollisuuksiaan kertomalla vain jotain tiettyjä kiinnostavia aloja. Turvapaikanhakijoilla on myös työkokemusta useilta eri aloilta, ja he ovat tottuneet tekemään aina sitä työtä, mitä on tarjolla. Nopea kiinnittyminen työelämään voi olla ratkaisevaa sopeutumisen kannalta, joten halu ottaa mitä tahansa työtä vastaan voi olla välttämätöntä.

Diedrich (2017) huomauttaa, että osaamisen tunnistajille useita eri aloja luettelevien turvapaikanhakijoiden osaamisen kartoittaminen on haastavaa, koska se luo väistämättä kaato- luokan ”monitaituri”. Turvapaikanhakijan jatkon kannalta tällainen luokittelu ei ratkaise mitään. Turvapaikanhakijoiden luokittelu ammattiluokkiin on haastavaa, eikä tilannetta helppota, että syytä haetaan turvapaikanhakijoista itsestään tai osaamisen kartoittajista. (Diedrich 2017, 732.)

Koontia turvapaikanhakijoiden käsityksistä omasta osaamisesta

Tutkimustehtäväni oli tarkastella, mitä nuoret 18–30-vuotiaat Suomeen vuosina 2015–2018 saapuneet turvapaikanhakijat kuvaavat omasta osaamisestaan. Tätä täsmensin alakysymyksillä, joista ensimmäinen oli, miten turvapaikanhakijat luokittelevat tai luettelevat omaa osaamistaan. Turvapaikanhakijat toivat vahvuutenaan esiin pääasiassa yksittäisiä työelämä-

taitoja ja persoonallisuuden piirteitä. Parhaiten turvapaikanhakijoiden esiin tuomat kompetenssin osat vastaavat Hanhisen (2010) kompetenssinkäsitekartassa havainnollistamaa jakoa kognitiivisiin kykyihin (tiedot ja taidot) ja affektisiin ja konatiivisiin valmiuksiin (motivaatio, persoonallisuus, minäkäsitys). Affektisista ja konatiivisista valmiuksista persoonallisuuden lisäksi turvapaikanhakijat toivat esiin motivaationsa päästä töihin, ja tahtonsa sitoutua suomalaiseen yhteiskuntaan, ja halunsa elää tavallista elämää. Taidoista he luettelivat erityisesti ammattispesifejä taitoja, mutta myös generisiä ja psykomotorisia taitoja. Big Five -teorian mukaisista persoonallisuuden piirteistä he toivat esiin tunnollisuutta, avoimuutta, ulospäinsuuntautuneisuutta ja sovinnollisuutta. Suomeen on saapunut työntekoon hyvin motivoituneita osajia, jotka ovat valmiita ottamaan vastaan mitä työtä tahansa, jotta olisi jotain tekemistä.

Turvapaikanhakijat mainitsivat eniten ammattispesifejä taitoja. Osaamisena kerrottiin lukuisia eri aloilla vaadittavia taitoja, mutta moni oli maininnut esimerkiksi ruuanlaitto tai siivoustaidon, lisäksi liikunnallisuus eli psykomotoriset taidot korostuivat. Näin ollen turvapaikanhakijat luettelivat paljon arkiosaamistaan riippumatta koulutustaustasta. Suurella osalla turvapaikanhakijoista ei ollut peruskoulun jälkeistä koulutusta lainkaan, mutta arkiosaamisen tunnustaminen eli validointi pitäisi olla mahdollista EU-maissa (Euroopan unionin neuvosto 2012). Karttunen (2016) kuitenkin korostaa tämän olevan haastavaa, koska epävirallisesti saavutettuja oppimistuloksia on hankala osoittaa. Haasteena on myös, miten taitoja ja pätevyyskäsitteitä tulisi arvioida, ja miten työnantajat hyväksyvät nämä arvioinnista saadut todistukset (Ekholm 2011; Niessen & Schibel 2007)?

Osaamista lueteltiin pääasiassa yksittäisinä taitoina, mutta muutamat kertoivat monipuolisesti taidoistaan ja persoonallisuudestaan. Osaamisesta kertominen yhdistyi usein työkokemuksiin ja erityisesti viimeisimpään työkokemukseen. On mielenkiintoista tarkastella, onko sama todettavissa tilastollisella vertailulla. Diedrichin (2017) mukaan maahanmuuttajien osaaminen on osalla rajoittunut kapea-alaiseen osaamiseen, toisilla taas osaamista on laaja-alaisesti. Kapea-alaisuutta kuvastaa esimerkiksi irakilaisen kultasepän ammatissa eriytyneet kaivertaminen ja materiaalin työstö, kun länsimaisen kultasepän on osattava kaikki nämä prosessit. Irakissa työvoimaa saattaa olla enemmän ja se on edullisempaa, jolloin osaaminen voi olla kapea-alaisakin. Diedrich (2017) huomauttaa, että maahanmuuttajilla on laaja-alaista osaamista, jota on kertynyt toimimalla ”sekatyömiehenä”. Tämä asettaa haasteen

osaamisen tunnistamiselle, muodostaen väistämättä kaatoluokan ”sekatyömies”. Sama ongelma ilmenee Joron (2019) selvityksessä ja näkyy luokittelemisani vastauksissa, joissa vahvuutena on mainittu esimerkiksi viimeisin työkokemus, vaikka todellisuudessa vahvuudet ovat paljon laajemmat.

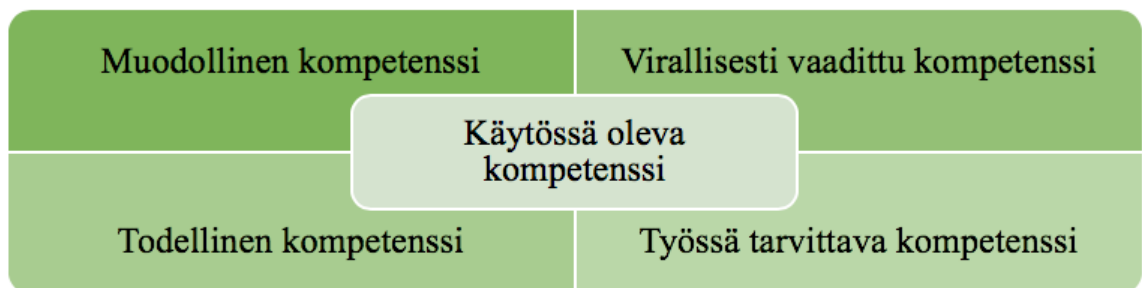
Sveiby (1997) korostaa arvojen ja sosiaalisten verkostojen merkitystä kompetenssissa. Sosiaaliset taidot ja verkostot sekä sosiaalisuus osana persoonallisuutta ovat aineistoni perusteella merkittävä osa myös turvapaikanhakijoiden osaamista ja sen kehittymistä. Tutkijat ovat kuvanneet turvapaikanhakijoiden ja kantaväestön suhteiden merkitystä sopeutumisen kannalta (Petäjaniemi ym. 2018), ja sitä miten kanssakäyminen lisää motivaatiota (Pietilä 2012) sekä turvapaikanhakijoiden koettua hyvinvointia (Yijälä & Luoma 2019). Sosiaaliset verkostot ovat avain nuorten turvapaikanhakijoiden työllistymiseen (Lyytinen & Toom 2019) ja riski saada virheellistä tietoa omista maahanmuuttajaverkostoista vähenee, jos sosiaaliset verkostot kantaväestöön laajenevat (Miettinen ym. 2012). Myös kaikki turvapaikanhakijoiden työllistymistä edistävät toimenpiteet, jotka edistävät sosiaalisten verkostojen kasvamista ovat erityisen hyödyllisiä (Eronen ym. 2014, 69).

Osaamisen sanoittaminen saattoi olla turvapaikanhakijoille vaikeaa osittain kielitaidon vuoksi, muttei omista vahvuuksista ole välttämättä totuttu kertomaan. He ovat myös haastavan tehtävän edessä tulkitessaan koko kulttuurisista syistä piilotettua hiljaista tietoa. Turvapaikanhakijat sitoivat osaamista vahvasti henkilökohtaiseen kokemukseen ja arkiseen käsitykseen työstä. Vaikkei heille ole välttämättä syntynyt länsimaalaisille tyypillistä ammatti-identiteettiä, työ ja työnteko ovat hyvin merkityksellisiä kuulumisuuden ja osallisuuden tunteen vuoksi. Monet turvapaikanhakijat korostivat aineistossani auttamishaluaan ja ”hyvää kansalaisuuttaan” (Mankki & Sippola 2015) kunnollisuutena ja päihteettömyytenä. Turvapaikanhakijat usein tekevätkin vapaaehtoistyötä, jotta voisivat olla avuksi ja hyödyksi. Tämä lisää myös heidän oma hyvinvointiaan (Petäjaniemi ym. 2018, 12).

Työllistettävyyys on sidoksissa yksilön ominaisuuksiin, mutta myös kaikkien muiden työmarkkinoille pyrkivien ominaisuuksiin sekä työllistäjiin (Silvennoinen 2002). Komulainen ym. (2015) huomauttavat, että osaamista tärkeämpää on yksilön luonne, asenteet, toiveet ja työntekijän suhde ja suhtautuminen toisiin. Aineistoni turvapaikanhakijat kuvailivat persoonallisuuttaan, josta erityisesti ulospäinsuuntautuneisuutta, tunnollisuutta ja sovinnollisuutta.

He kuvasivat myös hyvää asennettaan työntekoon, minkä tutkijat ovat raportoineet olevan tärkeää tietokykykapitalistisessa työelämässä. Vaikka heillä olisi oikeanlaista asennetta ja motivaatiota työn tekoon, työllistettävyyteen liittyy useita rakenteellisia ongelmia. Söderling (2013, 21) huomauttaa, että maahanmuuttajat joutuvat kulkemaan kolminkertaisten esteiden läpi edetessään työelämässä. Suomalaisuusvaje (Tarnanen & Pöyhönen 2011), arkipäivän rasismi (Tokola ym. 2019) ja kielitaidottomuus (Ekholm 2011) asettavat turvapaikanhakijat hankalaan asemaan, jossa he ovat lähtökohtaisesti sopimattomia yhteiskunnan jäseniksi (Huttunen 2004). Vaikka maahanmuuttajalla olisi riittävä osaaminen ja kielitaito, työllistyminen voi silti olla hankalaa (Ebot 2016).

Tutkielmani alkuvaiheessa oletin aineiston mahdollistavan turvapaikanhakijoiden todellisen kompetenssin tarkastelun (ks. kuvio 1 seuraavalla sivulla), koska osaamiskartoitusaineiston tarkoituksena oli ollut työkokemuksen ja koulutuksen selvittämisen lisäksi arkiosaamisen esiintuominen. Todellisen kompetenssin esiin tuominen olisi vaatinut intensiivisempiä haastatteluita. Lyhyet vastaukset kysymykseen ”missä olet hyvä?” eivät antaneet riittävää kuvaa todellisen kompetenssin selvittämiseksi. Turvapaikanhakijat toivat esiin pääasiassa työssä tarvittavaa kompetenssia. Lukuisat lisätietokenttien kommentit halusta päästä töihin kertovat heidän asemastaan ja tavallisen elämän haaveista.

KUVIO 1. Eri merkityksiä kompetenssille (Ellström 1997, 267 mukaellen)

Perinteisen kvalifikaatiojaon (Hanhinen 2010, 79–86) mukaisesti turvapaikanhakijat toivat esiin erityisesti tuotannollisia kvalifikaatioita eli erilaisia taitojaan sekä normatiivisia kvalifikaatioita eli henkilökohtaisia ominaisuuksiaan. Kehittävät kvalifikaatiot tulevat esiin ainakin tahtotilana uuden oppimiseen, mutta myös kouluttautuneiden turvapaikanhakijoiden haluna kehittää osaamistaan Suomessa. Yhteenvetona voin todeta, että turvapaikanhakijoilla on monimuotoista työssä tarvittavaa kompetenssia, josta he osaamiskartoituksessa tuovat esiin sen verran kuin olettavat tarvittavan suomalaisen työelämään pääsemiseksi.

4.3 Turvapaikanhakijoiden käsityksiä oman osaamisensa kehittämisestä

Nuorille turvapaikanhakijoille oli tärkeää suomalaisen yhteiskuntaan sopeutuminen, mikä näkyi vastauksissa kysyttäessä ”mitä haluaisit oppia lisää?” (taulukko 8). Yhteiskuntaan sopeutumiseen liittyi kielen ja kulttuurin oppiminen, tietous suomalaisesta työelämästä yleensä ja erityisesti omalta alalta. Suuri osa vastaajista halusi opiskella ammatin, ja lähes kaikki osasivat nimetä alan, jolle haluaisivat suuntautua. Muutamat vastaajat luettelivat yksittäisiä taitoja, joita haluaisivat oppia tai osoittivat halunsa opiskella ja kouluttautua.

TAULUKKO 8. Vastauslausumien frekvenssijakauma kysymyksestä ”Mitä haluaisit oppia lisää?” (n = 1021)

Vastaajien mainitsema oppimisen osa-alue	Lausumamäärä
Sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan	647
Suomen kieli	540
Suomalainen työelämä	54
Suomalainen kulttuuri	53
Ammattiosaamisen kehittäminen	393
Nimetty ammatti/-ala	355
Kehittyminen omalla alalla	20
Nimeämätön ammatti/-ala	18
Taitojen kehittäminen	114
Ammattispesifit taidot	38
Geneeriset taidot	27
Perustaidot	26
Psykomotoriset taidot	23
Opiskelu Suomessa	105
Avoin kaikelle oppimiselle	36
Halu opiskella jotain	30
Halu jatkaa kesken jääneitä opintoja	27
Tutkinto omalta alalta	12
Yhteensä	1259

Vain muutama haastateltu turvapaikanhakija ei osannut sanoa, mitä haluaisi oppia lisää. Heidän mukaansa oli vaikea ajatella tulevaisuutta ennen oleskelulupapäätöstä. Yijälä ja Nyman (2017, 14–15) tuovat esiin, miten turvapaikkaa hakevien traumaattiset kokemukset kotimaassa voivat hankaloittaa sopeutumista uuteen kulttuuriin. Elämää vastaanottokeskuksissa voidaankin ajatella jonkinlaisena ”varastointina” (Haverinen 2018; Suoranta 2011). Vuosia

kestävä laitostuminen heikentää kaikkien tulevaisuuden toimintakykyä, riippumatta turvapaikan saamisesta (Haverinen 2018, 317, 323). Aineistosta näkyi vahva tahto oppia kieli, saada ammatti, elättää itseään ja päästä kiinni tavalliseen elämään Suomessa.

Sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan

Vieraaseen maahan ja kulttuuriin turvapaikanhakijaksi hakeutuneet luonnollisesti vastasivat eniten haluavansa oppia suomen kieltä. Suomen kielen oppimishalu ilmaistiin 540 kertaa (taulukko 8). Ruotsin kieli mainittiin myös usein, luultavasti lähinnä ruotsinkielisillä alueille. Myös useita muita kieliä haluttiin oppia, esimerkiksi englantia ja ranskaa. Ymmärretyksi tulemisen ja uuteen kulttuuriin sopeutumisen näkökulmasta kielen oppiminen onkin ehdottoman tärkeää. Tämä korostui myös Tokolan ym. (2019) tekemissä nuorten musliminaisten haastatteluissa, jossa tuotiin esiin heidän kokemuksiaan suomalaisesta työelämästä. Tässäkin aineistossa kielitaito nähtiin työelämään pääsemisen kannalta hyvin tärkeäksi ja vastaajat usein mainitsivat haluavansa oppia ensin kieltä ja sitten päästä opiskelemaan tai suoraan töihin: ”suomea, se on pääasia mielessä tällä hetkellä, jos on työ niin haluaa oppia sitä, vartija-ala esim lentokentällä olisi kiinnostava oppia” (M1746) ja ”Minä haluan oppia enemmän suomea ennen kun aloitan töitä.” (M383) Kielitaidon opittuaan ymmärrys omista mahdollisuuksista voi lisääntyä ja sitä kautta voi päästä kiinni työelämään (emt.). Kielitaito on kiinteästi linkittynyt maahanmuuttajan työmarkkina-asemaan (Tarnanen & Pöyhönen 2011) ja kielitaidottomuus on vahvasti yhteydessä ulkopuolisuuden tunteeseen (Andersson & Fejes 2010; Nisula 2011).

Vastaajista 83 % oli aloittanut suomen kielen opinnot, mutta osa toivoi intensiivisempää opiskelua (Joro 2019, 9). Suomen kieli koettiin muutamissa vastauksissa vaikeana, mutta toisaalta osa vastaajista oli kokenut omaehtoisen oppimisen oivalluksia:

suomen kieltä. kirjoittaminen ja lukeminen on helpompaa. puhuminen ja puheenymmärtäminen vaikeampaa. (N1108)

Suomen kielen oppiminen. Kuuntelee ja katselee yle Areenaa. (M1387)

Minä haluan oppia enemmän suomea. Minä tarvitsen puhua muiden ihmisten kanssa. (M1966)

Mitä paremmin osaa omaa äidinkieltään, sitä paremmat edellytykset on uuden kielen oppimiseen, väittävät esimerkiksi Baker (2006, 120) ja Harju-Luukkainen ym. (2014). Siksi on hyvin tärkeää, että turvapaikanhakijat saavat opetusta myös omasta äidinkielestään. Tarnanen ja Pöyhönen (2011) korostavat, miten tärkeää on tunnistaa kielitaito jatkumona, jolloin tarvitaan osuvia ja joustavia kriteereitä kielitaidon arviointiin.

Uuteen kulttuuriin muuttaminen vaatii sitoutumista ja kiinnostusta alan käytännöistä uudessa maassa. Osaamisen siirtämistä eli transferia tapahtuu vain, jos asioiden välillä on jokin yhteys (Rauste-von Wright ym. 2003, 126–130). Kulttuurista toiseen osaamisen siirtämisessä tapahtuu automaattista transferia (emt.), mutta ihmisten väliset kohtaamiset vaativat transnationaalista osaamista. Turvapaikanhakijat toivat esiin halun oppia oman alan käytännöistä Suomessa, sekä yleisiä työelämän käytäntöjä:

haluaisi oppia että miten suomessa rakennetaan taloja (M792)

Tietää autoista enemmän ja mekaniikasta ja sähköjärjestelmistä. Ilmastoinnista ja sen asennuksista Suomessa. (M1932)

Practices and laws of working and living in Finland. (M459)

Osaamisen siirtymisen edellytyksenä on vahva ammattispesifi osaaminen (Hanhinen 2010, 109), jota monilla turvapaikanhakijoilla on useilta eri aloilta. Aineistosta ilmenee kiinnostus ja motivaatio ottaa selvää Suomen käytännöistä omalta alalta.

Työelämä tietouden lisääminen ja työelämään pääsy oli yksi vastauksissa esiin tullut teema. Siihen kiinnittivät huomiota myös Tokola ym. (2019) tutkimuksessa, jossa nuoret musliminaiset toivoivat erityisesti enemmän tietoa urasuunnittelusta ja suomalaisen työelämän pelisäännöistä omalla äidinkielellään. Aineistoni turvapaikanhakijat kuvasivat näkemyksiään näin:

Haluaa saada lisätietoja opiskeluun liittyen: mitä voisi opiskella ja missä. Haluaisi saada lisätietoja myös työsaannista. (M1145)

I am interested in learning everything that would increase my chances of getting work. (M920)

Turvapaikanhakijat saavat ohjausta vastaanottokeskuksissa, mutta lainsäädäntö rajaa turvapaikanhakijan ja ohjaustyön toimintamahdollisuuksia. Oleskeluluvan saatuaan turvapaikanhakija saa laajempaa monikulttuurista ohjausta, mutta tietoa ja ohjausta tulee useista eri vi-

rastoista, mikä osaltaan vaikeuttaa tilannetta. (Miettinen ym. 2012, 177–180.) Riittävän ohjauksen puuttuessa turvapaikanhakijat ovatkin usein omien sosiaalisten verkostojensa tietojen varassa, ja riski saada virheellistä tietoa kasvaa.

Halu tutustua suomalaiseen kulttuuriin näkyi vastauksissa melko epäsuorasti. Muutamat olivat jo tehneet havaintoja, joissa suomalaisuuteen yhdistettiin erikoisia makuja, harrastuksia ja luonnosta nauttimista:

Haluaa tietää, miksi ihmeessä tässä maassa tehdään salmiakkia ja lakritsia. Miksi kukaan söisi sellaista? Haluaa oppia yleisesti suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista. (M1866)

Jääkiekon pelaaminen kiinnostaa. Haluaisi myös oppia miten elää talvella metsässä, kuten vaeltaminen. (M1713).

Motivaatiolla on suuri merkitys sopeutumisprosessissa ja erityisesti sosiaalinen kanssakäyminen kohdekulttuurin jäsenten kanssa lisää motivaatiota (Pietilä 2012, 50).

Suomalaistua haluttiin myös olosuhteiden pakosta: ”Haluaisi olla ja elää Suomessa ja suomalaistua. Takaisin ei voi vainon takia palata.” (M1801). Turvapaikanhakija voi joutua hankalaan tilanteeseen, jos hän on vainon vuoksi paennut kotimaastaan, ja tulomaassa hän joutuu uudenlaiseen marginaaliseen asemaan. Suomalaistumista haluavalla turvapaikanhakijalla on edessään kolminkertaiset lasiesteet (Söderling 2013), joista ensin on ”lasiportti” eli oleskelulupapäätös, jossa viranomainen päättää saako hän jäädä Suomeen. Tämän jälkeen työllistyminen haluamaansa ammattiin edellyttää ”lasioven” läpäisyä ja lopulta ”lasikaton” rikkomista, jotta turvapaikanhakija voi edetä urallaan.

Ammattiosaamisen kehittämisellä kiinni työelämään

Suomeen sopeutumisen lisäksi vastaajat halusivat oppia jonkun tietyn ammatin. Vain alle kaksikymmentä vastaaja ei osannut sanoa, mistä alasta olisi kiinnostunut, mutta halusi oppia jonkin ammatin. Erilaisia ammatteja ja ammattialoja lueteltiin esimerkiksi seuraavasti:

Lahi hoitaja koulutus, kokii (M370)

Autonkorjausta, koneistusta. (M543)

Haluaisi opetella kättilöksi synnytyssairaaloihin. (N1513)

Medical science. (M1332)

Toimettomuuden keskelle kaivattiin mielekästä tekemistä ja halu sopeutua yhteiskuntaan näkyi useissa vastauksissa. Könönen (2014, 101–102) kirjoittaa, että työ voidaan nähdä väylänä pois vastaanottokeskuksesta. Aineistossani korostui halu oppia ammatti, jota muutamat halusivat oppia nimenomaan työtä tehden:

Kieliä ja varsinkin suomenkieltä. Haluan hyvän tulevaisuuden suomessa ja haluan oppia paljon uutta. en halua vaan istua kotona ja olla tekemättä mitään. suomen ,kieltä ja TÖITÄ (M906)

I wish to do any kind of work to support myself. (M1220)

hän haluaa töihin ja opiskella sitä työtä (M1408).

Aineistoni turvapaikanhakijoista monet ovat aloittaneet työteon omassa maassaan jo hyvin nuorena, jopa 7–10-vuotiaina. Nuoresta iästään huolimatta heillä saattoi olla Suomeen tultuaan jo paljon kokemusta erilaisista töistä, ja oppiminen on tapahtunut nimenomaan työtä tehden kokeneempien mukana. Andersson ja Fejes (2010) ovat ehdottaneet, että kieltä opeteltaisiin työssä, jos turvapaikanhakijalla on riittävä osaaminen. Tämä voisi olla hyvä vaihtoehto niille, jotka ovat kasvaneet kulttuurissa, jossa on perinteisesti aloitettu työt nuorena muun perheen mukana. Tätä tukee myös transferin tilannesidonnaisuus (Rauste von Wright ym. 2003) ja oppimisen kontekstisidonnaisuus (Lave & Wenger 1991).

Suurin osa vastaajista kertoi haluavansa oppia suomen kielen ja ammatin. Molemmat ovat tarpeellisia, koska ilman kielitaitoa ja Suomessa hankittua ammattikoulutusta on vaikea työllistyä (Paananen 2005, 461). Tätä tukee myös Karisen (2011) selvityksessä tehty huomautus tarpeesta nivoa tiukemmin yhteen ammatillinen osaaminen ja kielitaidon kehittäminen. Myös Petäjäniemen ym. (2018, 9) haastattelemat turvapaikanhakijat halusivat ensin oppia kielen, saada töitä ja koulututtua lisää. Työnteko koettiin erityisesti olevan keino luoda suhteita kantasuomalaisiin. Esimerkiksi Bergbom ja Giorgiani (2007) ovat selvittäneet suomalaisten arviota maahanmuuttajataustaisten työtovereidensa kielitaidosta, jossa oli aloittaista vaihtelua. Sosiaali-, terveys- ja opetuslalla (42 % vastaajista) maahanmuuttajien kielitaito arvioitiin merkittävästi riittävämmäksi kuin esimerkiksi kuljetusalalla (16 % vastaajista).

Maahanmuuttajia pidetään usein yritteliäinä, erityisesti ravintola-alalle suuntautuneina. Kuitenkin aineistossa vain muutama (M327, M1023, M1537, M1550, M2039, N1943, N1384)

toi esiin halunsa ryhtyä yrittäjäksi Suomessa. Yrittäjyys oli yhtä vähän esillä kysyttäessä, ”missä olet hyvä”. Työkokemuksena suuri osa kuitenkin kertoi olleensa yrittäjänä tai töissä perheyrittäjänsä. Yrittäjyys voi turvapaikanhakijalle olla länsimaisena terminä vieras, koska lähtömaan työkuulttuuri on luonnostaan yrittäjämäistä. Testipisteen selvityksessä (Sandberg & Stordell 2016, 26) yli puolet turvapaikanhakijoista ilmoitti toimineensa yrittäjinä.

Kehittyminen omalla alalla oli monelle koulutetulle turvapaikanhakijalle tärkeää: ”*I would like to develop my experience in my own speciality field*” (M749) tai ”*I want to develop myself, to have more skills and knowledge in health care and nursing in Finland*” (M1648). Ebot (2016) on kritisoinut asenteita koulutettuja maahanmuuttajia kohtaan ja väittää, ettei heitä toivoteta tervetulleiksi suomalaisille työmarkkinoille, vaikka heillä olisi riittävä kieli-taito. Maahanmuuttajat ovat usein rakenteellisen syrjinnän ja arkipäivänrasismien kohteena (Tokola ym. 2019).

Yksittäisten taitojen kehittäminen

Ammatillisen oppimisen, kielitaidon ja itsensä kehittämisen lisäksi haluttiin oppia vähäisessä määrin myös muita taitoja, kuten ammattispesifejä ja geneerisiä taitoja, perustaitoja, sekä psykomotorisia taitoja. Muutamalla kymmenellä vastaajalla oli mielessä jokin ammatillinen erityisosaaminen, kuten seuraavilla vastaajilla:

I would like to learn more about programming. (M697)

lentokoneiden, laivojen yms korjausta, telineiden rakentamista (M814)

I want to work in oil Company and learn more or mechanical or petrol chemical etc. (M1607)

Geneerisistä taidoista eniten haluttiin oppia tietokoneen käyttöä. Muutamat vastaajat halusivat parantaa matemaattisia taitojaan (M958, M1300, M1481, M5), mutta luku- ja kirjoitustaidon oppiminen tuli esiin vain neljän vastaajan osalta (M296, M1582, M1121, M1156). Joron (2019, 9) selvityksen mukaan sekä miehistä että naisista seitsemän prosenttia ilmoitti olevansa lukutaidottomia. Heistäkin osa oli käynyt koulua, joten todellisuudessa luku on ilmoitettua pienempi. Näiden perustaitojen puute näkyi aineistossa yllättävän vähän suoraan. Monet sen sijaan korostivat haluaan opiskella ja kouluttautua.

Omasta hyvinvoinnista huolehtiminen urheilun ja musiikillisten kokemusten kautta oli vastaajille tärkeää. Psykomotoristen taitojen oppiminen näkyi aineistossa muutaman kymmenen vastauksissa. Moni halusi tulla paremmaksi jossain tietyssä urheilulajissa tai oppia jonkin uuden urheilulajin tai soittamaan jotakin instrumenttia. Suomalaiseen kulttuuriin tutustuminen näkyi myös muutamissa vastauksissa, joissa haluttiin oppia pelaamaan sählyä tai kalastamaan ja metsästämään. Hanhinen (2010, 64) huomauttaa, että työelämään liittyvät psykomotoriset taidot ovat opittavia taitoja, esimerkiksi kädentaitoja. Kategorisesti edellä kuvamani oppimisen kohteet kuuluvat kompetenssin psykomotorisiin taitoihin, mutta eivät kerro juuri mitään turvapaikanhakijan ammatillisesta osaamisesta tai sen kehittämisestä. Haastattelussa olisi voinut pyytää lisätietoa, mitä turvapaikanhakija todella haluaisi oppia lisää uuteen maahan saapuessaan.

Auton ajotaito ilmeni aineistosta osaamisena ja taitona, joka haluttiin usein oppia. Tulkitsin niin, että auton ajamisen merkitys vastaajille on suurempi kuin suomalaisille. Liikenneopettaja totesi Nikkilän (2015) tekemässä lehtihaastattelussa kokemuksensa perusteella, että maahanmuuttajilla on suuri motivaatio oppia ajamaan, ja ajokortti merkitsee heille paljon. Suomalaisittain ajokortti on hyvin arkinen asia. Erityisesti monelle maaseudulla asuvalle se on välttämättömyys. Ajokortti voi olla statusasia kulttuurissa, jossa vallitsee niukkuus. Auton ajotaidon sisällytin ammatilliseen osaamiseen, koska näin oli tehty myös kirjallisuudessa. Kuten aiemmin jo mainitsin, en luokitellut arkisia taitoja erikseen merkittävien tulkintavaikeuksien takia.

Suomi itsensä kehittämisen mahdollistajana

Nuorten turvapaikanhakijoiden keskuudessa näytti korostuvan opiskeluhaluukkuus eli joko opintojen aloittaminen tai kesken jääneiden opintojen jatkaminen. Samaan päätelmään ovat tutkimuksessaan tulleet myös Yijälä ja Nyman (2017, 94–95) todetessaan, että Suomen koulutusjärjestelmän hyvä maine vetää Suomeen turvapaikanhakijoita. Myös Leinosen (2013, 31) tekemissä nuorten maahanmuuttajien haastatteluissa tuli esiin kouluttautumisen korostunut merkitys. Leinonen päätteli nuorten omaksuneen vanhempiensa näkemyksen, jonka mukaan vain kouluttautuneet menestyvät elämässä.

Opiskelu ja oppiminen ilmenivät vastauksissa monin tavoin. Lähes kaikilla oli halu oppia jotain, kehittyä omalla alallaan, edetä akateemisesti tai oppia perustaitoja, kuten kirjoittamaan ja lukemaan. Vain alle kymmenen vastaajaa yli tuhannesta ilmaisi halunsa päästä suoraan työelämään tai otaksui sen hetkisen koulutuksensa riittäväksi. Reilu kolme prosenttia vastaajista toi esiin avoimen halu oppia kaikkea ja myös elinikäinen oppiminen mainittiin. Suunnilleen sama määrä vastaajia halusi jatkaa kesken jääneitä opintojaan. Kaikilla kesken jääneet opinnot olivat korkeakouluopintoja, kuten vastaaja (M539) kertoi: ”*haluaa suorittaa lentokoneinsinööriopinnot loppuun - on soittanut jonkin verran pianoa ja haluaisi jatkaa soittamista*”. Melko pienellä osalla vastaajista oli koulutus omassa lähtömaassaan jäänyt kesken, esimerkiksi kantasuomalaisten keskuudessa luku olisi huomattavasti suurempi.

Muutama vastaaja (M512, M1258, N1853, M2043) halusi kehittää itseään ja laajentaa yleis-tietämystään, esimerkiksi tietää maailman ja Suomen historiasta tai lukuisista eri aiheista, kuten tämä vastaaja kertoo: ”*About filosofy, psychology, interior design, filming, science and the universe*” (N1853). Vastaukset eivät siis rajoittuneet pelkästään ammatillisuuteen, vaan tiedon kaipuu saattoi koskea koko maailmankaikkeutta. Joku ilmaisi olevansa avoin kaikelle oppimiselle sanoen, että ”*everything no limits*” (M541), ja joillain oli muutama erityinen asia mielessä kuten ”*everything, Poliisin ja lentoemännän työ kiinnostaa*” (N1805). Näissäkin lainauksissa ilmenee uuden kotimaan tuomat mahdollisuudet.

Leinonen (2013, 31–32) kuvailee nuorten opiskelumotivaation kasvua arvostuksella uuteen mahdollisuuteen, jota lähtömaassa ei ollut. Lähtömaassa kouluttautumisen sijaan olisi pitänyt vain tehdä töitä. Tämä näkyi aineistossani, ja vastaukset tähän olivat hyvin heterogeenisiä, koska osa tarkoitti perustaitojen oppimista ja osa korkeakoulutuksen puutetta:

Want to study more because I did not had opportunity in my home country (M561)

Kieliä ja varsinkin suomenkieltä. Haluan hyvän tulevaisuuden suomessa ja haluan oppia paljon uutta. en halua vaan istua kotona ja olla tekemättä mitään. Haluan opiskella/oppia uuden ammatin. (M974)

Koulu nuorena jäänyt kesken, joten koulutus kokonaisuudessaan kiinnostaa, tietysti ajankohtaista kiinnostusta on suomen kielen opiskeluun. Harrastusmuodoista haluaisin oppia enemmän jalkapallosta ja voimistelusta. (M1438)

Jotkut vastaajista halusivat tutkinnon omalta alaltaan myös Suomessa:

Suomen kieltä. Myöhemmin unelmana opiskella opettajaksi myös täällä. (M961)

I would love to further my education to be a professional nurse, because i went to a vocational nursing school during my secondary education in somali. (M1972)

Tutkimusten mukaan koulutettujen maahanmuuttajien integraatio on vaikeaa (Ebot 2016), koska kotimaassa hankittua osaamista ei tunnusteta, ja maahanmuuttaja saatetaan sijoittaa koulutustaan alempiin tehtäviin (Tokola ym. 2019). Nuoria maahanmuuttajanaisia ohjataan hoiva-alalle, riippumatta heidän toiveistaan tai kokemuksestaan (Kurki 2019), koska maahanmuuton markkinoitumisen myötä talouden tarpeet asettuvat henkilökohtaisten tarpeiden edelle. Masoud ym. (2020, 104) toteavat, että pakolaisia ohjataan koulutukseen, mutta usein sellaiseen, jota sattuu olemaan tarjolla, eikä yksilöllisiä tarpeita huomioida.

Haaveet ja toiveet tavallisesta elämästä

Aineistossani turvapaikanhakijat ilmaisivat halunsa oppia suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista, ja he halusivat kehittyä opiskelemalla lisää omaa alaansa tai toiveena oli oppia kokonaan uusi ammatti. Turvapaikanhakijoiden asema ja elämäntilanne näkyi halukkuutena oppia elämästä yleensä lisää, ja haaveet tavallisesta elämästä olivat osalla päällimmäisenä mielessä. Malin (2011, 209) pohtii, että kotoutumisasenne näkyy juuri halukkuutena kielen oppimiseen ja yleiseen sopeutumiseen. Turvapaikanhakijoiden elämäntilanne on henkisesti hyvin kuormittava ja masentuneiden määrä suuri (Skogberg ym. 2019). Turvapaikanhakijat ovat kuvailleet monenlaisia negatiivisia tunteita ja olevansa stressaantuneita epävakaassa elämäntilanteessa (Hartonen ym. 2019). Tarkastelemissani lomakkeen kysymyksissä negatiivisuus ei korostunut, vaan toiveet rauhallisesta tavallisesta elämästä tuli esiin: ”*Kaikista suurin toive on että saisin jonkin tutkinnon valmiiksi, pääsisin työelämään ja elämä olisi rauhallista.*” (M1718) Edelliseen sitaattiin kiteytyy toive paremmasta elämästä. Perheen perustaminen, onnellinen, rauhallinen ja tavallinen elämä Suomessa olivat toiveena myös Petäjaniemen ym. (2018, 10) haastattelemissa turvapaikanhakijoilla.

Muutamilla aineistoni vastaajilla oli ammatillisia haaveita, kuten “*I am dreaming of becoming a pilot. I will apply in November*” (M1877) ja “*nosturin ammatti unelma*” (M1893). Uudessa maassa on mahdollista haaveilla ja myös toteuttaa haaveitaan. Välitila kaikessa epävarmuudessaan on paikka, jossa korostuu tulevaisuuden ja vapauden kaipuu (Petäjaniemi

ym. 2018, 9), ja tilaa on kaikille haaveille. Myös Sandberg ja Stordell (2016) kertoivat turvapaikanhakijoiden maininneen kunnianhimoisiakin toiveita, kuten halu opiskella lääkäriksi tai opettajaksi.

Elämässä menestyminen ja yleiset elämäntaidot näkyivät muutamissa vastauksissa. Eräs vastaaja pohti: ”*Miten menestytään elämässä.*” (M767) ja toinen ”*Hän haluaisi oppia jotakin elämistä varten.*” (M558). Nämä kommentit tukevat Pihlajan (2016, 41) ehdotusta peruselämäntaitojen opettamista nuorille turvapaikanhakijoille varhaisessa vaiheessa. Vastaanottokeskuksissa tarvitaan aktivoivaa tekemistä, joka myös tukee sopeutumista yhteiskuntaan. Tosin sen on todettu olevan vaikeaa järjestää, koska keskusten elämää määrittelee tilapäisyys ja epävarmuus (Petäjaniemi ym. 2018, 5–6).

Vastaajien ilmaisuissa tuli esiin kiinnostus ihmisoikeuksista oppimiseen ja sitä kautta auttamiseen. ”*Finnish culture and language. Finnish law as well as International and human rights laws.*” (M1001) Heikommassa asemassa oleminen näkyy aineistossa ilmaisuina auttamishalukkuudesta ja toisista huolehtimisena. Eräs vastaaja halusi oppia: ”*suomen kieltä, suomen laki, haluaisi auttaa irakilaisia Suomen sääntöjä, auttaa ihmisiä*” (M884). Auttamisen halu näkyi myös kysyttäessä ”*Missä olet hyvä?*”, josta kerroin aiemmin (ks. s. 64).

Koontia turvapaikanhakijoiden käsityksistä oman osaamisen kehittamisestä

Toisena tutkimuskysymystäni täsmentävänä alakysymyksenäni oli, miten turvapaikanhakijat haluaisivat kehittää osaamistaan. Nuoret turvapaikanhakijat tunnistivat kehittämistarpeita erityisesti Suomeen sopeutumisen osalta kielitaidon kehittämisessä sekä kulttuurin ja työelämän sääntöjen oppimisessa. Testipisteen selvityksessä (Sandberg & Stordell 2016, 36) turvapaikanhakijoita oli pyydetty kirjoittamaan omalla äidinkielellään, mistä ovat kotoisin, ja mitä haluaisivat tehdä Suomessa. Yleisimmät poiminnat kirjoitelmista olivat yhdenmuukaisia aineistostani saamieni tulosten kanssa. Kirjoitelmissa korostettiin Suomen rauhallisuutta ja turvallisuutta sekä mahdollisuuksia opiskeluun ja tulevaisuuden rakentamiseen. Suomi näyttäytyi aineistoni perusteella uutena mahdollisuutena kaikkeen siihen, mistä oli aiemmin jäänyt paitsi.

Kielitaidon merkitys on esitetty useissa maahanmuuttajatutkimuksissa keskeisenä integroitumisen kannalta (esim. Paananen 2005; Tarnanen & Pöyhönen 2011). Nuoret turvapaikanhakijat olivat halukkaita kouluttautumaan erilaisiin ammatteihin ja jatkamaan kesken jääneitä opintojaan. Sandberg ja Stordell (2016, 23) huomauttavat, ettei kaikkien halukkaiden ole kuitenkaan mahdollista heti jatkaa opintojaan, vaan on arvioitava, pystyvätkö he opiskelemaan englanninkielisessä koulutusohjelmassa. Jos englannin kielen taito on riittämätön, heidän pitää hallita suomen tai ruotsin kieli voidakseen opiskella. Pitää huomioida myös, etteivät korkeakoulutetut maahanmuuttajat välttämättä tunne latinalaista kirjaimistoa. Karinen (2011) ehdottaa maahanmuuttajille henkilökohtaistettuja palveluita ja entistä tiukemmin yhteen nivottua ammatillisten taitojen ja kielten opiskelua.

Tarnaisen ja Pöyhösen (2011, 143) peräänkuuluttama nyky-yhteiskunnassa tarpeellinen oppimishalu on tämän aineiston perusteella nuorilla turvapaikanhakijoilla vahva, mutta itsensä kehittäminen ilman riittävää tukea on vaikeaa, joten erityisesti maahanmuuttajien opintojen ohjausta olisi lisättävä (Tokola ym. 2019, 7–8; Karinen 2011). Leinosen (2013, 34) haastattelemat nuoret maahanmuuttajat kertoivat saavansa riittävästi apua ja tukea koulunkäyntiin vanhemmiltaan, mutta lisäävät erityisesti opintojen ohjaajan avun olleen korvaamatonta. Turvapaikanhakijat tarvitsevat ohjausta myös osaamisensa tunnistamiseen ja siitä kertomiseen.

Tarkasteltaessa ammatillista osaamista toimijan kompetenssin ja toimintaympäristön vaatimusten välisenä suhteena, myöskään osaamisen arviointi ei rajaudu yksilön kykyjen tarkasteluun vaan suhteutetaan tällöin myös toimintaympäristön vaatimukseen (Nurminen & Penanen 2007, 14). Maan kulttuuri ja arvot ohjaavat osaamisen tunnistamista (Andersson & Fejes 2010). Valitettavan haasteen opintojen jatkamiselle Suomessa tuo aiemmin hankitun osaamisen hyväksilukemisen hitaus ja vakiintumattomuus oppilaitosten kesken (Puukko, Vuori & Kuukka 2019, 10). Andersson ja Osman (2008) ovat todenneet, että Ruotsissa osaamisen tunnistamisohjelmat joko saattavat maahanmuuttajat työelämän pariin tai etäännyttävät siitä. Pahimmillaan maahanmuuttajan osaamisen tasoa on alennettu (Andersson & Fejes 2010), heitä on ohjattu aloille huomioimatta heidän kiinnostuksen kohteitaan (Kurki 2019) tai aiemmat opinnot on sivuutettu ja opinnot on pitänyt suorittaa kokonaan uudestaan Suomessa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016). Osaamisen tunnistamisen tai tunnustamisen käytänteet voivat siis vaikeuttaa sekä opintojen jatkamista että työelämään pääsyä.

Testipisteen selvityksessä (Sandberg & Stordell 2016) kotoutumisopintoihin haluttiin enemmän työelämälähtöisyyttä työssäoppimisjaksojen muodossa. Ottaen huomioon myös aineistoni turvapaikanhakijoiden kuvaaman ammatillisen osaamisen, työelämälähtöisyys voisi helpottaa osaamisen tunnistamista ja myös tunnustamista. Työelämän, ammattiopettajien ja ohjaajien välille on toivottu tiivistä yhteistyötä (Ekholm 2011, 27), mutta esimerkiksi Ruotsissa tiivis yhteistyö on saattanut johtaa myös siihen, ettei osaamiskartoituksissa kartoiteta todellista kompetenssia, vaan turvapaikanhakijoita on pyritty ohjaamaan aloille, joilla on työvoimapulaa (Andersson & Fejes 2010, 213). Diedrich (2017) osoittaa, miten Ruotsissa osaamisen tunnustamistilanteissa ohitetaan turvapaikanhakijoiden ”siellä–silloin osaaminen” samalla painottaen ”täällä–nyt osaamisen” puutetta.

Taidot kehittyvät järjestyksessä perustaidoista eteenpäin (Evers ym.1998, 25). Ruohotie (2005b, 37) käyttää Andersonin ja Marshallin jäsenystä, jonka mukaan työelämässä tarvittavien taitojen oppimisessa on kolme vaihetta. Ruohotie mainitsee, että taitojen kehittymistä kuvaava viitekehys on hyödyllinen pohdittaessa missä, milloin ja millä tavalla taitoja opitaan. Ensimmäisessä vaiheessa kehittyvät perusvalmiudet, jotka ovat perusedellytyksiä työllistymiselle. Näitä ovat luku- ja kirjoitustaito sekä laskutaito ja myös persoonallisuuden kehittyminen. Aineistoni turvapaikanhakijat mainitsivat näistä erityisesti persoonallisuuden piirteitä vahvuutenaan ja halusivat oppia eniten suomen kieltä, joka on perusedellytys Suomeen sopeutumisessa. Luku- ja kirjoitustaito tulivat melko vähän esiin, jonka merkitystä jatkokouluttautumisen kannalta he eivät ole välttämättä vielä ymmärtäneet.

Toisessa vaiheessa yksilö oppii tietoja, taitoja ja asenteita, jotka määrittävät yksilöllistä tehokkuutta työtehtävissä. Näitä ovat ammattispesifit taidot, geneeriset taidot ja henkilökohtaiset kompetenssit (esim. itsevarmuus, aloitekyky). Tämän vaiheen taitoja aineistoni turvapaikanhakijat luettelivat eniten ja halusivat oppia uuden ammatin tai kehittää jo hankittua osaamistaan. Kolmannessa vaiheessa kehittyi strateginen kyvykkyys, joka on edellytys organisaation menestymiselle. Tähän kuuluu systeeminen ajattelu, jatkuva oppiminen, asiakassuuntautuneisuus ja business-ajattelu. Kolmannen vaiheen taitojen kehitystä aineistostani on vaikeaa arvioida muun kuin jatkuvan oppisen osalta, johon nuorilla turvapaikanhakijoilla on vahva tahto. (Ruohotie 2005b, 37; Nijhof 1998, 25.)

Haaveet ja toiveet tavallisesta elämästä ilmenivät turvapaikanhakijoiden kertoessa vahvuuksistaan ja asioista, joita haluaisivat oppia. Myös Petäjaniemi ym. (2018) raportoivat turvapaikanhakijoiden vapauden kaipuusta. Tutkijat ovat kuvailleet turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskusvaihetta säilöntänä tai varastointina (Sotkasiira 2018; Suoranta 2011), jossa he ovat pakotetussa toimeettomuuden tilassa (Haverinen 2018). Elämä välitilassa (Miettinen ym. 2012; Petäjaniemi ym. 2018) on epävarmaa ja tilapäistä. Osaamiskartoituksen tekeminen ennen oleskelulupapäätöksen saamista vaikuttaa positiivisesti turvapaikanhakijoiden hyvinvointiin, koska turvapaikanhakijat ovat sanoneet, etteivät saa ääntään kuuluviin (Petäjaniemi ym. 2018), eikä kukaan ole aiemmin ollut kiinnostunut heistä tai heidän osaamisestaan ennen osaamiskartoituksia (Wilhelmsson 2010).

Aineistossani turvapaikanhakijat ilmaisivat toimeettomuuden tunteen ja halunsa tehdä töitä, eikä vain istua kotona. Heillä on hyvä motivaatio työntekoon, osaltaan kenties siksi, etteivät turvapaikanhakijat ole kokeneet länsimaalaisen hyvinvointivaltion etuja, jossa rahaa saa tekemättä mitään. Suomi näyttäytyy mahdollisuuksien maana, jossa voi kehittää itseään, kun siihen vain saa mahdollisuuden ja tarpeellista ohjausta. Vaikka turvapaikanhakijat elävät välitilassa (Miettinen ym. 2012; Petäjaniemi ym. 2018), he uskaltavat tämän aineiston perusteella myös haaveilla, ja ovat toiveikkaita tulevaisuudestaan. Halu tehdä töitä ja ylipäättään työelämään pääsy näyttäytyy erityisen merkitykselliseltä turvapaikanhakijoille. Sosiaaliset suhteet ovat turvapaikanhakijoiden sopeutumisen kannalta tärkeitä, ja olisi todella tärkeää, että he pääsisivät tutustumaan paikalliseen kulttuuriin ja työelämään mahdollisimman pian Suomeen päästyään. Sosiaalisten verkostojen luominen kantaväestöön edistää kulttuurista ymmärrystä molemmin puolin.

4.4 Taustamuuttajien vaikutus turvapaikanhakijoiden oman osaamisen tunnistamiseen

Sisäasiainministeriön (Karinen 2011, 14) raportin mukaan maahanmuuttajien työllistymiseen vaikuttavat useat taustaseikat, kuten maassa asumisen kesto, kansalaisuus, koulustausta, sukupuoli, etninen tausta, maahanmuuttoikä ja maahanmuutto syy. Halusin tarkas-

tella, mitä yhteyksiä taustamuuttujilla on turvapaikanhakijoiden oman osaamisen tunnistamiseen. Taustamuuttujina olivat sukupuoli, ikä, ylin koulutustaso ja työkokemus, joiden avulla tein ristiintaulukointeja.

Suurin osa turvapaikanhakijoista mainitsi kaksi tai useampia taitoja (39 %) kysymykseen ”Missä olet hyvä?”, mutta tyypillisintä oli mainita yksi taito (33 %). Taitoja maininneet jakautuivat melko tasaisesti kaikkiin luokkiin (taulukko 9). Kolme tai useampia taitoja maininneita oli vähiten (16 %). Valtaosa (86 %) turvapaikanhakijoista ei maininnut mitään persoonallisuuden piirrettä vahvuutenaan (taulukko 9). Persoonallisuuden piirteitä maininneista enemmistö mainitsi yhden piirteen (n = 120).

TAULUKKO 9. Turvapaikanhakijanaisten ja -miesten mainitsemien taitojen ja persoonallisuuden piirteiden määrät (n = 1268)

	Sukupuoli				Yhteensä	
	Nainen		Mies			
Mainitut taidot	%	n	%	n	%	n
ei mainitse	31	47	26	294	27	341
yksi taito	25	39	35	385	34	424
kaksi taitoa	27	42	23	255	23	297
kolme tai useampia taitoja	17	26	16	180	16	206
Yhteensä	100	154	100	1114	100	1268
Mainitut persoonallisuuden piirteet	Nainen		Mies		Yhteensä	
ei mainitse	90	138	85	948	86	1086
yksi piirre	8	13	9,5	107	9,5	120
kaksi piirrettä	1	2	3,5	40	3	42
kolme tai useampia piirteitä	1	1	2	19	1,5	20
Yhteensä	100	154	100	1114	100	1268

Miesten ja naisten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa, siinä miten monta taitoa ($\chi^2(3) = 5,462$, $p = 0,141$) tai persoonallisuuden piirrettä ($\chi^2(3) = 3,618$, $p = 0,306$) he kuvasivat osaamisenaan (taulukko 9). Pientä (ei tilastollisesti merkitsevää) eroa on havaittavissa taitoja mainitsemattomien ja yhden taidon mainitsevien miesten ja naisten välillä. Enemmistö naisista ei maininnut mitään taitoa, kun taas miehistä enemmistö mainitsi yhden taidon. Miehet mainitsivat persoonallisuuden piirteitä naisia useammin.

Ikäluokkien välinen vaihtelu vastaajamäärissä oli hyvin pientä, eikä tilastollista merkittävyyttä ollut mainittujen taitojen ($\chi^2(6) = 8,634$, $p = 0,195$), eikä mainittujen persoonallisuuden piirteiden ($\chi^2(6) = 9,621$, $p = 0,142$) kesken (taulukko 10). Varovaisella tulkinnalla voisi sanoa, että mitä iäkkäämpi vastaaja, sitä useamman taidon hän kertoi vahvuutenaan. Nuorimmassa ikäluokassa oli eniten persoonallisuuden piirteitään mainitsemattomia vastaajia. Yhden tai useita piirteitä ilmaisseista suurin osa on 23–26-vuotiaiden ikäluokassa.

TAULUKKO 10. Turvapaikanhakijoiden mainitsemien taitojen ja persoonallisuuden piirteiden frekvenssi- ja prosenttitaulukko ikäluokittain (n = 1268)

	18–22-vuotiaat		23–26-vuotiaat		27–30-vuotiaat		Yhteensä	
	%	n	%	n	%	n	%	n
Mainitut taidot								
ei mainitse	27,5	108	25	120	28,5	113	27	341
yksi taito	37	146	32	152	32	126	33,5	424
kaksi taitoa	20,5	81	27	129	22	87	23,5	297
kolme tai useampia taitoja	15	58	16	78	17,5	70	16	206
Yhteensä	100	393	100	479	100	396	100	1268
Mainitut persoonallisuuden piirteet								
ei mainitse	90	354	83	398	84	334	86	1086
yksi piirre	6,5	25	11	53	11	42	9,5	120
kaksi piirrettä	2,3	9	4	19	3,5	14	3	42
kolme tai useampia piirteitä	1,2	5	2	9	1,5	6	1,5	20
Yhteensä	100	393	100	479	100	396	100	1268

Koulutustasolla oli tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys mainittujen taitojen lukumäärään ($\chi^2(9) = 44,422$, $p = 0,000$), muttei persoonallisuuden piirteiden lukumäärään ($\chi^2(9) = 12,162$, $p = 0,204$). Taulukosta 11 näkee, miten kouluttautumattomat olivat suurin taitoja ja persoonallisuuden piirteitä mainitsematon ryhmä. Mitä parempi koulutus turvapaikanhakijalla oli, sitä useampia taitoja hän oli maininnut. Riippumatta koulutustasosta turvapaikanhakijoista yli 80 % ei maininnut mitään persoonallisuuden piirteitä vahvuutenaan.

TAULUKKO 11. Turvapaikanhakijoiden mainitsemien taitojen ja persoonallisuuden piirteiden frekvenssi- ja prosenttitaulukko koulutustasoittain (n = 1268)

	Ei koulutusta		Peruskoulu		Keskiasteen koulu		Korkeakoulu		Yhteensä	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Mainitut taidot										
0	43	81	26	135	22	65	22	60	27	341
1	29	55	35	182	36	105	31	82	33,5	424
2	16,5	31	25	131	25	75	22	60	23,5	297
3	11,5	22	14	70	17	51	24	63	16	206
Yhteensä	100	189	100	518	100	296	100	265	100	1268
Mainitut persoonallisuuden piirteet										
4	89	168	85,5	443	87,5	259	81,5	216	86	1086
5	9,5	18	8,5	44	8	23	13	35	9,5	120
6	1	2	4	20	3,5	10	4	10	3	42
7	0,5	1	2	11	1,5	4	1,5	4	1,5	20
Yhteensä	100	189	100	518	100	296	100	265	100	1268

Sarakkeet:

0 = ei mainitse taitoja

1 = yksi taito

2 = kaksi taitoa

3 = kolme tai useampia taitoja

4 = ei mainitse persoonallisuuden piirteitä

5 = yksi persoonallisuuden piirre

6 = kaksi persoonallisuuden piirrettä

7 = kolme tai useampia persoonallisuuden piirteitä

Taulukosta 12 ilmenee, mitä enemmän vastaajalla oli työkokemusta, sitä enemmän hän mainitsi taitoja ($\chi^2(12) = 126,652$, $p = 0,000$). Persoonallisuuden piirteiden ja työkokemuksen välinen yhteys ei ollut tilastollisesti merkitsevää ($\chi^2(12) = 20,935$, $p = 0,051$). Turvapaikanhakijat mainitsivat sitä enemmän erilaisia taitoja vahvuutenaan, mitä useampia työkokemuksia he olivat maininneet. Persoonallisuuden piirteiden osalta lähes sama trendi on havaittavissa.

Esitin tutkimusongelmaani täsmentävänä kysymyksenä, miten taustamuuttujat sukupuoli, ikä, koulutustaso ja työkokemus ovat yhteydessä oman osaamisen tunnistamiseen. Sukupuoli ja ikä ei erotellut taitojen ja persoonallisuuden piirteiden mainintamäärään. Naisten enemmistö ei maininnut mitään taitoja, kun taas miesten enemmistö mainitsi yhden taidon. Miehet mainitsivat naisia enemmän persoonallisuuden piirteitä. Mitä iäkkäämpi vastaaja,

sitä useamman taidon hän kertoi vahvuutenaan. Nuorimmat vastaajat mainitsivat vähiten persoonallisuuden piirteitä.

TAULUKKO 12. Turvapaikanhakijoiden työkokemuksen määrä suhteessa mainittuihin taitoihin ja persoonallisuuden piirteisiin (n = 1268)

	Ei työko- kemusta		Yksi mainittu		Kaksi mainittu		Kolme mainittu		Neljä mainittu		Yhteensä	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Mainitut taidot												
0	56	88	27	116	21	74	19,5	42	19	21	27	341
1	21	33	41	175	35	125	30	65	23,5	26	33,5	424
2	15	23	21	89	26	93	29	63	26	29	23,5	297
3	8	12	11	47	18	66	21,5	46	31,5	35	16	206
Yhteensä	100	156	100	427	100	358	100	216	100	111	100	1268
Mainitut persoonal- lisuuden piirteet												
4	95	148	84	360	85	303	84	181	84,5	94	86	1086
5	4	6	11	47	9,5	34	9	20	11,5	13	9,5	120
6	0	0	4	15	4	15	4	8	4	4	3	42
7	1	2	1	5	1,5	6	3	7	0	0	1,5	20
Yhteensä	100	156	100	427	100	358	100	216	100	111	100	1268

Sarakkeet:

0 = ei mainitse taitoja

1 = yksi taito

2 = kaksi taitoa

3 = kolme tai useampia taitoja

4 = ei mainitse persoonallisuuden piirteitä

5 = yksi persoonallisuuden piirre

6 = kaksi persoonallisuuden piirrettä

7 = kolme tai useampia persoonallisuuden piirteitä

Tulosten perusteella voidaan sanoa, että mitä paremmin koulutautunut vastaaja, ja mitä enemmän työkokemusta hänellä oli, sitä useampia taitoja hän mainitsi vahvuutenaan. Ylemmän koulutustason on todettu olevan yhteydessä parempaan työllisyyteen (Eronen ym. 2014, 39). Persoonallisuuden piirteiden mainitsemisen ja taustamuuttujien välillä ei ollut tilastollista merkitsevyyttä. Työkokemus näyttää olevan erityisen paljon yhteydessä siihen, mitä turvapaikanhakijat kuvaavat osaamisenaan.

5 POHDINTA

Olen tarkastellut 18–30-vuotiaiden turvapaikanhakijoiden käsityksiä omasta osaamisestaan, sen kehittämisestä, ja esitellyt taustamuuttujien yhteyttä oman osaamisen tunnistamiseen. Turvapaikanhakijat liittivät osaamisensa vahvasti arkiseen kokemukseen työstä. He olivat halukkaita oppimaan suomen kieltä ja kouluttautumaan erilaisiin ammatteihin. Toimettomuuden tilasta huolimatta, haaveilu ja toiveikkuus ilmenivät vahvana oppimishaluna ja tulevaisuuden suunnitelmina. Andersson ja Osman (2008, 45) esittelevät osaamisen tunnistamisen merkitystä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen näkökulmasta, talouden kehittymisen ja sosiaalisen muutoksen kannalta sekä yksilöä voimaannuttavana tekijänä. Tutkielmassani olen kiinnostunut erityisesti kompetenssista yksilön ominaisuuksina. Turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistamisessa ja työllistymisessä on kuitenkin useita haasteita. Tarkastelen tässä luvussa tuloksia yleisemmällä tasolla, arvioin tutkimusprosessia kokonaisuudessaan, ja ehdotan mielestäni tärkeitä jatkotutkimusaiheita.

5.1 Tutkimustulosten tarkastelu

Johdannossa toin esiin vertauskuvan maahanmuuttajasta Tove Janssonin ”näkymättömänä lapsena” (Wilhemsson 2011), ja kuinka osaamisen tunnistamisella turvapaikanhakijoiden

osaamista tehdään näkyväksi. Turvapaikanhakijat näyttäytyivät aineistossani heterogeenisenä joukkona, joiden osaaminen on melko suurella osalla kertynyt kouluttautumalla, mutta myös työssä ja arjen keskellä. Tynjälä (2000, 131) huomauttaa, että formaali oppiminen tuottaa elotonta tietoa. Voisiko ajatella, että turvapaikanhakijoiden työssä jo varhaisella iällä opitut taidot ja osaaminen ovat elävää tietoa? Oppiminen on tällöin tapahtunut vahvasti siinä kontekstissa, jossa sitä myös käytetään. Tämä on myös osaamisen siirtämisen edellytys. (Rauste-von Wright ym. 2003, 126–128.) Muutosta vaaditaan erityisesti työnantajien suhtautumisessa osaamisen tarkasteluun näyttöperusteisesti, ei pelkästään muodollisten dokumenttien perusteella, joita turvapaikanhakijoilla ei välttämättä ole.

Arkiosaaminen pitäisi ottaa huomioon kompetenssina, jolla on arvoa työmarkkinoilla. Turvapaikanhakijat ovat tottuneet tekemään monenlaista työtä kotimaassaan, ja ovat valmiita tarttumaan lähes mihin tahansa työhön myös tulomaassaan. Tämä viritti minut pohtimaan, ovatko turvapaikanhakijat lähtökohtaisesti riistettyjä vai onko heidän maailmankuvassaan laaja arvostus erilaisia ammatteja ja työtä kohtaan? Työelämään pyrkiessä korostetaan työkokemuksen merkitystä, jota turvapaikanhakijoilla saattaa olla hyvinkin paljon ja monista eri ammanteista. Tätä potentiaalia ei saa jättää toimeentomaksi vastaanottokeskuksiin, vaan mahdollistaa työkokemukset myös uudessa kulttuurissa.

Aineistoni antaa viitteitä siitä, että turvapaikanhakijat tuovat osaamisestaan esiin vain sen verran kuin olettavat olevan tarpeellista työllistyäkseen mihin tahansa työhön. Halutaanko selvittää turvapaikanhakijoiden osaamista vai heidän työllistettävyyttään? Turvapaikanhakijoille tilanne näyttää haastavalta riippumatta siitä, mitä kompetenssia halutaan mitata. Turvapaikanhakijoilla saattaa olla kotimaassaan hankittua koulutusta, jonka siirtäminen voi olla hankalaa. Osaamiskartoituksia laadittaessa ja toteutettaessa on määriteltävä huolellisesti, puhutaanko kompetenssista eli osaamispotentiaalista vai kvalifikaatioista eli osaamisvaatimuksista. Olisi merkityksellistä selvittää se potentiaalinen ja todellinen osaaminen, jota Suomeen saapuneilla turvapaikanhakijoilla on. Pelkästään työmarkkinoilla vaihtoarvoa sisältävän kompetenssin selvittäminen ei riitä. Myös vastaanottavalle maalle on tarpeellista, että osaamista pystyy hyödyntämään, jotta turvapaikanhakija voi löytää paikkansa yhteiskunnassa.

Työelämän tarpeiden ja yksilön kykyjen välillä taiteilu tuo yhteiskunnallisille päättäjille ja turvapaikanhakijoille valta- ja hallintasuhteen. Turvapaikanhakijoita pyritään hallitsemaan

monilla eri tasoilla, esimerkiksi perheiden yhdistämistä pidetään tärkeänä, jotta turvapaikanhakijat saataisiin tuottavaksi osaksi yhteiskuntaa (Koistinen & Jauhiainen 2017, 47). Ovatko osaamiskartoitukset samalla tavalla hallinnan keinoja, kuten esimerkiksi Masoud ym. (2020, 101) kuvaavat? Sotkasiira (2018, 297) avaa osaamiskartoitusten tekijöiden asiantuntijavälilankäyttöaseman, koska he tuottavat kartoituksia tehdessä tietoa turvapaikanhakijoiden yhteiskunnallisesta asemasta. Vallan käyttöä ovat myös Ruotsin esimerkit turvapaikanhakijoiden ohjaamisesta aloille, joilla on työvoimapulaa.

Aineistossani turvapaikanhakijat halusivat tietoa elämässä selviytymisestä ja menestymisestä. Erityisesti nuoret turvapaikanhakijat tarvitsevat tukea ja tietoutta peruselämäntaidoista (Pihlaja 2016). Osaamisen tunnistamista pitäisikin tarkastella ensisijaisesti yksilön ihmisarvon ja elämän täyttymisen kannalta, pakotien osoittamisena pois vastaanottokeskuksesta ja avaimena uuteen elämään. Elämä välitilassa olisi mahdollisuus opetella reflektointitaitoja, itsearviointia sekä kaikkia aineistossanikin esiin tulleita sopeutumista edistäviä taitoja, kuten kielitaito tai tietämys suomalaisesta kulttuurista ja työelämästä.

Näkymättömyys ja toimeettomuus ovat kenelle tahansa hyvinvointiin merkittävästi vaikuttavia tekijöitä. Kaikilla on tarve tulla nähdyksi ja kohdatuksi sekä kokea olevansa hyödyllinen ja tarpeellinen. Turvapaikanhakijoista suurella osalla (71 %) on todettu erilaisia mielenterveysongelmia (Sainola-Rodriguez & Koehn 2006). Miten voidaan edes vaatia tuottavia yhteiskunnan jäseniä, ottaen huomioon kaiken, mitä turvapaikanhakijat ovat kokeneet? Aineistoni turvapaikanhakijat toivat vahvasti esiin halunsa tehdä töitä ja olla hyödyksi suomalaiselle yhteiskunnalle. Yijälä ja Luoma (2019) raportoivat turvapaikanhakijoiden koetun hyvinvoinnin kohentuvan riippumatta siitä, minkälaista työtä he tekevät, sillä merkityksellintä on sosiaalisten verkostojen luominen ja sitä kautta kuuluvuuden tunne. Nopea työllistyminen olisi ensiarvoisen tärkeää sekä sopeutumisen että hyvinvoinnin näkökulmasta.

5.2 Tutkimusprosessin arviointia

Eskola ja Suoranta (1998, 213–214) huomauttavat, että tutkija itse on keskeisin luotettavuuden tekijä, ja arviointi pitää kohdistaa koko prosessiin. Kokonaisuudessaan tutkielmani muodosti noin vuoden mittaisen prosessin. Aloitin tutustumalla osaamisen määrittelyyn ja turvapaikanhakijoiden osaamiseen liittyvään kirjallisuuteen. Huhtikuussa 2019, saatuani SPR:n valmiin aineiston, pääsin pohtimaan tutkimuskysymysten asettelua. Prosessin edetessä viitekehys on laajentunut ja päivittynyt tuoreempaan kirjallisuuteen. Prosessin eri vaiheet ovat melko hyvin eroteltavissa, joskin teorian muodostus on jatkunut läpi koko prosessin. Tutkielmaprosessi katkesi harmillisesti syksyllä 2019, mikä viivästytti tutkielman valmistamista, mutta jälkikäteen huomasin, että pieni tauko oli tarpeellinen.

Aiemman osaamisen luokittelua kuvailevan tutkimuksen puute näkyi haparointina pätevän teoriaperustan koonnissa sekä turvapaikanhakijoiden taitoluokitusten muodostamisessa. Tutkielmaproessin edetessä löysin ohjaajan avustuksella osuvaa kirjallisuutta, jotta sain sopivat puitteet taitojen ja persoonallisuuden piirteiden luokittelulle. Myös työllistettävyyden käsitteen tarkastelu toi syvyyttä ja uutta ymmärrystä aiheeseen. Taitoluokituksissa olisin voinut käyttää Hanhisen (2010) muodostamaan kvalifikaatioluokitusjärjestelmää. Koin sen laajuudessaan ja kattavuudessaan kuitenkin hyvin raskaaksi käsitellä, ja se olisi vaatinut pitemmän ajanjakson perehtymiseen ja luokittelun työstämiseen kontekstiin sopivaksi. Prosessin loppuvaiheessa tarkastellessani muodostamaani viitekehystä oivalsin, että osaamiseen liittyvä päivitetympi kirjallisuus käsittelee usein muodollista pätevyyttä tai asiantuntijuutta, jonka olin automaattisesti sivuuttanut tutkielmani alkuvaiheessa. Koin kuitenkin vanhemman kirjallisuuden tärkeäksi osaksi viitekehystä, jotta sain kokonaiskuvan, mistä osista kompetenssi muodostuu tutkijoiden mukaan.

Tutkielmaan valittujen haastattelukysymysten vastaukset osoittautuivat melko yksinkertaisiksi ja luetteleviksi. Haastattelulomakkeessa oli lukuisia avoimia ”lisätiedot”-kenttiä, joissa oli paljon merkityksellistä tietoa osaamisenkokonaisuuden hahmottamisen kannalta. Olisi kenties ollut aiheellista tarkastella myös näitä vastauksia sisällönanalyysillä, mutta aineiston laajuuden vuoksi tämä olisi tuottanut kohtuutonta lisätyötä pro gradu -tutkielman tavoitteisiin nähden.

Kulttuurien välinen ymmärrykseni on kehittynyt samoin kuin käsitykseni osaamisen tunnistamisesta ja turvapaikanhakijoiden asemasta. Loppuvaiheessa tutkielmaprosessia huomasin vältteleväni tutkimusaiheestani keskustelua, koska aihe on selvästi hyvin sensitiivinen Suomessa. Myös Puustinen, Raisio, Kokki ja Luhta (2017, 37–39) ovat todenneet turvapaikanhakijakeskustelun olevan suomalaisten mielestä polarisoitunutta, eivätkä monet halua esittää mielipiteitään leimautumisen mahdollisuuden vuoksi. Uskon kuitenkin, että analysoituani turvapaikanhakijoiden osaamista kuvaavan aineistoni, pystyn osallistumaan vahvemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Tutkielmani vahvuus on laaja kirjallisuuden käyttö. Olen tarkastellut lähteitä monipuolisesti turvapaikanhakijoiden asemasta, työllistettävyydestä ja osaamisen tunnistamisesta. Tutkimustuloksiani vahvistaa yhdenmukaisuus aiemman tutkimustiedon, erityisesti ainoan samankaltaisen selvityksen kanssa, kun Testipiste kartoitti turvapaikanhakijoiden osaamista. Yhtenevät näkemykset turvapaikanhakijoiden omissa toiveissa ja kerronnassa vahvistavat myös tulosteni siirrettävyyttä ja osuvuutta. Lisäksi toin esiin uutta tietoa siitä, mistä turvapaikanhakijat kuvaavat kompetenssinsa koostuvan, ja mitä he haluaisivat oppia.

5.3 Jatkotutkimusehdotuksia

Turvapaikanhakijoiden näkymättömyyden tunne (Petäjaniemi ym. 2018; Wilhelmsson 2010) ja mielikuva kasvottomasta joukosta (Huttunen 2004; Jauhiainen 2017; Onodera ym. 2019) osoittavat mielestäni suuntaa tarvittavalle jatkotutkimukselle. Narratiiviset kertomukset elämäntarinoista olisivat mielenkiintoinen menetelmä, jotta voisi pureutua turvapaikanhakijan osaamisen ytimeen, sen osiin ja turvapaikanhakijoiden elämän pirstaleisuuteen. Narratiiviseen elämäkertatutkimukseen kuuluu yksittäisten kokemusten yhteys koko elämään ja tutkimuksen todentuntuisuus (Syrjälä 2015, 262–268). Tutkimukseen voisi tuoda lisäarvoa kanssatutkijuus, jolloin tutkimuksen kohde on aktiivisesti mukana tutkimuksen tekemisessä ja kirjoittamisessa (Pyyry 2012). Se on ollut myös Tokolan ym. (2019) tutkimusten onnistunut menetelmävalinta. Tarinan kertominen on väline ammatilliseen ja persoonalliseen kasvuun (Syrjälä 2015, 258), joten tällä tutkimusmetodilla voi olla terapeuttisia vaikutuksia turvapaikanhakijoille.

Turvapaikanhakijoita on hakeutunut useisiin Euroopan maihin, erityisesti Saksaan ja Ranskaan. Vertailevan tutkimuksen tekeminen Pohjoismaista, esimerkiksi Suomen ja Ruotsin käytännöistä turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistamisesta ja tunnustamisesta olisi tarpeellista. Karvi (Puukko ym. 2019) on toteuttanut selvityksen, jossa on selvitetty maahanmuuttajakoulutuksen parhaita käytäntöjä, mutta tutkimus erityisesti turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistamisesta olisi tarpeellista, koska he ovat hyvin erilaisessa henkisesti raskaassa väliatilassa jo sopeutumassa oleviin maahanmuuttajiin verrattuna. Euroopan Unioni on esittänyt tavoitteeksi yhteisille osaamisen tunnistamisen käytänteille vuoden 2025 (GEM 2018).

Suomen mittakaavassa pitkittäistutkimus SPR:n osaamiskartoituksiin osallistuneista olisi tarpeellista, jotta voitaisiin tarkastella TET-harjoitteluiden merkitystä turvapaikanhakijan tulevaisuuden kannalta. Osaamisen kartoittaminen on hankalaa erityisesti turvapaikanhakijoiden monimuotoisen osaamisen vuoksi. Teemahaastatteluilla jo integroituneille turvapaikanhakijoille voitaisiin tuoda heidän näkökulmistansa esiin, miten heidät on nähty osaajina, ja miten heidän ymmärryksensä omasta osaamisestaan on kehittynyt. Tämä voisi olla keino kehittää myös osaamiskartoitushaastatteluita. Osaamiskartoituksiin olisi hyvä lisätä enemmän keskustelua siitä, miten osaaminen on hankittu ja, mitä kokemuksia työstä on saatu, jotka Sandbergin (2000, 12) mukaan ovat osaamisen kannalta tärkeämpiä kuin pelkät tiedot tai taidot.

LÄHTEET

- Allinen, R. 2016. Turvapaikanhakijoiden osaamista kartoittava kysely – miksi ja miten? Oulun yliopisto. Kasvatustieteen tiedekunta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.
- Andersson, P. & Fejes, A. 2010. Mobility of knowledge as a recognition challenge: experiences from Sweden. *International Journal of Lifelong Education* 29 (2), 201–218.
- Andersson, P., Fejes, A. & Sandberg, F. 2013. Introducing research on recognition of prior learning. *International Journal of Lifelong Education* 32 (4), 405–411.
- Andersson, P. & Osman, A. 2008. Recognition of prior learning as a practice for differential inclusion and exclusion of immigrants in Sweden. *Adult Education Quarterly* 59 (1), 42–60.
- Aittola, T. 1998. Aikuisten oppiminen arkielämän ympäristöissä. Teoksessa P. Sallila, & T. Vaherva, *Arkipäivän oppiminen. Aikuiskasvatuksen 39. vuosikirja*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 59–89.
- Atjonen, P. 2007. Hyvä, paha arviointi. Helsinki: Tammi.
- Atjonen, P. 2010. Akateemisen tutkielman raportointiopas. Erityisesti kasvatustieteellisen alan opiskelijoita varten. Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta. https://www.uef.fi/documents/288123/393552/akateemisen_tutkielman_raportointiopas.pdf/599a1a4c-bb4f-47e2-a6e2-76566171109e Luettu 11.3.2020.
- Baker, C. 2006. Foundations of bilingual education and bilingualism. Clevedon: Multilingual Matters.
- Barrie, S. 2006. Understanding what we mean by the generic attributes of graduates. *Higher Education* 51 (2), 215–241.
- Bereiter, C. & Scardamalia, M. 1993. *Surpassing ourselves. An inquiry into the nature and implications of experience*. USA: Open Court.
- Bergbom, B. & Giorgiani, T. 2007. Maahanmuuttajien suomen kielen taito. Teoksessa M. Vartia, B. Bergbom, T. Giorgiani, A. Rintala-Rasmus, R. Rajala & S. Salminen (toim.) *Monikulttuurisuus työn arjessa*. Helsinki: Työterveyslaitos, 65–84.
- Bergman, M. M. 2018. The century of migration and the contribution of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research* 12 (4), 371–373.
- Billing, D. 2003. Generic Cognitive Abilities in Higher Education: an international analysis of skills sought by stakeholders. *Compare* 33 (3), 335–350.
- Brockmann, M., Clarke, L. & Winch, C. 2008. Knowledge, skills, competence: European divergences in vocational education and training (VET) – the English, German and Dutch cases. *Oxford Review of Education* 34 (5), 547–567.
- Brockmann, M., Clarke, L. & Winch, C. 2009. Competence and competency in the EQF and European VET systems. *Journal of European Industrial Training* 33 (8/9), 787–799.
- Brunila, K., & Siivonen, P. 2016. Preoccupied with the self: Towards self-responsible, enterprising, flexible and self-centred subjectivity in education. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 37 (1), 56–69.
- Clark-Kazak, C. 2017. Ethical Considerations: Research with People in Situations of Forced Migration. *Refuge* 33 (2), 11–17.
- Diedrich, A. 2017. Validation of immigrants' prior foreign learning as a framing practice. *European Management Journal* 35 (6), 729–736.
- Diedrich, A., & Styhre, A. 2013. Constructing the employable immigrant: The uses of validation practices in Sweden. *Ephemera* 13 (4), 759–783.

- Digman, J. M. 1990. Personality structure: Emergence of the five-factor model. *Annual Review of Psychology* 41, 417–440.
- Ebot, M. E. 2016. Is education still enough? Skilled Sub-Saharan Africans face the Nordic labour market. In P. Ahponen, P. Harinen, & V-S. Haverinen, (eds.) *Dislocations of civis cultural borderlines: methodological nationalism, transnational reality and cosmopolitan dreams*. Switzerland: Springer, 161–176.
- Ekholm, E. 2011. Maahanmuuttajan osaaminen näkyväksi – virikkeitä ammatillisen osaamisen kartoittamiseen kotoutumishajauksessa. *Sisäasiainministeriön julkaisut* 6.
- Ellström, P-E. 1992. *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet. Problem, begrepp och teoretiska perspektiv*. Stockholm: Publica.
- Ellström, P-E. 1997. The many meanings of occupational competence and qualification. *Journal of European Industrial Training* 21 (6/7), 266–273.
- Ellström, P-E. 1998. The many meanings of occupational competence and qualification. In W.J. Nijhof & J.N. Streumer (eds.) *Key qualifications in work and education*. The Netherlands: Kluwer, 39–50.
- Eronen, A., Härmälä, V., Jauhiainen, S., Karikallio, H., Karinen, R., Kosunen, A., Laamanen, J-P. & Lahtinen, M. 2014. *Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekiöt, työnhaku ja työvoimapalvelut*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 6.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eteläpelto, A., K, Vähäsantanen, K. Hökkä, P and S. Paloniemi. 2013. What is agency? Conceptualizing professional agency at work. *Educational Research Review* 10, 45–65.
- Euroopan unionin neuvosto. 2012. Neuvoston suositus epävirallisen ja arkioppimisen validoinnista (2012/C 398/01). *Euroopan unionin virallinen lehti*, 1–5. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:398:0001:0005:FI:PDF> Luettu 13.8.2019.
- Eva Fakta. 2015. *Kuka Suomessa tekee työt?* Helsinki: Taloustieto oy. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2015/01/Kuka-Suomessa-tekee-työt.pdf> Luettu 28.2.2020.
- Evers, F. T., Rush, J. C. & Berdrow, I. 1998. *The bases of competence: skills for lifelong learning and employability*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Fejes, A. 2010. Discourse on employability: Constituting the responsible citizen. *Studies in Continuing Education* 32 (2), 89–102.
- Fejes, A., & Berglund, G. 2010. Employability: Significant signs of the present. *Arbetsmarknad & Arbetsliv* 16 (2), 11–23.
- Foner, N. & Dreby, J. 2011. Relations between the generations in immigrant families. *Annual Review of Sociology* 37, 545–64.
- Forsander, Annika 2002: *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39.
- Forsander, A. 2004. *Tekeekö työ oikeaksi suomalaiseksi*. Teoksessa Helne, T. & Hänninen, S. & Karjalainen, J. (toim.) *Seis Yhteiskunta – tahdon sisään!* Jyväskylä: SoPhi, 195–215.
- FRA: European Union Agency for Fundamental Rights. 2017. *Second European Union minorities and discrimination survey. Main results*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-midis-ii-main-results_en.pdf Luettu 28.3.2020.
- GEM: Global Education Monitoring Report. 2018. *What a waste: Ensure migrants and refugees' qualifications and prior learning are recognized*. Policy paper 37. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366312> Luettu 25.3.2020.

- Goldberg, L. R. 1990. An alternative "Description of personality": The big-five factor structure. *Journal of Personality and social psychology* 59 (6), 1216–1229.
- Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. 1999. Tutkiva oppiminen. Älykkään toiminnan rajat ja niiden ylittäminen. Helsinki: WSOY.
- Haldin-Herrgård, T. & Salo, P. 2008. Piilevien voimavarojen ilmaisemisesta hiljaisessa osaamisessa. Teoksessa: Auli Toom, Jussi Onnismaa & Anneli Kajanto (toim.) *Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista, taitavuutta*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 277–300.
- Hanhinen, T. 2010. Työelämäosaaminen. Kvalifikaatioiden luokitusjärjestelmän konstruointi. *Acta Universitatis Tamperensis* 1571.
- Harju-Luukkainen, H., Nissinen, K., Sulkunen, S., Suni, M. & Vettenranta, J. 2014. Avaimet osaamiseen ja tulevaisuuteen. Selvitys maahanmuuttajataustaisten nuorten osaamisesta ja siihen liittyvistä taustatekijöistä PISA 2012-tutkimuksessa. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Hartonen, V. R., Väisänen, P., Karlsson, L. & Pöllänen, S. 2019. "Between Heaven and Hell.": A Mindset of Asylum Seekers Participating Finnish Pre-Integrational Education. Konferenssijulkaisu esitetty ECER 2018 07. Social Justice and Intercultural Education. 5.9.2018, Saksa. <https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/7002/ECER2018%20Final.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 10.10.2019.
- Haverinen, V-S. 2018. Pakotetusta toimeettomuudesta – turvapaikanhakijoiden kotoutuminen vastaanottotoiminnan osana. *Janus, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 26 (4), 309–325.
- Helakorpi, S. 2006. Koulutuksen kehittävä arviointi. Työkaluja osaamisen johtamiseen. HAMK Ammatillisen opettajakorkeakoulun julkaisuja 4.
- Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2015. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. *Tutki ja kirjoita*. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Huttunen, L. 2004. Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategoriointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta*. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus. 134–154.
- Hätönen, H. 2003. Osaamiskartoituksesta kehittämiseen. Euroopan yhteisö. Rakennerahastot.
- Isopahkala-Bouret, U. 2015. Educational credentialing of an aging workforce: uneasy conclusions. *Adult Educational Quarterly* 65 (2), 83–99.
- Isopahkala-Bouret, U. & Siivonen, P. 2016. Viisikymppisten naisten neuvottelua korkeakoulutuksesta, ikääntymisestä ja työllistettävyydestä. *Aikuiskasvatus* 36 (4), 246–257.
- Jauhiainen, J. S. 2017. Johdanto ja johtopäätökset. Teoksessa J. Jauhiainen (toim.) *Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa*. Turun yliopiston maantieteen ja geologia laitoksen julkaisuja No. 5, 5–18.
- Jokinen, J. & Sieppi, A. 2018. Sosiaaliset taidot ovat entistä tärkeämpiä työelämässä. *Talous ja yhteiskunta* 46 (2), 48–53.
- Joro, T. 2019. Turvapaikanhakijoiden osaaminen yhteiskunnallisena voimavarana. Selvitys Suomen Punaisen Riston vastaanottokeskuksissa vuosina 2016–2018 tehdyistä turvapaikanhakijoiden osaamiskartoituksista. Itä-Suomen yliopisto.

- <http://www.allyouthstn.fi/wp-content/uploads/2019/05/Loppuraportti-2019-UEF-Osaamiskartoitukset.pdf> Luettu 23.1.2020.
- Jämsen, P. & Kukkonen, P. 2017. Osaamistiedolla helpotusta kohtaanto-ongelmaan. *Työvoimapolitiittinen aikakauskirja* 60 (4), 56–61.
- Jääskelä, P., Nykänen, S. & Tynjälä, P. 2018. Models for the development of generic skills in Finnish higher education. *Journal of Further and Higher Education* 42 (1), 130–142.
- Kalalahti, M., Varjo, J., Zacheus, T., Kivirauma, J., Mäkelä, M-L., Saarinen, M. & Jahnukainen, M. 2017. Maahanmuuttajataustaisten nuorten toisen asteen koulutusvalinnat. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (1), 33–44.
- Kanfer, R. & Ackerman, P. L. 2005. Work competence. A person-oriented perspective. In Andrew J. Elliot & Carol S. Dweck (eds) *Handbook of competence and motivation*. New York: The Guilford Press, 337–353.
- Karinen, R. 2011. Maahanmuuttajien työllistymisen esteet – kohti ennakoivaa ja vaikuttavaa verkostotyötä. *Sisäasiainministeriön julkaisut* 13.
- Karttunen, A. 2016. Validointi tukee heikoimmassa asemassa olevaa yksilöä. *EPALE Aikuiskoulutuksen eurooppalainen foorumi*. <https://epale.ec.europa.eu/fi/content/validointi-tukee-heikommassa-asemassa-olevaa-yksiloa> Luettu 13.8.2019.
- Kirves, K. 2014. Percieved employability. Antecedents, trajectories and well-being consequences. *Acta Universitatis Tamperensis* 1925.
- Koehn, P. H. & Rosenau, J. N. 2010. *Transnational competence. Empowering professional curricula for horizon-rising challenges*. London: Paradigm.
- Koistinen, L. & Jauhiainen, J. S. 2017. Turvapaikanhakijoiden hallinta. Teoksessa J. Jauhiainen (toim.) *Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa*. Turun yliopiston maantieteen ja geologia laitoksen julkaisuja No. 5, 31–48.
- Komulainen, K., Kärkkäinen, M., Korhonen, M. Rätty, M., Siivonen, P., Kasanen, K. & Rautiainen, R. 2015. Kun mikään ei riitä. Akateeminen kykyminuus puntarissa. Teoksessa K. Brunila, J. Onnismaa & H. Pasanen (toim.) *Koko elämä töihin. Koulutus tietokykykapitalismissa*. Tampere: Vastapaino.
- Korhonen, V. 2012. Haasteena monikulttuuriset ohjaustilanteet – sosiokulttuurisen oppimisen ja kulttuurienvälisen viestinnän näkökulmia. Teoksessa V. Korhonen & S. Puukari (toim.) *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. Jyväskylä: PS-kustannus, 56–70.
- Kurki, T. 2019. Immigrant-ness as (mis)fortune? Immigrantisation through integration policies and practices in education. *Helsinki Studies in Education* 40.
- Kurunsaari, M., Tynjälä, P., & Piirainen, A. 2018. Graduating Physiotherapy Students' Conceptions of their own Competence. *Vocations and Learning* 11 (1), 1–18.
- Könönen, J. 2014. Tilapäinen elämä, joustava työ: Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina. Itä-Suomen yliopisto. *Dissertations in Social Sciences and Business Studies* 93.
- Lave, J. & Wenger, E. 1991. *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lehtinen, E. & Palonen, T. 2011. Asiantuntijaosaamisen luonne ja osaamisen tunnistamisen haasteet. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 13 (4), 24–42.
- Leinonen, E. 2013. Perheen sukupolvisuhteet ja kotoutuminen nuorten näkökulmasta. *Tutkimuksia* 3. Helsingin kaupungin tilastokeskus.

- Limón Luque, M. 2003. The role of domain-specific knowledge in intentional conceptual change. In G. M. Sinatra & P. C. Pintrich (eds.) *Intentional conceptual change*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum associates. 134–172.
- Lyytinen, E. & Toom, N. 2019. Two-way labour market integration? Perspectives on youth with a refugee background and employers in Finland. CAGE project report. <https://cage.ku.dk/publications/reports/> Luettu 3.2.2020.
- Maahanmuuttovirasto. 2019a. Palvelut. Sanasto. <https://migri.fi/sanasto> Luettu 20.3.2019.
- Maahanmuuttovirasto. 2019b. Tilastot. <https://tilastot.migri.fi/index.html#applications?start=540&end=551> Luettu 13.8.2019.
- Malin, M. 2011. Maahanmuuttajien terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavat tekijät. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2), 201–213.
- Mankki, L. & Sippola, M. 2015. Maahanmuuttajat suomalaisilla työmarkkinoilla: intersektionaalisuus ja "hyvä kansalainen" työmarkkina-aseman määrittäjänä. *Työelämän tutkimus* 13 (3), 193–208.
- Masoud, A., Kurki, T. P., & Brunila, M. K. 2020. Learn Skills and Get Employed. Constituting the Employable Refugee Subjectivity through Integration Policies and Training Practices. In K. Brunila & L. Lundahl (eds) *Youth on the Move: Tendencies and Tensions in Youth Policies and Practices*. University of Helsinki Press, 101–125.
- Metsämuuronen, J. 1998. *Maailma muuttuu – miten muuttuu sosiaali- ja terveysala*. Helsinki: Työministeriö.
- Metsämuuronen, J. 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteessä. 4. laitos. Helsinki: International Methelp.
- Metsämuuronen, J. 2018. Pienten aineistojen tilastollinen testaaminen. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 255–277.
- Miettinen, J., Jokinen, R. & Mikkonen, M. 2012. Monikulttuurinen ohjaus turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa – työskentelyä välitilassa. Teoksessa V. Korhonen & S. Puukari (toim.) *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. Jyväskylä: PS-kustannus. 174–190.
- Mulder, M., Gulikers, J., Biemans, H., & Wesselink, R. 2009. The new competence concept in higher education: Error or enrichment? *Journal of European Industrial Training* 33 (8/9), 755–770.
- Musek, J. 2007. A general factor of personality: Evidence for the Big One in the five-factor model. *Journal of Research in Personality*, 41 (6), 1213–1233.
- Musyoka, E. N. & Karanja, P. N. 2014. Problems of interpreting as a means of communication: a study on interpretation of Kamba to English church sermon in Machakos Town, Kenya. *International Journal of Humanities and Social Science* 4 (5), 196–207.
- NCVER. 2003. National Centre for Vocational Education Research Ltd. *Fostering generic skills in VET programs and workplaces*. <http://www.ncver.edu.au/research/proj/nr2102b.pdf>. Luettu 2.9.2018.
- Niessen, J. & Schibel, Y. 2007. *Kotouttamiskäsikirja päättäjille ja käytännön toimijoille*. Toinen laitos. Bryssel: Euroopan yhteisöt.
- Nijhof, W. J. 1998. Qualifying for the future. In W.J. Nijhof & J.N. Streumer (eds.) *Key qualifications in work and education*. The Netherlands: Kluwer, 19–38.

- Nikkilä, A-R. 2015. ”Tämä autokoulu löysi maahanmuuttajat – auton rattiin opetettu oppilaita 96 eri maasta. Vantaan Sanomat. <https://www.vantaasanomat.fi/artikkeli/334122-tama-autokoulu-loysi-maahanmuuttajat-auton-rattiin-opetettu-oppilaita-96-eri-maasta> Luettu 26.6.2019.
- Nisula, L. 2011. Vuorovaikutuskulttuuri ja sen jäsentyminen maahanmuuttajien työllistämismisvalmennuksessa. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis* 68.
- Nurminen, R. & Pennanen, S. 2007. Osaamisen hallinta – työelämän ja koulutuksen yhteinen haaste. Teoksessa A. Laitinen, R., Nurminen & L. Soininen (toim.) *Tunnistatko osaamisen? Näkökulmia ja välineitä osaamisen arviointiin ja välittämiseen ammattikorkeakoulussa*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 80.
- Nykänen, S. & Tynjälä, P. 2012. Työelämätaitojen kehittämisen mallit korkeakoulutuksessa. *Aikuiskasvatus* 32 (1), 17–28.
- Onodera, H., Tiilikainen, M. & Oikarinen-Jabai, H. 2019. ”Me ollaan tavallisia ihmisiä, mitä eroa onko muslimi vai ei!” – näkökulmia muuttuvaan nuoruuteen Suomessa. *Nuorisotutkimus* 37 (2), 1–6.
- Opetushallitus. 2019a. Kansallinen tutkintojen ja muiden osaamiskokonaisuuksia viitekehys. Eurooppalainen tutkintojen viitekehys. Eurooppalaisen korkeakoulutusalueen tutkintojen viitekehys. Osaamistasokuvaukset. https://www.oph.fi/download/191224_Tutkintojen_viitekehysten_osaamistasokuvaukset_FI_SV_EN.pdf Luettu 11.4.2019.
- Opetushallitus. 2019b. Tutkintojen viitekehukset. https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/tutkintojen_tunnustaminen/tutkintojen_viitekehys Luettu 11.4.2019.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2016. Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi: kipupisteet ja toimenpide-esitykset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 1.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi: kipupisteet ja toimenpide-esitykset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2019. Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi: kipupisteet ja toimenpide-esitykset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 3.
- Paananen, S. 2005. Maahanmuuttajien elinolot Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (4), 460–462.
- Petäjaniemi, M., Lanas, M. & Kaukko, M. 2018. Osallisuus turvaa hakevan reunaehdoissa. Hättämajoitusyksikössä asuvien nuorten kertomuksia arjesta. *Aikuiskasvatus* 38 (1), 4–17.
- Pietilä, I. 2012. Uuteen kulttuuriin sopeutuminen oppimisprosessina. Teoksessa V. Korhonen & S. Puukari (toim.) *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. Jyväskylä: PS-kustannus, 46–70.
- Pihlaja, S. 2016. Nuoret turvapaikanhakijat tarvitsevat monipuolista kotouttamista. Teoksessa V. Honkasalo, K. Maiche, H. Onodera, M. Peltola & L. Suurpää. (toim.) *Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa*. Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 120.
- Pitkänen, V., Saukkonen, P. & Westinen, J. 2019. Ollako vai eikö olla? Tutkimus viiden kieliryhmän kiinnittymisestä Suomeen. Raportti 5.
- Pohjalainen, M. 2012. Hiljaisen tiedon käsite ja hiljaisen tiedon tutkimus: katsaus viimeaikaiseen kehitykseen. *Informaatiotutkimus* 31 (3), 1–10.
- Pohjalainen, M. 2016. Hiljaisen tiedon tunnistaminen, jakaminen ja uuden tiedon luominen kirjastotyön kontekstissa. *Informaatiotieteiden yksikkö*. Tampereen yliopisto.
- Puhakka, A., Rautopuro, J. & Tuominen, V. 2010. Employability and Finnish University Graduates. *European Educational Research Journal* 9 (1), 45–55.

- Puukko, M. Vuori, H. & Kuukka, K. (toim.) 2019. Tiellä parempaan: Maahanmuuttajan koulutuksen integroimisen hyviä käytäntöjä. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. https://karvi.fi/app/uploads/2019/05/KARVI_1419.pdf Luettu 15.2.2020.
- Puustinen, A., Raisio, H., Kokki, E. & Luhta, J. 2017. Kansalaismielipide: Turvapaikanhakijat ja turvapaikkapolitiikka. Sisäministeriön julkaisu 9. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79477/09_2017_Kansalaismielipide%20Turvapaikanhakijat%20ja%20turvapaikkapolitiikka.pdf Luettu 4.3.2020.
- Pyöry, N. 2012. Nuorten osallisuus tutkimuksessa. Menetelmällisiä kysymyksiä ja vastausyrityksiä. Nuorisotutkimus 30 (1), 35–53.
- Ranki, S. (toim.) 2020. Työttömien näkökulma elinikäiseen oppimiseen. Miten vastuu tulisi jakaa? Sitra muistio.
- Rindermann, H. & Thompson, J. 2016. The cognitive competences of immigrant and native students across the world: an analysis of gaps, possible causes and impact. *Journal of Biosocial Science* 48 (1), 66–93.
- Runco, M. A. 2005. Motivation, competence and creativity. In A.J. Elliot & C.S. Dweck (eds.) *Handbook of competence and motivation*. New York: The Guilford Press, 609–623.
- Ruohotie, P. 2000. Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Helsinki: Werner Söderström Oy.
- Ruohotie, P. 2005a. Ammatillinen kompetenssi ja sen kehittäminen. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* (7) 3, 4–8.
- Ruohotie, P. 2005b. Kvalifikaatioiden ja kompetenssien kehittäminen koulutuksen tavoitteena. Teoksessa T. Varis (toim.) *Uusrenessanssiajattelu, digitaalinen osaaminen ja monikulttuurisuuteen kasvaminen*. Helsinki: OKKA-säätiö, 31–49.
- Ruohotie, P. 2005c. Metakognitiiviset taidot ja käsitteellinen oppiminen. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* (7) 1, 4–11.
- Sainola-Rodriguez, K. 2009. Transnationaalinen osaaminen. Uusi terveydenhuoltohenkilöstön osaamisvaatimus. *Kuopion yliopiston julkaisuja e. yhteiskuntatieteet* 172.
- Sainola-Rodriguez, K. & Koehn, P.H. 2006. Turvapaikanhakijoiden ja pysyvästi Suomessa asuvien maahanmuuttajien mielenterveyteen liittyvien tarpeiden tunnistaminen. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 43 (1), 47–59.
- Sandberg, J. 2000. Understanding human competence at work: an Interpretative Approach. *Academy of Management Journal* 43 (1), 9–25.
- Sandberg, T. & Stordell, E. 2016. Testipiste. Vastaanottokeskuksissa toteutettu alustava osaamisen tunnistaminen. Aikuisten maahanmuuttajien kielitaidon arviointikeskus Testipiste.
- Schultheiss, O. C. & Brunstein, J. C. 2005. An implicit motive perspective on competence. In A. J. Elliot & C. S. Dweck (eds.) *Handbook of competence and motivation*. New York: The Guilford Press, 31–51.
- Seppänen-Järvelä, R., Åkerblad, L. & Haapakoski, K. 2019. Monimenetelmällisen tutkimuksen integroivat strategiat. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (3), 332–339.
- Silvennoinen, H. 2002. Koulutus marginalisaation hallintana. Helsinki: Gaudeamus.
- Silvennoinen, H. 2017. Maahanmuuttajien koulutuksessa parannettavaa joka asteella. *Aikuiskasvatus* 37 (3), 162–163.
- Sisäministeriö. 2018. Turvapaikanhakijat ja pakolaiset. <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset> Luettu 18.1.2019.

- Skogberg, N., Mustonen, K-L., Koponen, P., Tiittala, P., Lilja, E., Haji Omar, A.A., Snellman, O., Castaneda, A. E. (toim.) 2019. Turvapaikanhakijoiden terveys ja hyvinvointi. Tutkimus Suomeen vuonna 2018 tulleista turvapaikanhakijoista. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 12.
- Sotkasiira, T. 2018. Tietävä, tulkitseva ja taisteleva asiantuntijuus turvapaikanhakijoiden sekä ammattilaisten ja vapaaehtoisten välisissä kohtaamisissa. *Janus, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 26 (4), 292–308.
- Sotkasiira, T. & Hiitola, J. 2018. Pakkomuutosta, kotoutumistyöstä ja etiikasta. *Janus, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 26 (4), 289–291.
- Suoranta, J. 2011. Vastaanottokeskus. Helsinki: Into.
- Sveiby, 1997. *The new organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledge - based assets*. San Francisco: Berret-Koehler Publishers, Inc.
- Syrjälä, L. 2015. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: viirikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 257–270.
- Söderling, I. 2013. Maahanmuutto ja suomalaisten asenteet. A. Alitolppa-Niitamo, S. Fågel & M. Säävälä (toim.) *Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*. Helsinki: Väestöliitto.
- Tarnanen, M. & Pöyhönen, S. 2011. Maahanmuuttajien suomen kielen taidon riittävyys ja työllistymisen mahdollisuudet. *Puhe ja kieli* 31 (4), 139–152.
- Tarnanen, M. & Suni, M. 2005. Maahanmuuttajien kielitaito ja kieliympäristö. Teoksessa S. Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 9–21.
- Teräs, M. & Lasonen, J. 2015. Osaamisen tunnustamista vai osaamisen ohittamista. Maahanmuuttajat suomalaisessa työelämässä. R. Metsänen, P. Pynnönen, & K. Kähkönen (toim.) *Esteettä eteenpäin – maahanmuuttajien osaamisen arviointi haku- ja valintavaiheessa*. HAMK AOKKn julkaisuja 1.
- Tokola, N., Rättilä, T., Honkatukia, P., Mubeen, F. E., Mustalahti, I. 2019. ”Haluan tulla nähdyksi huiviltani”. Nuorten musliminaisten kokemuksia kuulumisesta työelämässä. *Nuorisotutkimus* 37 (2), 21–35.
- Tuomi-Gröhn, T. 2001. Työssäoppiminen ja kehittävä siirtovaikutus koulun ja työn sillanrakentajana. Teoksessa T. Tuomi-Göhn & Y. Engelström (toim.) *Koulun ja työn rajavyöhykkeellä. Uusia työssä oppimisen mahdollisuuksia*. Helsinki university press, 8–18.
- Tuomisto, J. 1998. Arkipäivän oppiminen aikuiskasvatuksen ja elinikäisen oppimisen kontekstissa. Teoksessa P. Sallila & T. Vaherva (toim.) *Arkipäivän oppiminen. Aikuiskasvatuksen 39. vuosikirja*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 30–58.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje.
- Tynjälä, P. 1999. Konstruktivistinen oppimiskäsitys ja asiantuntijuuden edellytysten rakentaminen koulutuksessa. Teoksessa A. Eteläpelto & P. Tynjälä (toim.) *Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia*. Helsinki: WSOY, 160–179.
- Tynjälä, P. 2000. Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita. Helsinki: Tammi.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2020. Työllisyyskatsaus. Tammikuu 2020. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162086/TKAT_Tammi_2020.pdf Luettu 26.2.2020.

- Ulkomaalaislaki 301/2004. Ajantasainen lainsäädäntö. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>. Luettu 8.4.2019.
- Vaherva, T. 1998. Informaali ja satunnainen oppiminen työpaikalla. Teoksessa P. Sallila & T. Vaherva (toim.) *Arkipäivän oppiminen*. Aikuiskasvatuksen 39. vuosikirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 156–177.
- Valli, R. 2015. Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Valli, R. 2018. Numerot ja niiden tulkinta määrällisessä tutkimuksessa. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 226–238.
- Vehkalahti, K. & Everitt, B. S. 2019. *Multivariate analysis for the behavioural sciences*, Second edition. London: CRC Press LLC.
- Vesterberg, V. 2016. Ethnicizing employability. Governing the unemployed in labour market projects in Sweden. *Linköping Studies in Arts and Sciences No. 679*.
- Virtanen, A. & Tynjälä, P. 2013. Kohti työelämätaitoja kehittävää yliopistopedagogiikkaa – opiskelijoiden näkökulma. *Yliopistopedagogiikka*, 20 (2), 2–10.
- Viskari, S. 2003. Tieteellisen kirjoittamisen perusteet. Opas kirjoittamiseen ja seminaarityöskentelyyn. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitoksen julkaisusarja B 17.
- Wangensteen, S., Johansson, I., Björkström, M., & Nordström, G. 2012. Newly graduated nurses' perception of competence and possible predictors. A cross-sectional survey *Journal of Professional Nursing* 28 (3), 170–181.
- Wilhelmsson, N. 2010. Maahanmuuttajan osaamisen tunnistaminen Helsingin diakoniaopiston ammatillisissa työvoimapolitiittisissa koulutuksissa. Teoksessa T. Seppänen, & N. Wilhelmsson (toim.) *Maahanmuuttajan osaamisen tunnistaminen. Maahanmuuttajataustaisen opintoihin hakeutuvan osaamisen tunnistaminen toisen asteen koulutuksessa*, 30–43. <https://blogs.helsinki.fi/koulutuksesta-tyoelamaan/files/2010/11/Maahanmuuttajan-osaamisen-tunnistaminen-Palmerian-julkaisu-2010.pdf> Luettu 18.1.2019.
- Williams, C. 2005. The Discursive construction of the ‘competent’ learner worker: From key competencies to ‘employability skills’. *Studies in Continuing Education*, 27 (1), 33–49.
- Winterton, J. & Haworth, N. 2013. Employability. In J. Arrowsmith & V. Pulignano (eds.) *The transformation of employment relations in Europe. Institutions and outcomes in the age of globalization*. London: Routledge, 166–183.
- Yijälä, A. & Luoma, T. 2019. The importance of employment in the acculturation process of well-educated Iraqis in Finland: a qualitative follow-up study. *Refugee Survey Quarterly* 38 (3), 314–340.
- Yijälä, A. & Nyman, M. 2017. Living in limbo. Qualitative case study of skilled Iraqi asylum seekers in Finland. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 1.

LIITTEET (3)

LIITE 1. Kuvio Suomen tutkintojen ja muiden osaamiskokonaisuuksien viitekehuksesta

KUVIO 1. Suomen tutkintojen ja muiden osaamiskokonaisuuksien viitekehys (Opetushallitus 2019b)

LIITE 2. Lyyti -osaamiskartoituslomake

Punainen Risti

Tervetuloa täyttämään tietoja taidoistasi!

TIETOJEN SÄILYTYS

Olen lukenut henkilötietolomakkeen, ja hyväksyn sen.

Linkit henkilötietolomakkeeseen.

PERUSTIEDOT

1. Etunimi:
2. Sukunimi:
3. UMAREK-numero (*vastaanottokeskuksen ID-kortista*):
4. Asumispaikka: a) vastaanottokeskus vai b) yksityinen majoitus
5. Puhelinnumero:
6. Email:
7. Sukupuoli:
8. Löytyykö a) voimassaoleva passi tai b) kuvallinen henkilökortti
9. Jos kyllä, ovatko nämä Suomen viranomaisten hallussa:
10. Ikä:
11. Kotimaa:
12. Muuta tietoa kotimaasta:

13. Saapumispäivä Suomeen:

KIELITAITO

14. Äidinkieli:
15. Äidinkieli, lukutaito: a) Hyvä, b) OK, c) ei
16. Äidinkieli, kirjoitustaito: a) Hyvä, b) OK, c) ei
17. Osaako latinalaiset aakkoset (perus eurooppalaiset aakkoset)
18. Englanti, puhuminen: a) Hyvä, b) OK, c) ei
19. Englanti, kirjoittaminen: a) Hyvä, b) OK, c) ei
20. Englanti, kuullunymmärtäminen: a) Hyvä, b) OK, c) ei
21. Kieli 2:

22. Kieli 2, puhuminen: a) Hyvä, b) OK, c) ei
23. Kieli 2, kirjoittaminen: a) Hyvä, b) OK, c) ei
24. Kieli 2, kuullunymmärtäminen: a) Hyvä, b) OK, c) ei

25. Kieli 3:

26. Kieli 3, puhuminen: a) Hyvä, b) OK, c) ei
27. Kieli 3, kirjoittaminen: a) Hyvä, b) OK, c) ei
28. Kieli 3, kuullunymmärtäminen: a) Hyvä, b) OK, c) ei

29. Kieli 4:

30. Kieli 4, puhuminen: a) Hyvä, b) OK, c) ei
31. Kieli 4, kirjoittaminen: a) Hyvä, b) OK, c) ei
32. Kieli 4, kuullunymmärtäminen: a) Hyvä, b) OK, c) ei

33. Tunnustettu opinaste tai diplomi jossain kielessä (esim. kandi tai maisteri)

34. Jos kyllä, mikä kieli ja milloin diplomi myönnetty:

35. Lisätietoja kielitaidosta:

36. Opiskelen suomea:

37. Jos kyllä, miten pitkään opiskellut suomea:

KOULUTUS

38. Peruskoulu: a) 1-6 vuotta, b) 7-9 vuotta, c) 10-12 vuotta

39. Lisätietoja peruskoulutuksesta:

40. Keskiasteen koulu (esim. lukio, ammattikoulu): a) 1-2 vuotta, b) 2-4 vuotta, c) 5 v tai yli

41. Lisätietoja keskiasteen koulutuksesta:

42. Korkeakoulu: a) 1-2 vuotta, b) 2-4 vuotta, c) 5 v tai yli

43. Lisätietoja korkeakoulutuksesta:

44. Onko tutkintoja:

45. Jos kyllä, mitä tutkintoja ja milloin myönnetty:

46. Mitä muuta haluaisit kertoa koulutuksestasi:

TYÖKOKEMUS

47. Työpaikka 1: Työnantaja

48. Työpaikka 1: Titteli/ammatti

49. Työpaikka 1: Milloin työskenteli? Kuukausia? Vuosia?

50. Työpaikka 2: Työnantaja

51. Työpaikka 2: Titteli/ammatti

52. Työpaikka 2: Milloin työskenteli? Kuukausia? Vuosia?

53. Työpaikka 3: Työnantaja

54. Työpaikka 3: Titteli/ammatti

55. Työpaikka 3: Milloin työskenteli? Kuukausia? Vuosia?

56. Työpaikka 4: Työnantaja

57. Työpaikka 4: Titteli/ammatti

58. Työpaikka 4: Milloin työskenteli? Kuukausia? Vuosia?

59. Esimerkki tyypillisestä työpäivästäni, tällaista olen tehnyt:

60. Lisätietoja työhistoriastani:

IT / TIETOTAIDOT

61. Käytän: älypuhelin, Internet, email

62. Windows-ohjelmistoja:

63. Jos kyllä, mitä Windows-ohjelmistoja:

64. Osaan ohjelmoida

65. Jos kyllä, mitä ohjelmointikieliä:

66. Mitä muuta haluat kertoa tietotaidoistasi:

LISÄTIETOJA

67. Ammatillisia alueita, joista olen kiinnostunut: a) kauppa/business, b) IT/teknologia, c) rakentaminen, d) opettaminen/tutkimus, e) sosiaali/terveydenhuolto, f) tuotanto, g) siivoaminen, h) kuljettaminen, i) elintarvikkeet, j) maatalous, k) yrittäjyys, l) muu

68. Missä olet hyvä:

69. Mitä teet mielelläsi? Mitkä ovat harrastuksesi?

70. Mitä haluaisit oppia lisää:

71. Miten ystäväsi kuvailisivat sinua henkilönä:

72. Oletko joustava työn suhteen:

73. Lisätietoja työstä, josta olet kiinnostunut:

74. Oletko vapaaehtoistoiminnasta kiinnostunut:

75. Jos kyllä, minkälaisesta vapaaehtoistoiminnasta:

76. Mitä muuta haluat kertoa, yhteenveto:

77. Haastattelijan arvio haastateltavan englannin kielitaidoista: a) hyvä (jouheva), b) ok (joitain haasteita), c) rajallinen (paljon haasteita), d) ei osaa englantia

78. Annan luvan tallentaa ja analysoida tietoa, jonka olen antanut:

79. Annan luvan jakaa tietoani henkilötietolomakkeen mukaisesti

80. Paikka

81. Päivämäärä

Kaikki tieto on turvapaikanhakijan antamaa

LIITE 3. Taulukko muuttujien luokittelusta

TAULUKKO 1. Taustamuuttujien, taitojen ja persoonallisuuden piirteiden luokittelu numeriseen muotoon

Sukupuoli	Koulutus		
0 = nainen 1 = mies	Peruskoulu 0 = ei koulutusta 1 = 1–6 vuotta 2 = 7–9 vuotta 3 = 10–12 vuotta	Keskiasteen koulu 4 = 1–2 vuotta 5 = 3–4 vuotta 6 = 5 vuotta tai enemmän	Korkeakoulu 7 = 1–2 vuotta 8 = 3–4 vuotta 9 = 5 vuotta tai enemmän
Työkokemus 0 = ei työkokemusta 1 = työnantaja mainittu 2 = kaksi työnantajaa mainittu 3 = kolme työnantajaa mainittu 4 = neljä työnantajaa mainittu		Ikä 1 = 18–22-vuotiaat 2 = 23–26-vuotiaat 3 = 27–30-vuotiaat	
Taidot 0 = ei mainitse 1 = yksi taito 2 = kaksi taitoa 3 = kolme tai useampia taitoja		Persoonallisuuden piirteet 0 = ei mainitse 1 = yksi persoonallisuuden piirre 2 = kaksi persoonallisuuden piirrettä 3 = kolme tai useita persoonallisuuden piirteitä	